

T. C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

**İNGİLİZ YAZILI BASININA GÖRE OSMANLI DÖNEMİ YEMEN
AYAKLANMASI: İMAM YAHYA İSYANI (1904)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİZEM YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi ÖZGÜR ÇINARLI

AKSARAY 2021

T. C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

İNGİLİZ YAZILI BASININA GÖRE OSMANLI DÖNEMİ YEMEN
AYAKLANMASI: İMAM YAHYA İSYANI (1904)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİZEM YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi ÖZGÜR ÇINARLI

AKSARAY 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu Tez'in tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla Tez'in teslim tarihinden itibaren bir ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Gizem

Soyadı : Yıldırım

Bölümü : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İmza :

Teslim
Tarihî :28.05.2021

TEZİN

Türkçe Adı: İNGİLİZ YAZILI BASININA GÖRE OSMANLI DÖNEMİ
YEMEN AYAKLANMASI: İMAM YAHYA İSYANI (1904)

İngilizce Adı: THE YEMEN REBELLION DURING OTTOMAN PERIOD
ACCORDING TO BRITISH WRITTEN MEDIA: IMAM YAHYA'S
REVOLT (1904)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Gizem YILDIRIM

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Gizem Yıldırım tarafından hazırlanan “ İngiliz Yazılı Basınına Göre Osmanlı Dönemi Yemen Ayaklanması: İmam Yahya İsyanı (1904)” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tez’i olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: (Dr. Öğr. Üyesi ÖZGÜR ÇINARLI)

(Uluslararası İlişkiler, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi MEHMET ÖZTÜRK)

(Uluslararası İlişkiler, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Doç. Dr. İdris Yücel)

(Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi , Hacettepe Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 10./05./2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın araştırılması süresince emeğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Özgür Çınarlı'ya, yine bilimsel desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Nafiz Tok, Doç. Dr. İdris Yücel, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Öztürk ve Öğr. Gör. Koray Çelik'e teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda çalışmanın zorlu periyodunda bana katlanan aileme, kaynak önerisinde bulunan çok değerli babam Yaşar Yıldırım'a, çalışmalarım sırasında daima destek olan abim Zeki Yıldırım'a teşekkür ederim. Almanca çevirilerde destek gösteren sevgili kuzenim Seray Sözer'e ve son olarak daima moral veren arkadaşlarım Büşra, Didem ve Gamze'ye teşekkürlerimi iletirim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ YAZILI BASININA GÖRE OSMANLI DÖNEMİ YEMEN
AYAKLANMASI: İMAM YAHYA İSYANI (1904)

(Yüksek Lisans)

Gizem Yıldırım, Aksaray 2021

ÖZET

Bu yüksek lisans Tez'i, Osmanlı Devleti Dönemi'nde Yahya Bin Muhammed Hamideddin kısa ismi ile İmam Yahya'nın çıkardığı isyanı ve öncesindeki ayaklanmaları İngiliz Yazılı Basını'na göre açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda zaman zaman Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden ve isyan ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır. 1904 yılından önce birçok kez ayaklanma eyleminde bulunan Yahya Bin Muhammed Hamideddin, 1904 yılı itibari ile isyan başlatmıştır. 1911 yılına kadar süren bu isyan, Yemen'in Osmanlı Devleti'nden ayrılmasına sebep olmuştur. Birinci bölümde, Tez'in daha iyi anlaşılabilmesi için Yemen hakkında genel bilgiler verilmiş ve ülkenin genel özelliklerinin iç savaşa yol açıp açmadığı sorusuna cevap aranmıştır. İkinci bölümde ise 1904 İsyanının hangi ayaklanmalar sonucunda ortaya çıktığı sorusuna cevap aranmıştır. Bu isyanın sebepleri ve sonuçları irdelenmiştir. İsyan başladığı tarihten bittiği tarihe kadar ele alınmış ve isyan sonrası genel durum aktarılmıştır. Bilgiler toplanırken, ilk araştırma İngiliz Yazılı Basını'nda yapılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda, Yahya Bin Muhammed Hamideddin isyan çıkarırken, hangi güçler ile işbirliği yaptığı araştırılmış, buna ek olarak bölgeye gönderilen, Osmanlı valilerinin Yahya Bin Muhammed Hamideddin'e karşı tutumlarını, İngiliz Yazılı Basını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve diğer kaynaklardan incelenmiştir. Bu bölümün amacı, Yahya Bin Muhammed Hamideddin'i destekleyen

güçlerin ortaya çıkarılması ve bölgeye gönderilen valilerin tutumlarının araştırılmasıdır. Üçüncü Bölüm, Yemen'in Osmanlı Devleti'nden ayrılışını ele almıştır. Bu yıllar içerisinde Osmanlı ile Yemen ilişkileri hangi doğrultuda ilerlediği ortaya konulmak istenmiştir. Sonuç kısmında ise bulgular değerlendirilmiş, Tez'in temel hipotezi, Yahya Bin Muhammed Hamideddin'nin İngilizler ile gizli işbirliği yaptığı ortaya konulmuştur. Bunun yanında çalışmanın yardımcı hipotezi olan valilerin davranışları sentezlenmiş ve bazı valilerin o dönemde disiplinsiz davranışları sonucunda, ayaklanmaların baş gösterdiği savunulmuştur.

Bilim Kodu:117112

Anahtar Kelimeler: Yemen, Yahya Bin Muhammed Hamideddin, İmam Yahya, Osmanlı Devleti, ayaklanma, İngiliz Yazılı Basını

Sayfa Adedi: 129

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi ÖZGÜR ÇINARLI

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL
SCIENCES

**THE YEMEN REBELLION DURING OTTOMAN PERIOD ACCORDING TO
BRITISH WRITTEN MEDIA: IMAM YAHYA’S REVOLT (1904)**

(M.S. Thesis)

Gizem Yıldırım, Aksaray 2021

ABSTRACT

This master’s thesis aims to explain the Yemen administration and Yahya bin Muhammed Hamideddin who had short name Imam Yahya rebellion that took place in Yemen during the Ottoman Empire period, according to the British National Archives. In this direction, the Ottoman Archives of the Prime Ministry and the other sources which are related to the rebellion have been used from time to time. Yahya Bin Muhammed Hamideddin, who took action many times before 1904, started a rebellion in 1904. In the first part, the general informations were given for better understanding of the thesis and the answer to the question whether the general characteristic of the country led to the civil war. In the second part, the results of which uprising the 1904 Rebellion arose were investigated. The causes and consequences of this rebellion were examined. The rebellion has been handled from the beginning to the end of the rebellion and the general situation after the rebellion has been explained. While collecting the information, the first research was conducted in the British Archives. In the light of this information, it was investigated which forces cooperate with Yahya bin Muhammed Hamideddin. In addition to this, the attitudes of Ottoman governors which are sent to the region towards Yahya Bin Muhammed Hamideddin were examined from British Archives, Ottoman Archives and the other sources. The purpose of this

chapter is to reveal the forces supporting Yahya Bin Muhammed Hamideddin and to investigate the attitudes of the governors who were sent to region. The third chapter deals with the separation of Yemen from the Ottoman Empire. It was aimed to put forward the direction in which the Ottoman – Yemen relations progressed during these years. In the conclusion part, the findings were evaluated and it was revealed that the main hypothesis of the thesis, Yahya Bin Muhammed Hamideddin, was in secret cooperation with the British. In addition, the behavior of the governors, which is the auxiliary hypothesis of the study, was synthesized and it was argued that the riots broke out as a result of the undisciplined behavior of some governors at that time.

Science Code:117112

Key Words: Yemen, İmam Yahya, rebellion, riot, revolt, Ottoman Empire, British Newspaper Archives

Page Number: 129

Supervisor: Asst. Prof. ÖZGÜR ÇINARLI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	I
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	II
JÜRİ ONAY SAYFASI	III
TEŞEKKÜR	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM: YEMEN PROFİLİ	9
1.1. Yemen'in Önemi.....	9
1.2. Yemen Coğrafyası	11
1.3. Ülke Ekonomisi.....	13
1.4. Etnik Yapısı	16
1.4.1. Zeydîlik	18
1.4.2. Şafîlik	19
1.4.3. İmamların Yönetimi	20
1.5. Tarihsel Seyir.....	21
1.6. Bölüm Sonu Değerlendirme	24
2. İKİNCİ BÖLÜM: İMAM YAHYA İSYANI.....	26
2.1. İmam Mansur Billah Hamideddin	26
2.2. Yahya Bin Muhammed Hamideddin (الدين محمد بن يحيى)	27
2.3. İmam Yahya İsyanından Önce	28
2.3.1. İngilizlerin Yemen Halkını İsyanı Teşviki.....	29
2.3.2. Jön Türklerin Yemen Bölgesine Etkisi	30
2.4. İmam Yahya'nın İlk İsyanı	31
2.5. 1904 İsyan Hareketlenmeleri.....	32

2.6.	1910 ve 1911 İsyamları.....	45
2.7.	İmam Yahya ile Anlaşma Politikaları	49
2.8.	Dean Antlaşması.....	50
2.9.	II. Abdülhamid ve Mehmed Reşat'ın İsyanlara Karşı Tutumları	51
2.9.1.	II. Abdülhamid'in Yemen Üzerindeki Siyasî Yönetimi	52
2.9.2.	Panislamizm.....	54
2.9.3.	II. Abdülhamid Yemen Üzerindeki Askeri Yönetimi.....	55
2.9.4.	Tanzimat Sonrası Yeniliklerin Yemen'e Etkileri.....	56
2.9.5.	Mehmed Reşat'ın Yemen Üzerindeki Yönetimi.....	58
2.10.	Yemen'e Gönderilen Valiler	59
2.11.	Bölüm Sonu Değerlendirme.....	61
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YEMEN'İN OSMANLI DEVLETİ'NDEN AYRILMASI.....	62
3.1.	Yemen'e Müdahale	62
3.2.	İsyan Sonrası Yemen-Osmanlı İlişkileri	64
3.2.1.	İmam Yahya ve Mahmud Nedim Bey Yönetimi	65
3.2.2.	Osmanlı Devleti'nden Ayrılma Süreci	68
3.2.3.	Seyyid İdris'in Ölümünün İmam Yahya Yönetimine Etkisi	71
3.2.4.	İmam Yahya ve İtalyanlarla Anlaşma Politikaları.....	77
3.2.5.	Uşi Antlaşması.....	80
3.2.6.	İngilizlerin Güney Yemen'e Etkisi	82
3.2.7.	Yahudilerin Bölgeye Tesiri.....	85
3.2.8.	İmam Yahya Suikastı	88
3.2.9.	İmam Ahmed Yönetimi	91
3.3.	Yemen'in Osmanlı Devleti'nden Ayrılmasından Sonra Uyguladığı Siyaset	92
3.3.1.	İbrahim el-Hamdi	93
3.3.2.	Ahmad el-Ghashmi	95
3.3.3.	Ali Abdullah Salih.....	95
3.3.3.1.	Körfez Savaşı'nın Yemen'e Etkileri	97

3.3.3.2.	Ensarullah Harekâtı.....	98
3.3.4.	Abdurabbu Mansur Hadi.....	100
3.3.4.1.	Arap Baharı'nın Yemen Üzerinde Etkisi	101
3.3.4.2.	Medhafi Selefi Hareketlenmesi.....	102
3.4.	Bölüm Sonu Değerlendirme	103
4.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	105
5.	KAYNAKÇA.....	109
	ÖZGEÇMİŞ.....	128
	TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	129

KISALTMALAR

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

AT: Avrupa Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

AB: Avrupa Birliği

NATO: Kuzey Atlantik Paktı

UDC: Ulusal Demokratik Cephe

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

GGK: Güney Geçiş Konseyi

AQAP: Arap Yarımadası'ndaki El-Kaide Örgütü

GİRİŞ

Yemen, Arabistan Yarımadası'nda Suudi Arabistan topraklarının güneyinde, Umman Denizi, Kızıl Deniz ve Aden Körfezi'nin çevrelediği bir ülkedir (Kayra, 2011; 11). Orta Doğu ülkesi olan Yemen hem stratejik açıdan hem de ticari açıdan Arap Dünyası'nın en önemli ticari merkezlerinden biridir. 1487'de Portekizli denizci Bartelemeo Diaz tarafından Ümit Burnu'nun keşfedilmesiyle Asya, Afrika ve Hint Yarımadaı'nın ticaret merkezi haline gelen Yemen; sömürgeci devletlerin gözünde, sürekli sahip olunması gereken topraklar olarak görülmüştür (Yavuz, 1985; 49).

1517 yılında fethedilen Yemen, 1547 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. 1547 ve 1572 yılları arasında Zeydî İsyanı sebebi ile kontrol sağlanamamıştır. 1572 yılında tekrar hâkimiyet kurulmuş ve 1635 yılına kadar idare edilmiştir. Fakat 1635 yılında yine Zeydî isyanları sebebiyle Osmanlı Devleti bölgeden çekilmiştir. 1839 yılında İngilizlerin Aden Körfezi'ni ele geçirmesi sonucu, Osmanlı Yemen'e tekrar ilgi göstermiştir. 1871 yılına kadar bir takım savaşlar çıkmış ve bu savaşlar sonucunda Yemen tekrar hâkimiyet kurulan bölgeler arasına girmiştir. Bu hâkimiyet 1911 Dean¹ Antlaşması ile son bulması gerekirken, Osmanlı 1918 Mondros Antlaşması'na kadar bu bölgede hâkimiyetini devam ettirmiştir. 1911 yılında imzalanan Dean Antlaşması kısmî bağımsızlığın verildiği anlaşma olarak değerlendirilmiştir. 1918 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında olan Yemen, Birinci Dünya Savaşı sonrası gerek yönetimin uzaklığı, gerek mezhep farklılığı sebebiyle Osmanlı hâkimiyetinden kopmuştur. Osmanlı Dönemi'nde sömürgeci devletlerin sürekli bu değerli bölgeyi elde tutma gayretleri ve yaşanan iç huzursuzluk sonucu bölge çalkantılar içinde kalmıştır (Polat, 2017; 115). Hem Afrika'yı hem de Avrupa'yı bağlayan yolların Yemen'de bulunması, ülkenin önemini arttırmıştır. Yemen bugün de olduğu gibi daima ayakta kalmaya çalışan, sürekli dış müdahalelere ve iç savaşlara karşı mücadele veren, zayıf bir ülke olmuştur. Çevresel olarak çok fazla yıpranmış, halkı bu yıpranmadan etkilenmiş ve sürekli ayakta kalma mücadelesi vermeye çalışmıştır.

¹ Bazı kaynaklarda antlaşmanın ismi Da'ân veya Da'an olarak da geçmektedir.

Osmanlı Devleti'ne uzak olmasından ve bölgede sürekli fesatçı grupların ortaya çıkmasıyla, yönetimde aksamalar olmuştur. Her ne kadar Osmanlı Devleti bölgenin düzeni için, valilerini göndermiş olsa da zaman zaman sistem çöküşleri yaşanmıştır. Bundan dolayı Yemen'deki sorunların neredeyse hiç sonu gelmemiştir. Bölgede Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan kargaşa, İngiltere, Fransa gibi sömürgeci devletler tarafından kurulan baskıyla devam etmiş; savaşın sonlarına doğru büyümeye başlamıştır. Savaşta Yemen'in iç karışıklığı çözmeye çalışan valiler, İngilizlerin bölgeye hâkim olmaması için çaba sarfetmiş fakat İngilizlerin kışkırtmasıyla Yemen'in içindeki huzursuzluğun ve isyanların önderi olan Yahya Bin Muhammed Hamideddin, savaştan sonra Dean² ve Mondros Ateşkes Antlaşmaları ile Yemen yönetimine sahip olmuştur. 1904 yılında başlayan Yahya Bin Muhammed Hamideddin İsyanı, birçok paşa tarafından bastırılmaya çalışılmış, 1905 Harekâtı ile de isyan durdurulmuştur. 1908 yılında, Muhittin Paşa'nın Yemen'den Süleymaniye'ye atanmasıyla, tekrar İngiliz kışkırtmaları büyümüş ve isyanlar artmıştır (Kayra, 2011; 16-50).

Osmanlı yönetim tarihine bakıldığında, Yemen tarih adına önemli bir yere sahip olsa bile yeteri kadar ilgi göremeyen vilâyetler arasında olmuştur. II. Abdülhamid Yemen'i sürekli elinde tutmak istemiş ve yönetimin sağlanabilmesi için valiler göndermiştir. Fakat sağlam bir yönetim söz konusu olamamıştır. Gönderilen Seyyid Ahmed Muhtar Paşa, Mustafa Asım Paşa, Ferik Paşa, Divriğili Osman Paşa gibi öncülerin yönetime uzak olmasından ve iç karışıklığın dinmemesinden dolayı, Yemen'in kontrolü zayıflamıştır (Kayra, 2011; 11-17). Osmanlı Devleti'nin Yemen üzerindeki zayıf yönetimi, istikrarsızlağa yol açmıştır. II. Abdülhamid'in bölgeyi kurtarabilmek amacıyla kurduğu planlar kısmen işe yaramıştır fakat sömürgeci dış güçlerin baskısı yüzünden ülke içinde oluşan ve halkın yaşam standartlarını artırmak için çıkardığı ayaklanmalar bölge yönetimi sarsmıştır. Bu ayaklanmaların en büyüğü Yahya Bin Muhammed Hamideddin Ayaklanması olmuştur. Osmanlı Devleti, karşısında düşman bir devlet varmış gibi Yemen ile savaşa girmiştir.

Valilerin tam anlamıyla görevine hâkim olmaması, Fransa ve İngilizlerin Yemen için sömürge planları, halkın yönetime isyan etmesi, askerin savaş esnasında yanlış yönlendirilmesi ve

² Türkçe telaffuzu yazıldığı gibidir.

yönetim içerisindeki birtakım casusların bilgi sızdırması gibi vakâlar Osmanlı Devleti'ni zora itmiştir. Tüm bunların üst üste gelmesi ve Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in İsyanı, Yemen'i güçsüz hâle getirmiş, sivil halk ve Osmanlı neferleri büyük kayıplar vermiştir. İsyân sürecinde gerekli yardımı alamayan Osmanlı askerleri açlıktan ve soğuktan şehit olmuştur. Kimi zaman kumandanların yanlış emirleri yüzünden, Osmanlı'nın kendi karakoluna ateş açtığı dâhi yazılmıştır.

1904 yılında isyan sürecinde, Yemen'in başkenti San'a'daki köylerde birçok Osmanlı karakolu vurulmuş ve Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in askerleri Osmanlı askerlerinden daha güçlü konuma gelmiştir. Yönetim konusunda halkın üçte biri Zeydî olduğu için, halk Yahya Bin Muhammed Hamideddin yönetimine daha yatkındı (Kayra, 2011; 32 – 35). Bu dönemde Yemen'de demokrasiden bahsetmek imkânsız görünmekteydi. Halkın geri kalan kısmı baskı ve ölüm tehditleri ile Yahya Bin Muhammed Hamideddin'i desteklemiştir. Osmanlı Devleti'nin gönderdikten sonra takibe alamadığı ordular tarihte “ölüme gönderilen askerler” olarak kayda geçmiştir.

Bu çalışmanın temelinde; Yemen bölgesi hakkında akademik noksanlığın giderilmesi yatmaktadır. Bu bağlamında Yemen'in günümüze kadar gelen istikrarsızlığının Osmanlı Yönetimi ile bağlantısı araştırılmıştır. Temel amaç; Yemen'de 1904 ve 1911 yılları arasında meydana gelen isyanların iç ve dış dinamiklerinin ortaya konulması, Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in isyan ile bağlantısının, İngiliz Yazılı Basını'ndan araştırılması ve isyan döneminde Yemen'e gönderilen valilerin görevlerine sadık olup olmadıklarını Osmanlı Arşivi'nde incelemektir. Tez'in ilerleyen kısımlarında Osmanlı son döneminde Yemen'in durumuna da değinilecektir.

Bu çalışma, Osmanlı'nın Yemen üzerindeki yönetiminin nasıl yok edildiğini, Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan çete gruplarının ve Yahya Bin Muhammed Hamideddin İsyanı'nın yönetimi nasıl ele geçirdiğini araştıracaktır. Dönemin valilerinin görevlerini erdemle yapıp yapmadıkları, valilerin herhangi bir çete grubu ya da emperyalist devletlerin yöneticileriyle bir anlaşma içerisinde olup olmadığı incelenecektir. II. Abdülhamid Dönemi ülke içerisinde mevcut olan hain grupların Yemen yönetimindeki etkisi ve Yahya Bin

Muhammed Hamideddin ve İngilizler arasındaki anlaşmanın detayları araştırılıp çok az araştırmaya sahip olan Yemen'in bölge araştırmalarına da katkı sağlayacaktır. Çalışmada Yemen'in iç savaşına sebep olan dış müdahaleler de ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Tüm bu çalışmalar yapılırken İngiliz Basını'nda yer alan Belfast News, Englishman's Overland Mail, Exeter and Plymouth Gazette, Leicester Daily Post gibi birçok kaynaktan yararlanılacaktır. Aynı zamanda analizlerin netleştirilmesi için Osmanlı Arşivin'de yer alan haberlerden de yararlanılacaktır. Bu kaynaklar yazılı basın olduğu için tarafsızlığı söz konusudur. Diğer Almanca, Arapça, İngilizce ve Türkçe kaynaklar bu tarafsızlığı ortadan kaldırmak için kullanılmıştır. Tez tarafsız bir bakış açısına sahip ve kaynakların değerlendirilmesinden sonra ulaşılan sonucu savunmuştur.

Bu amaç ortaya çıkarılmaya çalışılırken Yorumlayıcı Yöntem ve Eleştirel Söylem Analizi Methodu kullanılacaktır.

Literatür taraması sonucu; İmam Yahya'nın 1904 yılında başlattığı isyanı inceleyen çalışmalara bakıldığında, araştırmalarda kullanılan değişkenin, yöntemin, araştırma sorularının ve bulguların birbirinden farklı olduğu görülmüştür

Osmanlı Yönetimi'nde Yemen karşıtlığını inceleyen Abdol Raugh Yaccob, 1911 Dean Antlaşması öncesini ele almış ve Osmanlı Valilerinin tutumlarını incelemiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı bir takım karşıt fikirlerin var olduğunu ve Zeydî mezhebinin bu fikirleri desteklediğini ortaya çıkartmıştır. Dean Antlaşması sayesinde bu fikirlerin hafiflediği ve aynı zamanda bölgeye gönderilen bazı valilerin de görevlerini kötüye kullandıklarını ortaya çıkarmıştır.

Bir diğer çalışma, Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen, Osmanlı Devleti'nin Temsilcisi Vali Mahmut Nedim Bey'in Yemen'deki Faaliyetleri olmuştur. Serap Sert tarafından 2016 yılında ortaya çıkarılan çalışma, Mahmud Nedim Bey'in görevine sadık olduğunu belirtmiştir. Dean Antlaşması sonrası İmam Yahya'nın Mahmud Nedim Bey ile birlikte çalıştığı ve Mahmud Nedim Bey'in yardımları ile devleti kurduğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda Nedim Bey'in bölgeyi İngilizlere bırakmamak için büyük çabalar harcadığı da belirtilmiştir.

Önemli eserler arasında yer alan Rüştü Paşa'nın kaleme aldığı Ah O Yemen'dir hatıratı, dönemin zorluklarını birincil gözden incelemiştir. II. Abdülhamid Dönemi'nde Paşalık yapmıştır. Görev aldığı bölgelerden birisi Yemen olmuştur. 1888-1889 yıllarında çıkan Zeydî ayaklanmaların bastırılmasında İmamın bu bölgeden tamamen çıkarılması gerektiğini söylemiştir. 1911 yılında yayınlanan bu eser Osmanlı askerinin bölgede çektiği güçlükler ve Zeydî güçleri tarafından zulme uğradığı da ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Aynı zamanda beklenen askerî desteğin gelmemesi ve askerî alanda mevcut olan eksiklikler yüzünden bir çok askerin de şehit düştüğünü yazmıştır. İngilizlerin bu bölgeye hâkim olmak için çaba içerisinde ve İmam ile anlaşmalar yapılabileceği üzerinde de durulmuştur.

Yahya Yeşilyurt'un (2018) Laheç Zaferi üzerine yazdığı çalışmada Büyük Harpten sonra Osmanlı askerinin Laheç'teki başarısına değinmiştir. Osmanlı'nın İngilizler ile bu bölgede mücadele verdiğini yazmıştır. Burada Osmanlı'nın 1914 yılı ve sonrası ele alınmış ve bu dönem Yemen'de zaferin elde ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. İngilizlerin Osmanlı güçlerine yenik düştüğü ve Laheç'te Zafer edildiğine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bir diğer çalışma Yemen İmamlarının yönetimini 1948 yılı içerisinde ele alan çalışmadır. Fernando Carvajal tarafından yazılmıştır. Carvajal, Aden İngiliz Hükümeti ve Prof. J. Leigh Douglasl'ın kaleme aldığı Sacred National Charter kitabından yola çıkarak analiz yapmıştır. Yemen'in 1940 yıllarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Çalışmada ele alınan konu 1935- 1962 yılı Özgür Yemen Hareketlenmeleri'nden bahsetmiştir. 1904 İmam Yahya İsyanı sonrası araştırmalar için bu kaynak önerilir niteliktedir.

Dünya Savaşları Arasında Yemen İkilemi başlıklı çalışma da Colleen Boyett tarafından ele alınmış ve 1934 yılı ve sonrasında Yemen bölgesinde bulunan çekişmeler ortaya çıkarılmak istenmiştir. Yemen'in 21. y.y.'da nasıl şekil aldığı ve bu yüzyıla ayak uydurup uyduramadığı üzerinde durulmuştur. Çalışma devam ederken büyük bir kısımda İmam Yahya'dan söz edilmiş ve onun yönetim şekli ele alınmıştır.

Saadettin Baştürk'ün 2013 yılında yayınladığı Yemen'de Osmanlı-Zeydî Mücadelelerinin Sebep ve Sonuçları adlı çalışmasında ise Osmanlı-Zeydî mücadelesini Yemen sınırlarında ele

almıştır. Zeydîlerin bu bölgede birçok ayaklanma çıkardığını ortaya koymuştur. 1517 yılında bölgeye hâkim olan Osmanlı'nın bu ayaklanmalar sonucu hâkimiyetinin 1635 yılında inkıraza uğradığını belirtmiştir.

Cengiz Çakaloğlu'nun 2009 ve 2010 yıllarına yayınladığı iki çalışmasında Yemen İsyanını Tokat Redif Taburu ve Trabzon Redif Taburu çerçevesinde incelemeye almıştır. Her iki makalenin de amacı iki taburun da İmam Yahya İsyanı'nda aldıkları görevleri açıklamak olmuştur. Her iki makale de bu dönem İngilizler ve Osmanlı arasında çekişmelerin olduğu ayrıntısını da vermiştir.

Ahmet Muhtar Paşa'nın Yemen bölgesindeki faaliyetlerini ele alan Akalın ve Şimşek (2017), Osmanlı Devleti'nin İmam Yahya İsyanı'nın bastırılmasında hangi yöntemleri kullandığını ortaya koymaya çalışmıştır. Paşa'nın uyguladığı faaliyetlerin isyanın yavaşlatılmasında oldukça önemli olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Çalışmada hangi eşkıya gruplarının nereyi nasıl işgâl ettiklerini ve Osmanlı Devleti'nin nerelere asker ve vali gönderdiğini daha iyi anlayabilmek adına Tez'in birinci bölümünde bölgenin arkaplanı incelenecektir. Bu bölümün sorusu ülkenin genel özelliklerinin, iç savaşılar yol açıp açmadığıdır. Bu soruya ilişkin cevap aranacaktır. Ayrıca sömürgeci devletlerin hangi amaçlarla bu bölgeye sahip olmak istediklerini ve bu bölgede nelerden faydalanmak istedikleri de açıklanmaya çalışılacaktır. Osmanlı'nın bölgeyi yönetememesinin sebeplerinin neler olduğu ve yönetim bozukluklarının hangi sonuçları doğurduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İç savaşın genel periyodu ikinci bölümde yer alacaktır. Bu bölümün sorusu Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in 1904 yılı Yemen İsyanı'nda, dış güçlerden yardım alıp almadığıdır. Bu soru doğrultusunda cevap aranacaktır. Ayrıca isyanı başlatan grubun kimler tarafından ortaya çıktığı ve Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in hayatı boyunca ortaya çıkardığı isyanlarla 1904 İsyanı'nın bağlantısına ulaşılmaya çalışılacak ve 1904 Hareketlenmelerinin detayları incelenecektir. Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelen isyanın hangi padişahların yönetimindeyken bastırılmaya çalışıldığı ayrı bir başlık altından

açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümün son kısmı ise Yahya Bin Muhammed Hamideddin ve onun yapmış olduğu anlaşmalarla son bulacaktır. Bu bölüm Tez'in en önemli kısmıdır. Bölgenin refahının yıllardır sağlanamadığı da bu bölümde sebep ve sonuçlarla açıklanacaktır. Dış güçlerin etkisiyle yönetimin zayıflığına, sistem çöküşlerine, iç kargaşanın artışına, ekonomik buhranlar yaşandığına ve halkın huzursuzluğuna değinilecek, dönemin hatıratlarıyla daha iyi anlaşılmaya çalışılacaktır.

Tez'in gidişatına bakıldığında üçüncü bölüm, büyük isyanın sonucuna değinecek ve Osmanlı Devleti'nin isyana karşı müdahalesinin nasıl şekillendiğini inceleyecektir. İsyân sonrası Yemen-Osmanlı ilişkilerinin nasıl seyir aldığı sorusuna cevap aranacaktır. Bu sayede Yemen'in isyan sonrası nelerle mücadele ettiği ve siyasî yapısının nasıl değiştiği de sunulacaktır.

Sonuç kısmında; genel olarak konu ile ilgili ele alınan bilgiler, analizler ve derin yorumlar harmanlanarak sonuçlar elde edilecektir. Tezde değinilen tüm konulara ilişkin yorumlar yapılmaya çalışılacak ve bölümlerin birbiri ile bağlantısı olabildiğince ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu doğrultuda, çalışmanın temel savı şudur: Tarih boyunca zayıf devlet yapısına sahip olan Yemen'in, Osmanlı Devleti egemenliğinden çıkması, Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in İngilizler ile anlaşmalarına bağlıdır. Dolayısıyla dışardan gelen müdahaleler, bu bölgede sürekli olarak isyana, ayaklanmaya ve huzursuzluğa yol açmıştır. Savın yardımcı hipotezi ise: Osmanlı Devleti'nin Yemen egemenliğinde, Yemen'e gönderilen bazı valilerin görevlerini erdemle yapmadığıdır. Dolayısıyla kırılgan bir devlet yapısına sahip olan Yemen, bazı valilerin yönetimdeki eksiklikleri yüzünden zayıflamıştır. Bu savdan ve yardımcı hipotezden yola çıkarak, Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in Yemen üzerindeki etkisinin, sürekli tekrar eden isyanların nedenlerinin, Yemen'e yönelik İngiliz ve İtalyan müdahalelerinin, siyasal süreç bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Özellikle İngilizlerin bu bölgeye müdahale etmesindeki amacın, nedenin ve izledikleri yolların ortaya çıkarılmasının, 1904 İsyanı'ndan sonra, Osmanlı Devleti'nin Yemen'den ayrılmasına sebep olan faktörlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

İmam Yahya İsyanının ve Ayaklanmalarının anlaşılabilmesi için konuyla ilgili bazı kavramların ele alınması yararlı olacaktır. Çalışmada 1904 yılında isyanın başlatıldığı ve bu isyanın sebepleri ve sonuçları açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu yüzden isyan kavramının tanımlanması gerekli görünmektedir. 1904 yılı öncesi ve sonrasında bir takım ayaklanmalar gerçekleşmiştir. Aynı nedenle ayaklanma kavramının tanımına gerek duyulmaktadır. Bölgede bulunan terör gruplarından bahsedilmiş ve bu bağlamda terör, terörist ve terörizm kavramlarının açıklanması da gerekmektedir.

İsyan; Arapça'da asi olmak, başkaldırma, itâat etmemek anlamlarına gelmektedir. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ta itaatsizlik, emre boyun eğmeme; ayaklanma anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda isyan kelimesinin itaatsizlik, başkaldırma, ayaklanma anlamlarında kullanılması mümkün görünmektedir. İngilizce isyan kavramı, rebellion, revolt, riot, insurrection ve uprising gibi birbirine yakın anlamlı kelimelerle ifade edilebilmektedir (Coşar ve Türkmen, 2019; 21-22). *Ayaklanma*; kanun ve emirlere karşı gelme, başkaldırma, isyan, kıyam ve huruç anlamlarına gelmektedir (<http://www.lugatim.com/>, 2021).

Terör, Anayasa'da belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, Devletin bölünmez bütünlüğünü iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemdir. Bu eylem yapılırken baskı, korkutma, yıldırma veya tehdit yöntemleri kullanılır (T.C. Resmî Gazete, Terörle Mücadele Kanunu Madde:1, 1991;1). Bu kavram tüm devletler için farklı anlamlar içerebilir (Çınarlı, 2009; 23). Burada belirtilen kişi veya kişiler *terörist* olarak tanımlanmaktadır. Teröristler bu amaçlar doğrultusunda her türlü eylemi yapabilen kişilerdir. Terörün bilinçli, planlı ve bir siyâsi amaç güdülerek yürütülmesi *terörizm* olarak ifade edilmektedir. Diğer bir tanımlama ile terörizm, devlet devlet olmayan bir aktörün siyasî amaçları doğrultusunda yaptığı eylemler bütünüdür (Çınar, 2017; 34-35).

Tanımı verilen kavramlar, Tez'in daha sonraki bölümlerinde Yemen ile ilgili ele alınan konulara temel teşkil etmektedir. Özellikle isyan ve ayaklanma kavramları çalışmanın temelini oluşturan olgulardır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM: YEMEN PROFİLİ

Bu bölümde Yemen'in Orta Doğu'daki önemi, coğrafyası, ekonomisi, etnik yapısı ve tarihi ele alınacaktır. Dolayısıyla verilen bilgiler sayesinde Yemen'in zayıf bir devlet olduğu ortaya konulacaktır. Bu bölümde ülkenin genel özelliklerinin, iç savaflara yol açıp açmadığı sorusuna cevap aranacaktır. Ayrıca bu bölüm, sonraki bölümlerin daha iyi anlaşılabilmesini sağlayacaktır.

1.1. Yemen'in Önemi

Orta Doğu'da birçok ülkenin sınırı, sömürgeci devletler tarafından çizilmiş ve çoğu, bu devletler tarafından yönetilmiştir. Fakat Yemen, İslam'dan önce yazılı olmayan kaynaklara ve peygamberlere inanmış ve onların kurallarıyla kendini yönetmeye çalışmıştır. Bu bölge uzun yıllar boyunca İslam'ın kalbi olarak nitelendirilmiştir. Politikalarını, dinî değerlerle şekillendirmişlerdir (Dresch, 2000; 2). Yemen, tarihî boyunca dinî değerlerine sadık kalan bir ülke olmuştur. Bu yüzden üzerinde farklı bir yönetim kurma ve halkı yönlendirmek oldukça zorlaşmıştır. Halk nesiller boyu, dinî yatkınlığa sahip olan yöneticiler tarafından idare edilmek istenmiştir. Bundan dolayı politikası 20. yüzyılda şekillenmeye başlamıştır. Bölge, sömürgeci devletlerin baskısı altında kaldığı için yönetilmesi zor olmuştur.

Hız. Muhammed'in bu bölgeye gelmesinden önce yerli halk hurafelere ve büyülere inanıyordu. Kendi soylarından geldiğine inandıkları ve Arap olarak bildikleri Hız. Muhammed'in hayatındaki bir takım olağanüstü olayların, bir uyarı olarak geldiğini düşünüyorlardı. Bölgeyi genellikle Arap soyundan gelen liderler yönetmiştir. Bu süreçte Zeydilik ön planda olmuştur (Young, 1912; 21). Bu bölgede dinî değerlerin yüksek tutulması özellikle Mekke ve Medine'nin hemen güneyinde olmasından dolayı Müslümanlık için büyük önem arz etmiştir. Bir rivayete göre Dünya kurtarıcısı olarak bilinen (İslam'da Mehdi, Hristiyanlıkta Mesih olarak adlandırılan) liderin bu bölgeye gökten ineceğine inanılmıştır. Bu sebepten Batı Dünyası için Yemen, Arabistan, Ürdün, Umman gibi bölgeler kutsal toprak olarak sayılması Yemen'in önemini artırmıştır. Yahya Bin Muhammed Hamideddin Dönemin'de Yahudiliğin

yoğunlukta olduğu bu bölge Yahudiler için dinî yönden önemli ve kutsal kabul edilmiştir. Böylece tüm dinlerin çıkış noktası olarak inanılan bu bölgeyi kazanmak için dünya ülkeleri çekişmeler içine girmiştir.

Yemen ve Mekke arası 1119 kilometre olduğu bilinmektedir (Google Maps, 2020). Mekke'ye yakınlığı olduğu için Müslümanlar bu bölgeye önem göstermiştir. Müslümanların buraya akın ederek ticari bakımdan bölgeyi zenginleştirmesi ve bu bölgelere yatırım yapması bölgenin değerini arttırmıştır. Mekke, Müslümanlık, Yahudilik ve Hristiyanlık için çok önemli olmuştur. Bu dinlerin kabul ettiğı kutsal kitaplarda barış ve huzurun bu bölgeye geleceğı yazılmıştır. Dolayısıyla dinî bakımdan da bölgede hâkimiyet kurulması istenmiştir.

Büyük bir kitleye hitap eden Habil ve Kabil hikâyesinde Yemen'den söz edilmiştir (Sağlam, 2010; 45). Bu durum mitoloji ve efsanelere inanıldığı ve halkın olağandışı olaylara inandığını göstermiştir. Yemen ve çevresi dinî bağlamlar doğmadan önce de birçok topluluğa hâne olmuştur. Tarihin çok eskilere dayandığı dönemlerden bu zamana kadar birçok eserin barındığı bu nokta tarihî mirasın bir hayli fazla olduğu merkez haline gelmiştir. Uzman arkeologlara göre hâlâ yer altındaki birçok tarihî eser gün yüzüne çıkmamıştır. Büyük öneme sahip olan tarihî eserlerin barındığı bu nokta böyle bir zenginlikle değerini daha da arttırmıştır.

Hint Ticaret Yolu'nun buradan geçmesi, İngilizlerin, Portekizlerin, İtalyanların, Fransızların bu bölgeye hâkimiyet kurmak istemesine sebebiyet vermiştir. Tarih boyunca zaman zaman bu devletlerin sömürmesine maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki varlığı ekonomik ve politik sebeplerden çok dinî sebeplere dayanmaktadır. Osmanlı Devleti, Pakistan'dan Mekke ve Medine'ye gidecek olan Müslümanların, Yemen'de İranlı ve Portekiz asıllı topluluklar tarafından taciz edildiğı ve zorla haraç istendiğı şikâyeti üzerine burayı koruması altına almıştır (BOA, H-30-12-1308). Tarih boyunca ilkesi masumların ve yardım isteyenlerin yanında olmak olan Osmanlı Devleti, İslam'ın dünyaya yayılmasını sağlayabilmek için bu bölgenin önemini vurgulamıştır.

1.2. Yemen Coğrafyası

Orta Doğu terimi net bir ifade ile açıklanacak olursa; Körfez Emirlikleri, Irak, İran, İsrail, Kıbrıs, Libya, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Türkiye, Ürdün ve Yemen devletlerinin yer aldığı saha olarak bilinmektedir (Kılıçkaya, 2015; 15). Yemen, Arabistan Yarımadası'nın, Suudi Arabistan topraklarının güneyinde; Umman Denizi, Kızıl Deniz ve Aden Körfezi'nin çevrelediği bir ülke olmuştur (Kayra, 2011; 11).

Bir kaynağa göre; Umman ve Arabistan'ın arasında yer alan Yemen'in alanı 527.928 km², başka bir kaynağa göre; 527.970 km² büyüklüğünde bir ülke olarak bilinmektedir (Kayra, 2011; 17). Toplam sınırı 1.601 kilometre olarak bilinmektedir ve komşuları Umman (294 km), Suudi Arabistan (1307 km) olmuştur. 1.906 kilometre sahil şeridi olduğu bilinmektedir. İklimi genellikle çöl iklimi olmuştur. Batı sahili boyunca sıcak ve rutubetli bir havası olduğu bilinmektedir. Batısındaki dağlarda sıcaklık, mevsimlik musona etki eder; doğu da ise olağanüstü sıcak, kurak ve sert çöle sahiptir. Düz tepeler ve engebeli dağlarla desteklenen uzun ve dar sahil kıyısına ve Arap Yarımadası'na eğimli düz ovalara sahiptir. Kuzeyde çöl, güneyde deniz iklimi egemen olmuştur (CIA, 2020; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ym.html>). Yemen, coğrafi olarak Batı'da Kızıldeniz güneyde Aden Körfezi'ni birbirine bağlayan dar ve stratejik boğaz görevini üstlenmiştir (Sırma, 2015; 27).

Şekil 1. Yemen'in Sınır Komşuları

Yemen diğer Orta Doğu ülkeleri içinde Bahreyn'den sonra en büyük kırsal alana sahip olan ülke olarak bilinmektedir. İlk sırada %90,3 kırsal kesime sahip olan Bahreyn'in ardından %73,6 ile Yemen ikinci sırada gelmektedir. Dolayısıyla kentsel kesim %26,4 olarak bilinmektedir (Timor, 2015; 88). Kırsal kesim oranının yüksek olmasıyla nüfusun çoğunluğu ortak yerlere yerleşmiştir. Yemen'de köyler ve kasabalarda yerleşik hayat diğer ülkelere göre daha fazla olmuştur. Kırsal ve şehirsal alan arasında bu kadar büyük farkın görülmesi sanayi tesislerinin yetersiz olmasıdır. Tarım ve hayvancılık kırsal kesim oranına paralel olmuştur. Tarımsal arazi alanı ise 17.734 olarak bilinmektedir (Timör, 2015; 120). Bu bölgeye dayanıklı hayvanlar ise deve cinsleri ve keçilerdir. Bu yüzden bu hayvanların beslenmesi önem arz etmektedir. Denizlerden tutulan balık miktarı da oldukça fazladır. İran'dan sonra en çok

balığın tutulduğu ülke olan Yemen’de yaklaşık olarak yılda 142.198 metrik ton balık avlanmaktadır. Bu sayede ülkenin balık ticareti önemini arttırmaktadır (Timör, 2015; 126).

1.3. Ülke Ekonomisi

1853-1856 Kırım Savaşı³ ve ardından yaşanan askerî ve siyasî gelişmeler Osmanlı Devleti’ni Avrupa karşısında gittikçe zayıf duruma düşürmüştür. Diğer açıdan Avrupa, Müslüman toprakları hedef alıp sömürü hareketleri başlatmıştır. Bunların yanı sıra Kafkas ve Balkanlardan, Osmanlı topraklarına göçler gerçekleşmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti’nin askeri, ekonomik sorunlarını arttırdığı gibi, halka olan sorumluluklarını da çoğaltmıştır (Barlak, 2019; 1522). On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Yönetimi’ne bağlı Yemen ekonomisi oldukça düşük olduğu bilinmektedir. Askerî alanda yeterli destek görmediği gibi, sosyo-ekonomik geçim düzeyi de ortalamanın bir hayli altında olmuştur. Yemen halkı bu dönemde Batılı devletler tarafından sömürge altında olduğu için elinde kalan varlıklarını İngilizler ve İtalyanlara vermek zorunda kalmıştır. Yahya Bin Muhammed Hamideddin, 1918 yılında Yemen yönetimini almıştır. Zeydî halk eskiye nazaran yönetimden biraz daha memnun kalmıştır. Lâkin Yahya Bin Muhammed Hamideddin, tam olarak halkın beklentilerini karşılayamamıştır. Ülke içi yatırımlar yapmış ve yeni reformlar uygulayarak ekonominin yükselmesi için uğraşmıştır. Uygulanan reformlar, dış güçlerin etkisinin Yemen üzerinde daha baskın hale gelmesinden sonra azalmaya başlamıştır.

1919 yılında Yemen’de İtalyanlar ve İngilizler arasında büyük çekişmeler olmuştur. Bu durum o dönemin ekonomisine yansımıştır. İngiliz güçleri Hudeyde için Yahya Bin Muhammed Hamideddin ile anlaşmalar yapmış ve ekonomik bütçesinin büyük bir bölümünü bu bölgeye aktarmıştır (Baldry, 2008; 284). 1950’lerin başlangıcında, imamlık yönetiminin mevcut olduğu dönemde, Yemen’i büyük ölçekli destekleyen ülkeler Sovyet Birliği ve Çin olmuştur. Hudeyde Limanı projesi en önemli projeler arasında yer almıştır ve bu projeyi komünist güçler

³ Osmanlı ve Rus Devleti arasında gerçekleşen bir savaştır. Amaç Rus Devleti’ni Akdeniz’den uzak tutmaktır ve birkaç Batılı devletin Osmanlı’nın yanında olmasıyla Rusya’nın Avrupa ile bağlantısını koparmaktır. Savaşı Osmanlı Devleti ve taraftarları kazanmıştır. (Badem, C. 2010;99-174)

üstlenmiştir. Hudeyde'nin daha modern bir şehir olması için birtakım yenilikler getirilmiştir. Bu yeniliklerden ilki Hudeyde valiliğine bağlı Bajil bölgesinde çimento fabrikası kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Aynı zamanda çeşitli asfalt yollar ve San'a'ya büyük bir dokuma fabrikası kurulmuştur (University of California 1985; 6).

1962-1970 yılları Yemen'de iç savaşın mevcut olduğu yıllar olmasına rağmen topraklar tarım için uygunluğunu korumuştur. Tarım ürünlerinin önceliği Yemen halkına verilmiştir. Daha sonra üretimler dışarıya ihraç edilmeye başlamıştır. Özellikle kahve üretiminin bu yıllarda daha çok üretildiği bilinmektedir ve üretimde kahve ana ürün olmuştur. Bir kahve türü olan Moka kahvesi⁴ dış ülkelerden en çok talep edilen kahve haline gelmiştir. Bu dönemde çok fazla tarıma yatkın toprağa sahip olan Yemen kahveden sonra uyuşturucu içeren bitkilerin üretimine geçmiştir (Odunkıran ve Alpaydın, 2013;45-47). Yemen'in yerli sanayi seviyesi düşük olmuştur. Tarım ve hammaddede ithalata bağlı kalmıştır.

1971 yılına gelindiğinde ithalat 20 milyon dolar ihracat ise 5 milyon dolardır. Halkın büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşırken, geri kalan kısmı işsizdi. Özellikle genç kesim için iş bulmak oldukça zor olmuştur. Yaklaşık on sene boyunca ülke, gıda ihtiyacını kendi üretiminden karşılamıştır. 1982 yılında Kuzey Yemen için GSYİH 3,2 milyar dolarken, yıllık büyüme oranı %5,3 ve kişi başına gelir 460 dolar olmuştur. 1979 ve 1981 yılları arasında yıllık enflasyon oranı ise 15,6 olarak bilinmektedir. 1979-1980 yıllarında ülkenin alım gücü zayıflamıştır. Bu dönemde doğal kaynaklar kaya tuzu, kömür, bakır ve o dönemde keşfedilen petrol olmuştur. GSYH oranının %28'i tarım tarafından karşılanmaktadır. Tarım ürünleri genellikle Gat⁵ bitkisi, pamuk, meyve ve sebzeler, tahıllar ayrıca küçük ve büyük baş hayvancılıkta bu dönemde çok gelişmiştir. Yemen endüstri alanında ise ileriki yıllarda da görüleceği üzere kendini pek fazla geliştirebilen bir ülke olamamıştır. Özellikle 1900'lerin sonunda hâlâ geri kalmışlık sürecinde olan Yemen endüstrisi, GSMH'nin sadece %9'u oranında kalmıştır. 1981 yılında ihracat oranı 8,0 milyar dolar olmuştur. İhracat ürünleri meyveler, sebzeler, bisküvi, plastik borular olmuştur. Bu ürünler Yemen'in büyük marketleri

⁴ Yemen Kahvesi olarak da bilinir, bir diğer ismiyle Mocha.

⁵ Bu bitki ağızda çiğnendiğinde uyuşturucu etkisi yaratmaktadır. Bilimsel adı Catha edulis'dir. Özellikle Yemen'de yetişmektedir (Al-Habori, Al-Aghbari, Al-Mamary ve Baker, 2002; 210).

olan Suudi Arabistan ve Güney Yemen'e gönderilmiştir. Yiyecek, imal edilen ürünler, sermaye teçhizatı, petrol ürünleri ise ithalat ürünleri olmuştur. En önemli tedarikçi ülkeler ise Japonya, Suudi Arabistan, Avrupa Topluluğu ülkeleri olmuştur. Bu yılda ithalat oranı ise 1,9 milyar dolar, resmî döviz kuru 5.73 riyal yani 1 dolar olarak bilinmektedir (University of California 1985; 3). Aynı zamanda yakut ya da altın da önemli kaynaklardan birisi olmuştur. Sade kentinde üretim gerçekleştirilmektedir. Günümüzde hâlâ bu değerli taşların bulunması için çalışmalar devam etmektedir. Altın dışında San'a'nın güneyinde gümüş, Dhamar'da bakır, yine San'a'nın yakınlarında demir ve kurşun kaynakları bulunmaktadır (Farouhy, 1947; 19). Bu madenler saf kalitede olduğu için bu bölgelerde bulunuyor olması ülke ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. Fakat tarihte bu bölgeler sürekli sömürgeler altında kalmış ve yeteri kadar gelir elde edememişlerdir.

Resim 1: Gat Bitkisi (Farouhy A. 1947;18)

Yemen son yıllarda bakıldığında düşük gelirli ve zayıf ekonomili bir ülke olmuştur. Son dönemlerde yaşadığı siyasî bağlantılı olaylar daha da kötü hale gelmiştir. Yemen'in ihracatını durdurulmuş, döviz kuru oranı artmış, enflasyon hızlanmış, yiyecek ve yakıt ithalatı sınırlandırılmış ve altyapı büyük bir oranda zarara uğramıştır.

Dünya Bankası'nın resmî verilerine göre; Yemen'de GSYİH 2014 yılında 43,23 milyar dolarken, bu oran 2015 yılında 42,63'e düşmüş ve bunu takiben 2016'da 30,97, 2017'de 26,82, 2018'de 26,91 oranına kadar düşmüştür. Son olarak 2019 yılında 27 milyar dolar olmuştur. Bu oranın 2020 yılı içerisinde de aynı düzeyde devam edileceği tahmin edilmiştir. Yemen'in GSYİH değeri dünya ekonomisinin %0.02 oranını temsil etmektedir (Trading Economic, 2019). Yemen'in ekonomik performansını ölçmek için uygulanan bu oran 2014 yılından sonra gittikçe düşmüştür. Bu düşüş, ekonominin küçüldüğünü göstermiştir.

1.4. Etnik Yapısı

Orta Doğu bölgesinde yer alan ülkelerin genellikle etnik yapıları birbirine benzerlik göstermektedir. Tüm Orta Doğu genelinde en yaygın etnik unsur Araplardır. İkinci kalabalık unsur ise Türklerdir. Bölgenin önceliği Müslümanlık olmakla beraber Hristiyanlık ve Kral Dhu Nawas zamanından kalan Yahudilerin olduğu bilinmektedir. Dil ve din bakımından ise çok fazla karışıklığa sahip olan bu bölge de Arap dili en çok kullanılan dil olmaklar beraber çok fazla şiveye ayrılmıştır. Türkçe ise ikinci sırada gelmiştir. Bunu takiben Kürtçe, Farsça, Kafkas dilleri, Ermenice ve Yunanca da kullanılmıştır. Din bakımından da İslam dinî öncelikli olup farklı mezheplere sahiptir. Bunun yanında Hristiyanlık da küçük gruplar halinde bu bölgede yaşamaktadır (Dursun, 2010; 1248).

Yemen Orta Doğu'da etnik ve dinî farklılıkların mevcut olduğu bir ülke olmuştur. Bu durum ülkeyi çok daha hassas bir konuma taşımıştır. Ülkenin etnik yapısının büyük çoğunluğu Arap olmakla birlikte Afro-Arap⁶, Güney Asyalı ve Avrupalı insanların burada yaşadığı bilinmektedir (CIA, 2020). Ülkenin %99,1'i Müslüman, %0,6'sı Hindu, %0,2'si Hristiyan dinine mensup, geri kalan %0,1'i ise herhangi bir dine mensup olmadığı görülmektedir (CIA, 2020). Kültür ve dine bağımlı soyların var olduğu bu ülkede genellikle İslam dinî dışındaki yapılar toplum tarafından göz ardı edilmiş ya da dışlanmış. Katı ve kurallı bir dine sahip

⁶ Afrika kökenli Araplar.

olan Yemen, genellikle aile bağlarına da önem vermiştir ve kendinden sonra gelen nesillere kendi dinlerini dayatmıştır.

İrkçı ayrımlar yasak olmasına rağmen bazı gruplar (Muhamasheen ya da Akhdam gibi ötekileştirilmiş ve Muwaladeen⁷ gibi topluluklar) belli bir ırkı, etniği ve sosyal statüyü temel almıştır. Bu gruplar sosyal ve kurumsal ayrıma karşı çıkmıştır (The United State, Department of Justice, 2019; 36-37).

50 yıl öncesine kadar Yemen’de iki grup görülmüştür. İlki İmam ve Muhammed’in neslinden olan ailesi, ikincisi ise halkın kalan kısmı olmuştur (Fisanick, 2011; 205-206). Yemen anayasal olarak siyasî, ekonomik ve sosyal alanda tüm vatandaşların eşit olduğunu söylese bile bu etnik yapıya göre bunun sağlanamadığı görülmüştür. Yemen içindeki ayrım Şekil-3’de gösterilmiştir.

⁷ Yabancı anne babadan doğan.

Distribution of Ethnoreligious Groups and Key Tribal Areas in Yemen

Total population: 18.7 million

Şekil 3: Yemen’de Kabile alanı ve etnik-dinî grupların ayrımı (Fisanick, 2011;212)

Yemen’de en önemli din İslam dinî olarak kabul edilmiştir. Toplumun çoğunluğu Şia kollarından olan Zeydîlik ve Sünni kollarından olan Şafîîlik mezheplerine üyedir. Ayrıca ülkede yaklaşık 20.000 Yahudi’nin olduğu bilinmektedir. Güney’de ve Güney Batı’da birkaç bin kadar İsmailiye üyesi bulunmaktadır (Farougy, 1947; 36).

1.4.1. Zeydîlik

Şialıkta bulunan tüm mezhepler, Hz. Muhammed’in ölümünden sonra, halifeliğin Hz. Ali’ye verilmesi ve halifeliğin Hz. Ali ile başlamasını kabul etmişlerdir. Hz. Ali’nin soyundan gelenler Şialığa mensup olmuştur. Şialığın kollarından birisi olan Zeydîlik Yemen toplumu için önemli sayılmıştır. Şialığın bazı prensiplerini kabul etmiş ve sadakâtli bir yönetimi talep

etmişlerdir. Onlara göre halk kendi imamını seçebilir fakat bu imamın Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin soyundan gelmesi gerekmektedir. Allah'a karşı sonsuz saygısı olmalıdır. Buna ek olarak hakkaniyetli, bilgili, liderlik duygusuna sahip, temiz ruhlu (günahsız), yönetici kapasitesine sahip, cesur, gönüllü gibi niteliklere sahip olmalıdır (Faroughy, 1947; 36). Zeydîlik halifelîğin devam etmesini istemiştir. Hz. Muhammed'in kızı olan Fatıma ve damadı Ali'nin soyundan olanlar, onlar için Zeydî sayılmıştır (Bethmann, 1960; 42). 12 imamın hepsini takip etmemişlerdir. Ehl-i Beyt imamlığını 5 imam ile sınırlandırmışlardır. Hz. Muhammed'den sonra gelen bu önemli 5 imam şu şekilde sıralanmıştır; Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. İmam Zeynel Abidin ve İmam Zeyd. Bu mezhep, İran'da kabul edilen İmam-ı Cafer ya da İmam Kazım gibi imamları kabul etmemiştir. Bu imamları her ne kadar kabul etmeseler de Şia'nın önemli imamları olan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman gibi imamlara saygı duymuşlardır (Gündüz, 2007; 119-140).

Yemen halkının %99,1'lik kısmı Müslüman, Geri kalan %0,9'luk kısım ise Yahudi, Baha'i, Hinduizm ve Hristiyan olarak bilinmektedir (CIA, 2010). Müslümanlar daha yoğun oldukları için halkın farklı dinlere bakış açısı Batı'ya nazaran daha dar olarak bilinmektedir. Zeydîlik daha az olmasına rağmen daha baskın mezhep olmuştur. Aynı zamanda Yahya Bin Muhammed Hamideddin, diğer dinlerin haklarını korunmaya çalışmıştır. Fakat Yahudiler ile Müslümanlar arasında zaman zaman sorunlar ortaya çıkmıştır.

1.4.2. Şafîlik

Sünniliğin bir kolu olarak bilinmektedir. Şafî halk Yemen'de Zeydîlerden daha fazladır. Abbasiler Dönemi'nde İslam'ın yayılması, Yemen'in San'a gibi belirlenmiş şehirlerinde dinî eğitim veren kurumlar oluşturulmuş ve bu sayede İslam'ı yaymak amaçlanmıştır. Birçok savaşlar veren Abbasiler, Şafîliği 1000'li yılların başında kazanabilmiştir. Şafîlik Yemen'e köle Necah⁸ tarafından getirilmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2020).

⁸ Necah usta bir savaşçıydı ve kendi hanedanlığını kurmuştur bu sayede halkını Şafîliğe yönlendirmiştir.

Tihame⁹ bölgesinde Şafîîlerin yaşadığı bilinmektedir. Tarih boyunca Zeydîler ile aralarında hiçbir çatışma görülmemiştir. 1904 İsyanı ile tarihe konu olan Yahya Bin Muhammed Hamideddin'nin mezhebi de Zeydîliktir. O dönem Yemen'de bulunan büyük Sünnî Şafîîler, Yahya Bin Muhammed Hamideddin'e biat etmişlerdir (İslam Ansiklopedisi, 2020). Toplumun dinî değerlerine önem vermesi siyasî yönetimde de etkili rol oynamış ve insanlar dinî değerlerine sahip çıkan adayları seçmeyi tercih etmiştir. Halkın gözünde dinî değerlere ne kadar çok önem verilirse siyasî güç o kadar yüksektir.

1.4.3. İmamların Yönetimi

1850-1970'li yıllar arasında Yemen dört İmam ile yönetilmiştir. Bu imamlar sırasıyla; Al-Mansur, Yahya Bin Muhammed Hamideddin, İmam Ahmed ve Şeyhülislam¹⁰ idi. Yemen'in kuzeyinde Zeydî İmamlığı monarşi bir yapıya sahip olmuştur ve 1926 yılında Zeydîlik kalıtsal monarşi haline gelmiştir (Brown, 1963; 349-350).

Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in dedesi Yahya Hamideddin'in oğlu olan El-Mansur 3 Temmuz 1839 yılında doğmuş ve 1904 yılında ölmüştür. Mükemmel bir zekâsı olduğu ve inanılmaz derecede ezber hafızasına sahip olduğu bilinmektedir. Öyle ki kölesi buna şahit olmuş ve bir anısını halka anlatmıştır. Yüzlerce kelimeye sahip olan bir şiirin bir defa okunmasından sonra sadece duyarak ezberlemiş ve hemen ardından eksiksiz bir şekilde şiiri tekrar etmiştir (Field, 1909; 4-5). Yemen'de imamlığı Mayıs 1891 yılında başlamıştır. Osmanlı Yönetimi'nin Yemen'den çekilmesi için ayaklanmalar çıkarmış ve bu ayaklanmaları oğlu Yahya Bin Muhammed Hamideddin devam ettirmiştir. 1891'de başlayan bu Zeydî ayaklanmaları 15 yıl boyunca devam etmiştir. İmam El-Mansur Osmanlı Devleti'nin 1900 yılında yaptığı rejimi kabul etmemiş ve 1904 yılı ölümüne kadar Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarını devam ettirmiştir (Faroughy, 1947; 54). Ölümünden sonra sorumluluk, oğlu Yahya Bin Muhammed Hamideddin'e verilmiştir. Yahya Bin Muhammed Hamideddin,

⁹ Kaynaklarda Tahama olarak da geçmektedir.

¹⁰ Yemen Mutawakkilite Krallığı'nın son imamıydı.

babasının izinden gitmiş ve Yemen'in yönetimini elde edene kadar ayaklanmalar çıkarmıştır. 1904 yılı San'a'ya girerek, isyan başlatmıştır.

Yahya Bin Muhammed Hamideddin'den sonra oğlu İmam Ahmed, diğer ismiyle Ahmed bin Yahya, yöneticiliği devam ettirmeye çalışmıştır. Fakat halk İmam Ahmed'e karşı ayaklanmalar başlatmıştır çünkü İmam Ahmed, halkı babası kadar kendisine bağlayamamıştır. Ahmed bin Yahya öldükten sonra oğlu Muhammed Bedr yönetime gelmiştir ve Yemen yönetiminde son imam olarak tarihe geçmiştir. (Al-bab, 2020).

1.5. Tarihsel Seyir

Dinlerin çıkış bölgesi olan Orta Doğu, derin bir tarihe sahiptir. M.Ö. 1100 yıllarında hüküm süren, kaprisli kişiliğe sahip (Gounod, 1863; 5) Kraliçe Belkız, hükümdarlığını Yemen'in Sebe¹¹ bölgesi, Etiyopya bölgesi ve Somali coğrafyasında sürdürmüştür. Tsabæan kraliçesi olarak söz edilen (Kenealy, 1870; 345) Belkız'ın, Kur'an'da, Davud'un oğlu Hz. Süleyman ile geçen muhabbetinden bahsedilmiştir; "Gerçekten onlara Sebelilere hükümdarlık eden, kendisine her türlü imkân verilmiş ve büyük bir tahta sahip olan bir kadınla karşılaştım (Yazır, 1935; 23, 378)." Kur'an'da geçen Neml suresinin 23. Ayetinde bulunan kadın, Kraliçe Belkız'dır¹² (Yazır, 1935; 33, 378).

Kraliçe Belkız'dan sonra Yemen'in Batısı'nda Himyar Hükümdarlığı'nın varlığı bilinmektedir. Tam tarihî bilinmemekle birlikte 520'li yıllara kadar bu bölgede hüküm sürmüştür. Hükümdarlık Sebe, Kataban, Hadramut gibi birçok devleti fethetmiştir. Son kral Dhu Nawas¹³ olmuştur. Devlet sınırlarını Irak'a kadar genişletebilmiştir. Daha sonrasında bu bölgede ortaya çıkan devletler Himyar Hükümdarlığı kadar geniş coğrafyaya sahip olamamıştır (Nöldeke, 1879; 176).

¹¹ Saba olarak da bilinir.

¹² Onlar, şöyle cevap verdiler: 'Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız, buyruk ise senindir; artık ne emredeceğini düşün taşın'. Bu ayette buyruğun verildiği kişi Kraliçe Belkız'dır.

¹³ Türk kaynaklarında Yusuf olarak geçmektedir.

Himyar Krallığı varlığını devam ettirirken Yemen’de bir kavim, Etiyopya’ya göç ederek yeni bir kültür ortaya çıkarmıştır. Bu kavim kendi dillerini keşfetmiş ve farklı bir topluluk olarak yaşamıştır. Daha sonrasında bu kavim Aksum Krallığı olarak anılmıştır. (Bern, Garson, Müller ve Longmans, 1893; 152). Aksum Krallığı Müslüman muhacirlere ve farklı dinlere kapısını açmıştır. İslam özellikle Hz. Muhammed’in 610 yılında peygamberliğinin gerçekleşmesiyle Arabistan’ın Güney Batı bölgesinde yayılmaya başlamış ve Aksum Krallığı bu olayı kendi dinine karşı bir tehdit olarak algılamıştır (Berry ve Ofcansky, 1993;10). Yemen tarihinde Hristiyanlık ve Müslümanlık adına birçok savaşlar gerçekleştirilmiştir. İslam’ın doğuşu ile daha çok kargaşaya maruz kalan Yemen bölgesinde Aksum Krallığı, tahmini olarak M.S. 6. ya da 7. yüzyıla kadar ayakta kalabilmiştir. Hükümdarlığının son yıllarında yavaş yavaş Etiyopya bölgesine çekilmiş ve dinî inançlarda olduğu gibi ticari inançlarda İslamiyet kuralları altına girmiştir (Berry ve Ofcansky, 1993; 11).

Yemen bölgesinde Aksum Krallığı’ndan sonra Selahattin Eyyubi Devleti gelmiştir¹⁴. (Diamand, 1944; 101). 1228 yılına kadar Yemen’de yönetimini devam ettiren Eyyubi Devleti, Selahaddin Eyyubi’nin ölümünden sonra aile üyeleri arasında bölgesel olarak paylaştırılmıştır (Lane Poole, 1901; 197).

Eyyubi Devleti’nden yeteri kadar ilgi göremeyen Yemen, Eyyubilerin görevlendirdiği Muhammed bin Harun diğer bir isim ile Resul¹⁵ ve oğlu Ali ile Eyyubiler Yönetimi altında Yemen’i yönetmiştir. Fakat Resul’ün torunu Melik-ül Mensur Nureddin Ömer, Eyyubilere başkaldırmış, Zeydîlerle savaşmış ve Abbasi Devleti’nin desteğiyle bağımsızlığını ilân edip, 1229 yılında Resulûler Hanedanlığını kurmuştur (American Numismatic Society, 1962-1971; 10). Hanedanlık Sünnî olduğu için Zeydîlerle uzun çatışmalar içine girmiştir. Güney Arabistan bölgesinde bulunan Zeydîler bu dönemde hükümete karşı gelmiş ve birçok kez ayaklanmalara kalkışmıştır. 1453-54 yılında Resulûler Devleti taht kavgalarından dolayı yıkılmış ve bölge yine düzensiz bir sürece girmiştir (Nyrop, 1985; 34). Resulûler Hanedanlığı’ndan sonra Tah’iriler bölgeye sahip olmuştur. Tarihî boyunca Zeydîlerle savaşmaya çalışmış ve sürekli Zeydîler tarafından çıkan ayaklanmaları bastırmakla uğraşmıştır.

¹⁴ 12-14. Yüzyıllar arasında olduğu bilinmektedir.

¹⁵ Elçi mânâsına gelir.

Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden sonra Memlûk Devleti'ni yıkmasıyla Orta Doğu'da sınırlarını genişletmiş ve Yemen'e kadar uzanan coğrafyaya sahip olmuştur. Bu zorlu süreci nizamlı bir şekilde yürüten Yavuz Sultan Selim, oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın Yemen'i hâkimiyet altına alması için işini bir hayli kolaylaştırmıştır. Osmanlı tarihî boyunca toprakları en çok genişleten Padişah olarak bilinen Kanuni Sultan Süleyman, Habeşistan, Yemen ve Hindistan'a kadar hâkimiyet kurmuştur. Bu süreçte İngilizlerin Yemen ve Hindistan'a olan ilgisi de gözle görülür derece artmıştır (Sander, 2016; 247).

Dış etkenler ve iç savaş yüzünden Yemen'de 1547 yılından 1572 yılına kadar kontrol sağlanamamıştır. 1572 ve 1635 yılları arasında tekrar hâkimiyet kurulmuş ve 1635 yılında yine kontrol kaybedilmiştir. Süreci takiben 1872 yılında terkar kontrol altına alınmış ve 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile hâkimiyet kaybedilmiştir (Sharabi, 1962; 247).

Yahya Bin Muhammed Hamideddin, 1918 yılında Yemen'in hâkimiyetini kazanmıştır. Uzun bir süre İmamlık sistemiyle yürütülmüş ve ekonomik olarak en büyük gelir kaynağı petrol ve doğal kaynaklar olmuştur (Sharabi, 1962; 247).

1945 yılı İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra, Yemen Arap Birliği'ne, 1947 yılında Birleşmiş Milletler'e üyeliğini başlatmıştır. Savaştan sonra Yahya Bin Muhammed Hamideddin halk nezdindeki saygısını kaybetmiş ve 1948 yılında öldürülmüştür. Yerine oğlu İmam Ahmed geçerek babasının politikalarını devam ettirmiştir. Yine halk ona İmam unvanı ile hitap etmiş fakat bu dönemde Yemen'den hoşnut olmayan halkın büyük bir çoğunluğu ülkeden kaçmıştır. Bu sırada yine ülke içi "*Free Yemenis*" ve "*Anglo-Yemen harekâtı*" gibi isyanlar başlamıştır. Kriz dönemini yönetemeyen İmam Ahmed, 1962 yılında tahtı oğluna bırakmış fakat bu yılda yapılan hükümet darbesi ile Zeydî İmametliğine son verilip Yemen Arap Cumhuriyeti kurulmuştur (Sharabi, 1962; 252-253).

1960'lı yıllarda ülke ikiye ayrılmış ve daha da karmaşık bir sürece girmiştir. Ülkenin kuzeyi, Yemen Arap Cumhuriyeti adı altında, güneyi ise Güney Yemen Halk Cumhuriyeti olarak adlandırılmıştır. Arap milliyetçiliği bu dönemde artmıştır. İngiliz güçlerinin etkisi ise

azalmıştır. Darbe ile İmamlık sistemi kaldırılmıştır (Addleton, 1990; 1). Siyasî krizlerin yaşandığı bu dönemde ekonomik istikrarsızlık sebebiyle işçi göçü yaşanmıştır.

Askerî darbe ile 1962 yılında İmamet sistemi yıkıldıktan sonra kuzeyde İmamlığı destekleyenler ve güneyde Mısır destekli cumhuriyetçiler aralarındaki anlaşmazlıklar Yemen'i bitap hale getirmiş ve iç savaş bir anlaşma ile 1967 yılında Mısır'ın geri çekilmesiyle sona ermiştir. Daha sonra Güney Yemen Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. 1970'de Yemen Cumhuriyeti Suudi Arabistan tarafından tanınmıştır (Action The Peace Corps In Yemen; 1980). Her ne kadar ülke iç savaş dış müdahalelerin desteğiyle sonlandırmış olsa da halk arasında çatışmalar devam ettiği gibi, ilerleyen yıllarda yine savaşlar çıkmıştır.

1.6. Bölüm Sonu Değerlendirme

Yemen'in genel özellikleri doğrultusunda, farklı siyasî bakış açılarının mevcut olduğu ve bu durumun etnik ve dinî yapılarla bağlantılı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yönetimin tam anlamıyla sağlanamaması söz konusudur. Bu durum ülkenin her anlamda zayıf ve başarısız olmasına sebebiyet vermiştir. Tarihî boyunca yaşadığı birçok sıkıntının temel sebepleri arasında, yönetimde yaşanan ayrımcı fikirler de yer almaktadır. Zayıf bir devlet modeli olarak karşımıza çıkan Yemen'in dış devletlerin etkisine maruz kalması da zor olmamıştır.

Bu bölümün verdiği bilgiler, sonraki bölümlerde Yemen'in dış müdahalelerinin ve iç karmaşasının anlaşılmasında berraklık sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Yemen'in tarih boyunca yönetiminde yaşadığı sıkıntıların temel sebepleri bulunmaya çalışılmıştır. Özellikle liman konusunda Yemen büyük öneme sahiptir. Coğrafi haritası dış güçler tarafından çizilmiştir. Dış müdahalelerin bu bölgeye uyguladığı güç, Osmanlı Devleti'nden bu yana yönetimde yaşanan güvensizliğe, siyasî bölünmüşlüğe, terörizmin bu bölgedeki gücünün artmasına, halkın realite ve yeniliğe uzak kalmasına, aniden baş gösterebilecek isyanlara sebep olmuştur. Bu sebepler

yönetimdeki güçsüzlükten kaynaklanmıştır. Dolayısıyla, dış güçlerin uyguladığı müdahale daha kolay gerçekleştirilmiştir.

2. İKİNCİ BÖLÜM: İMAM YAHYA İSYANI

Araştırmanın bu bölümünde, Osmanlı Devleti'nin Yemen'e uyguladığı politikalar, Yahya Bin Muhammed Hamideddin Dönemi'nde ortaya çıkan ayaklanmalar, bu ayaklanmaların sebepleri ve sonuçları ele alınmıştır. Aynı zamanda bu bölgeye uygulanan dış müdahaleler ve Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in dış güçlerle bağlantısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bağlantı kurulan ülkelerin, söz konusu ülkenin iç ve dış politikasına etkileri ve isyanı büyüten güçlerin kimler olduğu ve ne amaçla yaptıklarına dair sorulara cevap aranmıştır.

Bölümün önceliği Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in hayatına verilmiş, çıkardığı ayaklanmaların Osmanlı Devleti'ne ve Yemen'e etkileri incelenmiştir. Özellikle Yemen'e gönderilen bazı memurların Yahya Bin Muhammed Hamideddin ile bağlantısı ve Osmanlı Devleti arasında geçen anlaşma ve antlaşmalar ele alınmıştır. II. Abdülhamid'in Yemen yönetimindeki etkisi incelenmiş ve son başlıkta gönderilen valilerin mesleki davranışları sentezlenmeye çalışılmıştır.

Bu bölümün araştırma sorusu, İmam Yahya'nın 1904 yılı Yemen İsyanı'nda, dış güçlerden destek alıp almadığıdır. Araştırma sorusu İngiliz Yazılı Basını ve Osmanlı Yazılı Basını yardımı ile sorgulanmıştır. Özellikle Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in, İngilizler ile anlaşmaya yatkınlığı ve Osmanlı Dönemi'nde Yemen'e uygulanan yönetim politikası ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda Yemen'e yönelik oluşturulan planların gün yüzüne çıkarılması amaçlanmıştır. Bu bölüm ve bu bölümden sonraki kısımlarda Yahya Bin Muhammed Hamideddin'in kısa ismi olan İmam Yahya kullanılacaktır.

2.1. İmam Mansur Billah Hamideddin

Yemen'de bulunan isyancı gruplar güçleri kesildiği zaman Arabistan ve Mısır bölgesinde edindiği destekleyici gruplar sayesinde tekrar güçlenmiştir. Mansur Billah bu gruplardan destek alan ve ayaklanmaya sebep olan kişidir. Tez'in konusu olan isyancı İmam Yahya'nın babasıdır. Yemen'de meydana gelen 302 ve 314 ayaklanmalarının baş lideri bu kişidir (Kayra,

2011; 25). Osmanlı'yı bir hayli zorlayan bu ayaklanma anlaşma yoluyla sonlandırılmaya çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır.

1889 (1307) ve 1896 (1314)¹⁶ olaylarında Osmanlı ordusu tarafından ayaklanmalar bastırılmıştır. Fakat her ne kadar bastırılmış olsa da iç huzursuzluğun artması ve Zeydîlerin hükme geçmesi için planlar yapılmıştır (Kayra, 2011; 27). Kalkışma halinde olan Mansur Billah'ın yakalanması ile ayaklanmaların daha çok büyümemesi adına acilen asker ve silah sevki yapılması gerektiği raporlanmıştır. Mansur Billah'ın başkaldırısı köylü halkını derinden etkilemiş ve halk ona karşı aşırı tutuculuk ve bağımlılık göstermiştir (BOA, R-26-02-1325). Bu süreçte merkezi otoriteyi sağlamaya çalışan Osmanlı Devleti daha karmaşık bir yapıya bürünmüş ve ayaklanmalar yönetimi daha çok zorlaştırmıştır. Bu ayaklanmaların çıkmasındaki bir diğer sebep, halkın ülkeyi İmamların yönetmesini istemesidir (Kayra, 2011; 10-24). İngilizlerin, Osmanlının son yıllarında, Yemen üzerinde etkisini göstermesi ise Osmanlının harekete geçmesini beraberinde getirmiştir.

Hamideddin ayaklanmasının çıkmasında en büyük etken ise Osmanlı valilerinin bu bölgede hâkimiyeti tam mânâsıyla kuramadıkları için imamlara tekrar devredilmesi arzusu olmuştur. Dolayısıyla İmam Yahya hem Arabistan'da oluşturulan gruplardan hem Mısır'da bulunan isyancılardan hem de İngilizlerden destek alarak ayaklanmalar başlatmıştır.

2.2. Yahya Bin Muhammed Hamideddin (الدين حميد بن محمد)

Kesin olmamakla birlikte 1869 yılında Yemen'in San'a şehrinde doğmuştur. Babası Mansur Billah Muhammed ve bu şehirde bulunan ilim adamları tarafından öğrenim görmüştür. 1892 ve 1893 yıllarında Cebelüehnûm¹⁷'a gitmiş ve burada eğitim almıştır. Aldığı ilmi kendinden sonraki nesillere aktarabilmek için ders vermiştir. Babasının 5 Haziran 1904 tarihinde ölümünden sonra Mütevekkî-Alellah lakabıyla imamet görevini üstlenmiştir (Öz, 2006; 215).

¹⁶ Mansur Billah tarafında çıkarılan ayaklanmalar (Kayra, 2011;27)

¹⁷ Arabistan'ın Cizan bölgesinde yer alan bir yer.

1859 ‘da Yemen’in Zübeyr kazasında bir mahallenin halkı ayaklanmış ve bu ayaklanma sonucu halk ıslah edilmiştir. Halkın ayaklanma sebebi ise arttırılan vergilerdir (BOA, H-11-01-1275). 1876’da Yemen’de Hamideddin destekli ayaklanmalar başlatılmış ve bu harekâtın masraflarına 1881 yılında cevap verilmiştir (BOA, H-11-06-1298). 1876 yılında ufak çaplı olarak görünen bu ayaklanmanın askerî masrafı, tam 5 sene sonra giderilmiştir. İmam Yahya ve babasının başlattığı bu ayaklanmalar, 1904 isyanının gerçekleştirmesinde önemli rol oynamıştır.

1839 yılında Mansur Billah Muhammed’in kaygıları, İngilizlerin Aden Limanını ele geçirmesiyle büyümüş ve bu kaygılar oğlu Yahya bin İmam Yahya Dönemi’nde de devam etmiştir (Kayra, 2011; 25-27).

2.3. İmam Yahya İsyanından Önce

1883 yılında Asir köyünde halkın, Avusturya yanlısı eylemcileriyle ayaklandığı haberi çıkmıştır (BOA, H-19-05-1300). Bu haberden 5 yıl sonra sürgünden Yemen’in Karadağ semtine kaçan Ranko adlı şahıs, mahalleler arası Arap ve Hristiyan isyancılarla gruplar oluşturmuştur. Osmanlı askeri derhal bu ayaklanmalar için tedbir alınması gerektiği talebinde bulunmuştur (BOA, H7-05-1304). Yemen’de 7 Haziran 1891 yılında Hamideddin Ayaklanmasının başladığı net bir şekilde görülmüştür. Bu bölgede bulunan Osmanlı askeri, ayaklanma sürecinde her bakımdan yetersiz kalmıştır. Bu yüzden Beşinci Ordu’dan kuvvet naklinin zaruri olduğu resmî dairelere Seraskerlik tarafından belgelenmiştir (BOA, H-29-10-1308). İki ay boyunca cevap alınamayan taleplerin tekrarı için kuvvet talebinde bulunulmuştur (BOA, H-21-12-1308). Israrla destek bekleyen Osmanlı serdarının güçsüzlüğünü gören isyancılar, Yemen’de Zafir Kalesini ele geçirmiştir. Üç bölük askeri şehit etmişlerdir. Bu bölgedeki tüm yolların isyancılar tarafından kontrol altına alındığı ve yol üzerinden geçen yolculardan haraç alındığı bilinmektedir. Aynı şekilde bölgenin telgraf hatlarının kesildiği ve buradaki halkı zorla isyancı yaparak, silahlandığı dahi bilinmektedir (BOA, H-30-12-1308). Kale ele geçirildikten sonra isyancıların sayısı daha çok artmış, gün geçtikçe çoğalmıştır. Baba

Mansur Billah'ın ve ekibinin erzaklarını halktan zorla aldığı ve halka kendi fikirlerini dayatarak Osmanlı askerine karşı negatif düşünceler aktardığı düşünülmüştür.

Yemen'deki isyan hareketlenmeleri yoğunlaşmaya başlamış ve bunun üzerine acil tedbir alınması için merkezi yönetime talep gönderilmiştir (BOA, R-11-01-1318). Babasından kalan yüklü birikim sayesinde ününü duyuran İmam Yahya'nın, 1900 (1318) yılında Yemaniye' de¹⁸ çıkardığı ayaklanmaları önlemek için, Osmanlı memurları kalıcı düzenleme getirmiştir (BOA, H-07-11-1318). Fakat her ne kadar kalıcı ıslahat olarak dile getirilse bile, düzenlemeler sadece sözde kalmıştır. Bu yüzden İmam Yahya ayaklanmalara devam etmiştir.

2.3.1. İngilizlerin Yemen Halkını İsyana Teşviki

İngiliz basınında 1903 yılında Aden'de bulunan İngiliz Birliklerinin, Osmanlı Birliklerine doğru yürüdüğü ve 1904 yılı içinde de Yemen'de isyan hareketlenmelerinin devam ettiği yazılmıştır. (BOA, M-03-02-1903). 1906'da Lahic ve bazı kabilelerin İngilizler ile iş birliği içinde olduğu ve bu kabilelerin isyan etmemesi için tedbirler alınması gerektiği yazılmıştır (BOA, R-02-03-1331). Sürekli olarak Yemen'deki isyanın gündeme düşmesindeki amaç ise, Osmanlı Devleti'nin Yemen'i yönetemediğini vurgulamak olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla hem dünya ülkeleri hem de Yemen halkı huzursuzluğu görmüş ve mevcut sistemin değişmesi için ayaklanmalar başlatmıştır. İngiliz Yazılı Basını'nın bu haberleri yayınlamasındaki nedenin Osmanlı'nın Yemen bölgesinden çekilmesini istediği düşünülmektedir.

İngiltere, Yemen ve civarındaki halkları, Devlet-i Aliyye'ye karşı isyana teşvik etmiştir. Farklı bir hilafet sistemi için, halkın düşünce sistemini etkileyecek hareketlenmelerde bulunmuştur (BOA, H-07-12-1232). Aynı zamanda İtalyanlarında bu plana dâhil olduğu bilinmektedir. İngiliz ve İtalyanların, isyancıları isyana tahkik etmesi üzerine merkeze telgraf gönderilmiştir (BOA, M-04-10-1906). Bunun üzerine Osmanlı askerinin isyan ettiği söylentileri çıkmıştır. Fakat bu söylentilerin yalan olduğu halka duyurulmuştur (BOA, M-03-07-1906). O dönemin şartlarında, çıkan yalan haberlerin doğruluğu kanıtlanamazsa, Yemen halkı, İngiliz Basını'nın

¹⁸ Kâbe'nin Yemen tarafına düşen bölgesi.

haberlerini yayarak, Osmanlı Devleti'ne kin ve öfke duymasına sebep olabilirdi. İngilizlerin asıl amacı ise bu olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden İmam Yahya'nın İngiliz Yazılı Basını ile iletişim kurduğu öngörülmektedir. (Exerter and Plymouth Gazette, 10 Kasım 1904; 6). Bu durum akıllarda şüphe oluşmasına sebep olmuştur.

Bir İngiliz haberinde şöyle yazmaktadır;

“Mahsusa Teşkilatının gemisi Hudeyde'den Süveyş'e ulaştı, birçok kişi Türk askerinin açtığı saldırı ile hayatını kaybetti. Türk operasyonları başkaldırıcıyı başarılı bir şekilde sonlandırdı. Birkaç çatışmada geri püskürtme stratejisi uygulayan Osmanlı askeri, dinç girişimle gücünü gösterdi. 50'den fazla Arap öldürüldü, birçoğu da yaralandı. Başkaldırıcı yapanların arasında hapishane kaçakları da yer almaktaydı. Başkaldırıcı yapanlar öncüleri olan Şeyhe inandılar ve şeyh tarafından gözleri korkutuldu” (Kilburn Times, 22 Nisan 1892; 5).

İngiliz Basını'nda yer alan bazı haberlerin yalan olduğu Osmanlı Arşivi tarafından duyurulmuştur (BOA, H-25-03-1309). İngiliz basınında yer alan haberlerde Osmanlı Devleti canı gösterilmek istenmiş ve İngilizlerin Yemen üzerinde etkisinin artması için yalan haberlere başvurulduğu düşünülmüştür.

2.3.2. Jön Türklerin Yemen Bölgesine Etkisi

Altı genç, Ali ve Fuat Paşalara muhalefet olarak 1865 yılında İttifak'ı Hamiyyet adında gizli bir dernek kurmuştur. Amacı hasta adam olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti'nin özgürlükçü yollardan kalkınmasını sağlamak olmuştur. Bu akımın üyeleri genç oldukları için Fransa'da 'Jeune Turc' olarak adlandırılmıştır. V. Murat'ın cinnet geçirmesinden sonra tahta gelen II. Abdülhamid'in kararlarına karşı gelmişlerdir. Devletin çeşitli bölgelerinde hareketlenmeler gerçekleştirmişlerdir (Akşin, 1980; 10-21). Jön Türkler bölgesel bölünmeler ve azınlıkların şikâyetleri üzerine 1902 yılında tüm muhalefet fikirlerin bir araya gelmesi için kongre düzenlemişlerdir (Reyhan, 2008; 124). II. Abdülhamid'in meşrutiyeti kabul ettiği yıllarda, Jönler Yemen'de yaşanan tatsızlıklarla pek ilgilenmemişlerdir. Fakat ülke içinde alınan Batıcı kararlar ve Jön Türk hareketlenmeleri, Yemen'deki ayaklanmaları arttırdığı düşünülmüştür.

2.4. İmam Yahya'nın İlk İsyanı

İmam Yahya 1902 (1320) yılında babasının yerine geçerek Zeydî halkının dikkatini çekmiştir. Bu mezhep üyelerinin talepleri üzerine, kendisinin savaşçı lider vasfına sahip olduğunu kanıtlamak istemiştir. İmam Yahya, makamını kuvvetlendirmek için babası zamanında toplanan para, silah ve cephane ile Yemen içerisinde ayaklanmalar başlatmıştır. Osmanlı Yönetimi'nin son bulması için çaba sarf etmiştir (Kayra, 2011; 28). İmam Yahya'nın bu süreçte kendini halka sevdirmesi kolay olmuştur. Çünkü halk uzun yıllardır hasretini çektiği Zeydî imamet yönetiminin resmîyete kavuşmasını istemiştir. Aynı zamanda İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı olan düşmanlığı ve Yemen bölgesinin stratejik önemini dikkate almasıyla isyancı grupları maddi yönden desteklemesi İmam Yahya ve ona itaat edenlerin güçlenmesine sebep olmuştur.

Bu dönemde Tevfik Paşa, Yemen Vali ve Ordu Kumandanlığı'nı'a atanmıştır. Paşa 2 ay boyunca Beyrut'ta gemi beklediği için Yemen'deki görevine ilgi gösterememiştir (Kayra, 2011; 29). Tevfik Paşa'nın İran Osmanlı ilişkilerinde Van sorunu üzerinde de pasif olduğu yazılmıştır (Westminster Gazette, 30 Mayıs 1907; 12). Bundan dolayı İmam Yahya ve adamları zaman kazanarak kendilerini güçlendirmiş ve büyük isyandan önce kendilerini güvenceye alacak hareketlenmeler sağlayabilmiştir. Yemen'e gönderilen askerler disiplinsizlik yüzünden gelecek kaygısı yaşamış ve yoksulluk sonucu strese girmişlerdir. Bunun sonucu Osmanlı askerleri, her ne kadar İmam Yahya'nın adamlarından sayı bakımından fazla olsa bile gıda eksikliği, düzensiz sistem ve eksik mühimmat yüzünden karşı taraftan daha zayıf durumda olduğu düşünülmektedir. Sadece Osmanlı askerleri değil, Yemen halkı bu dönemde gıda yoksunluğu çektiği düşünülmektedir.

Yemen'de Şaki Mahud'un karışıklığa sebep olduğu ve bu şahsın ölü ya da diri yakalanması gerektiği ile ilgili karar çıkmıştır. Hemen ardından ayaklanmaya başlayan halkın ıslah edilmesi için düzenlemeler getirilmesi gerektiği kararı alınmıştır (BOA, H-23-02-1310). Bu ayaklanma İmam Yahya tarafından teşvik edilmiştir ve Yemen'in Haylan ve Erhab kabileleri için ikişer tabur asker sevk edilmiştir (BOA, H-23-0-1314). Düzenleme kararından 6 ay sonra,

ayaklanmaya kılavuzluk ederek ayaklanmaların büyümesine sebebiyet veren elli yedi kişi Dersaadet¹⁹ ve İzmir'e gönderilmiştir (BOA, H-22-08-1310). İsyan gruplarına karşı önlem alınamadığı için Şaki Mahud'un halkı isyana teşvik ettiği ve halkında ona destek verdiği rapor edilmiştir. Bu isyanın durdurulma süresi on yılı aşmıştır (BOA, H-05-1-1323). Alınan kararlarda kesin adımlar atılamadığı için sürecin uzadığı düşünülmüştür. Aynı zamanda bu yıl Yemen'de Osmanlı, askerî alanda açlık ve hastalık yüzünden kayıplar verdiği için bölgenin güvenliğini kurabilmekte güçlük çekmiştir.

1902 yılında ayaklanmalar artmış ve askerler açlık ile sınanmış, erzak tedariki için talepte bulunulmuştur (BOA, R-18-12-1320). Ayaklanmalar San'a, Haraz, Hacce, Keykeban, Ana, Zamar, Yerim ve Taiz gibi yerlere yayılmıştır. Bundan dolayı asker talebinde bulunulmuştur (BOA, R-26-09-1320). 1903 (1321) yılında Asir Köyü yakınlarında, Osmanlı neferleri ve İmam Yahya yancıları çatışmaya girmiştir. Bu ayaklanmada Binbaşı İbrahim Efendi, İmam Yahya'nın eline esir düşmüştür. Fidyeye karşılığı kurtarılan İbrahim Efendi, Osmanlı askerlerinin İmam Yahya'nın elinde olduğunu ibraz etmiştir. İlgili mercilere tebliğ olunarak, diğer askerler için yazı gönderilmiştir (BOA, H-16-11-1326). İbrahim Efendi dışında sayısı oldukça fazla olan askerlerin de esir alındığı düşünülmüştür. İsyan yancılarının eline düşen askerler, açlıktan güçsüz kaldıkları için savaşmamış, söylenenlere ise itaat etmiş oldukları ve kimi askerlerin teslim alınmadan isyancıların elinde öldüğü düşünülmüştür.

2.5. 1904 İsyan Hareketlenmeleri

1904 yılında Yemen vilâyetinde Zeydî mezhebi diğer mezheplere göre daha baskındı. Bundan dolayı meydana gelen isyan hareketleri hakkında ayrıntılı bilgi ve tavsiye tedbirleri beyanında bulunulmuştur (BOA, H-19-09-1322). Bu yıl Yemen'de asi kuvvetlerin başında İmam Yahya yer almıştır ve Osmanlı Devleti'nin kuvvetini yıkarak, San'a 'ya kadar gelmiştir. Burayı ele geçiren İmam Yahya, birçok askeri esir almıştır (Kayra, 2011; 9). Asıl isyan San'a ele

¹⁹ İstanbul'da bir bölge.

geçirildikten sonra başlamıştır. Fakat daha önceki ayaklanmalar ise bu büyük isyanın kıvılcımı durumu olmuştur.

5 Mayıs 1904 tarihinde, Asir Köyü'nde ayaklanmaların olduğu ve Hicaz bölgesinde halkın Osmanlı askerine saldırdığı hatta etrafta bulunan yolcuların öldüğü haberi çıkmıştır. Bu ayaklanmanın sebebi halkın şiddetli kıtlık çektiği olarak bilinmektedir. Sadece Asir köyü değil birçok kavim ya da grup olarak da adlandırdığımız topluluklar dahi ayaklanmıştır. İmam Yahya'nın San'a'ya girmesinden önce olan bu ayaklanmada halkın Osmanlı askerine karşı tutumu değişmiştir. Artık İmam Yahya ve adamları tarafından baskı altına kalan halk hem askerin, halkı bu duruma düşürdüğü için, hem de temel ihtiyaçları dahi karşılayamadıkları için askere olumsuz bir tutum sergilemişlerdir (Londonderry Sentinel, 5 Mayıs 1904; 3). Bu durum Osmanlı askerinin artık bu bölgeden geri çekilmesinin en büyük göstergesi olmuştur. Fakat valilerin isteklerine cevap verilerek, istenilen asker desteği gönderilmiştir.

5 Kasım 1904'te hızlı savaş gemisi, İngiliz temsilcileri desteklemek için, Aden sahilinin güney Batısı'na doğru ilerleyerek sınırını belirledi. Osmanlı Padişahı, hemen istirahatda bulunarak, sınırlamaların olumsuz olaylara sebep olacağını ve bu durumun tekrar dikkate alınması gerektiğini saygılı bir şekilde yazmıştır (Exerter and Plymouth Gazette, 10 Kasım 1904; 6). 500 mil kare daha Aden sahilinde hâkimiyete sahip olan İngilizler, hâmilik gücünü arttırmışlardır. İngilizler beklendiği gibi buraya yerleşmiş ve çizilen sınır hakkında ısrarcı olmuştur. İngilizlere göre burası için çıkan ferman sadece bu konuyu tartışmak için yumuşak bir silah olmuştur. İngilizler buradan ayrılmayı kabul etmemişlerdir (Aberdeen Press and Journal, 2 Ocak 1905; 5). Sultan'ın talebine karşılık verilmemiştir. İngilizler sınırların aşılacağını bilerek buraya savaş gemisi göndermiş ve kargaşa halinde olan bölgenin daha çok karışmasına sebep olmuştur.

18 Kasım 1904 tarihinde, dolaylı yollarla edinilen bilgiye göre Yemen'in merkezinde ciddi bir başkaldırı gösterileri doğmuştur ve Vali asker talep etmiştir. Şeyh Sait yanlısı isyancılarda ortaya çıkmaya başlamıştır (Leicester Daily Post, 18 Kasım 1904; 8). Bu dönemde Osmanlının Güney Doğusunda meydana gelen Şeyh Sait İsyanı, Yemen'i de etkilemiştir. Her ne kadar Şeyh Sait'in babası Osmanlı Yönetimi'ne arkadaşçı yaklaşmış olsa bile Şeyh'in yönetimine

karşı soğukluk duymuştur. Sebebi ise ülke için yolsuzluğun, kaçakçılığın, haramın, bilinçsiz davranışların varlığı ve körelen İslami düşünceler olmuştur (Leicester Daily Post, 18 Kasım 1904; 8). Bu yüzen Yemen'deki Osmanlı Yönetimi'nden kurtulmak isteyen bazı gruplar Şeyh Sait'e destek vererek, isyanda rol almışlardır.

1905 yılına geçtiğimizde Ocak ayında, Ahmet Refik Paşa ve Osman Paşa emri altında askerler San'a 'ya girmiş ve ödemeleri toplama için burayı kuşatmışlardır. Ödemeleri almadan geri çekilmeme emri alan askerler, başkaldırıyla karşılaşmıştır. Bu emri veren iki paşa da halkın verecek hiçbir şeyi olmadığını bilmesine rağmen askerleri isyancıların arasına göndererek Yemen halkının daha çok kışkırtılmasına sebebiyet vermişlerdir. Ödemelerini yapamayan halk gerginlik ve huzursuzluk içinde iken, ödeyemeyenlere ceza olarak vergilerin arttırılması ise ayaklanmaların öncül sebepleri arasındadır (Exerter and Plymouth Gazette, 14 Ocak 1905; 6).

Ayaklanmalar gün geçtikçe büyümüş ve içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. Yemen'de görev yapan kumandanlar sürekli asker talebinde bulunmuşlardır. İsyancıların sayıları ilk rapor edilenden daha fazla görülmüştür. Aynı zamanda askerî karargâhlar arası iletişim kopukluğu yaşanmıştır (Bristol Times and Mirror, 16 Ocak 1905; 10). Asker talebinde bulunan kumandanların, gelen askerin taleplerini karşılayacak güçleri kalmamıştır. Mevcut askerin yemeği ve teçhizatı eksik gönderilmiştir. Bu yüzden talep edilen ve bu bölgeye gelecek olan askerlerin de yarar sağlayamayacağı öngörülmüştür.

2 Şubat'ta London Evening Gazetesi'nde yer alan bir habere göre; "Türklerin Yemen'de başarı gösterdiği ve San'a'yı tekrar ele geçirdikleri, endişe edilecek hiçbir vakanın kalmadığı ancak Yemen'deki yönetim hakkında kuru hurafelerin giderilmesi için çaba sarf edildiği söylenmiştir" (London Evening Standard, 2 Şubat 1905; 5). Bu haberin Türk ordusuna biraz da olsa serinlik vermek için söylenen, hayalî bir haber olduğu düşünülmüştür. Çünkü 9 Şubat'ta yayınlanan haberin bir hayli rahatsız edici olduğu söz konusu olmuştur. San'a ve Hudeyde arasındaki yol isyancılar tarafından kapatılmış ve bu bölge bir kez daha kuşatılmıştır. Osmanlı askerine destek için gönderilen askerler gecikmiştir. Fakat gecikmesinin sebebi belirsizdir (Exerter and Plymouth Gazette, 11 Şubat 1905;6). Yine Mart ayında San'a etrafında beş günlük çatışma başlamış ve Osmanlı askeri geri çekilmiştir. Güneyde 2.000 tabur olmasına

rağmen, dört silah olduğu bilinmektedir. Bu yüzden isyancıların bulunduğu tarafta askerler çevrelenmiş ve neredeyse teslim olma noktasına gelmişlerdir. Sa'da'nın merkezinde ve San'a'nın kuzeyinde başkaldırıları artmıştır. Bu ayaklanmaların sebebi ise Arap Devleti'ne bağlı özerk bir bölge istemeleri olmuştur (Western Morning News, 2 Mart 1905; 5). Mart ayının sonuna gelindiğinde, resmî rivayetlerde Yemen'de büyük kaygıların devam ettiği söylenmiştir. Ekonomi alanında pazarlar, yiyecek ve giyecekler sınırlandırılmıştır. Ali Rıza Paşa, Manaka'da bulunan isyancıların önünü kesmek için destek asker beklemiştir (Greenock Telegraph and Clyde Shipping Gazette, 22 Mart 1905; 3). Üsküp'ün valisi olan General Şakir Paşa Yemen'e yeni düzenlemeler getirmiş ve Yemen sorununu detaylı bir şekilde soruşturması için görevlendirilmiştir. Taburlar ayaklanmalar karşısında zorlanmışlardır. Çünkü sekiz taburdan sadece ikisi Yanya Tugayı'nı oluşturmuş ve Tugay, Süveyş Kanalı'na ulaştırılmıştır. Arnavutluk'ta başarıya uğrayan bir kısım redif Yemen için hareketlenmeye başlamıştır. Yemen ayaklanmaların sebebi yine borçları ödeyemeyen erkekler tarafından çıkmıştır. Şakir Paşa'nın bu görevi, Mehmed Reşid Paşa tarafından tekrar tertip edilmiştir (Leicester Daily Post, 18 Nisan 1905; 8). Bölgede sık sık paşa değişmiş ve gelen hiçbir görevli isyanı tam anlamıyla durduramamıştır. Bu yüzden ayaklanmalar gittikçe kuvvetlenmeye başlamıştır. Bunu fırsat bilen isyancı gruplar halkı kışkırtıp ödenemeyen borçlar ve gelen faizler yüzünden halka fesat düşünceler yayarak Osmanlı Yönetimi'nin bu bölgeden çekilmesi düşüncesini dayatmıştır. Osmanlı valisi, sürekli ödeme talep ettiği halkın çaresizliğini görmesine rağmen, vergileri talep etmeye devam etmiştir. İletişimsizlik yüzünden eksik tabur gelmesi bölgenin güvenliğinin sağlanamayacağını açıkça göstermiştir. Yavaş yavaş sonlara yaklaşan Osmanlı Devleti'nin kendi içindeki yönetim sisteminde var olan bozukluk ve düzensizlik yüzünden Yemen ile tam olarak ilgilenememiştir.

Şeyh Ali önderliğinde yeni bir isyan başlamıştır (BOA, H-06-04-1323). Bu isyanın temelinde yine vergilerin yüksek olduğu yatmaktadır ve bu kargaşadan dolayı hazine zarara uğramıştır (BOA, H-39-12-1323). Hazinesinin zarara uğraması, askeriye verilen desteğin azalmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Yemen'e gönderilen askerler, maddi destek eksikliği sonucu güçsüz konumda görünmüştür. Bu durum ayaklanmaların güçlenmesinde büyük etken olmuştur.

Mareşal Rıza Paşa'nın komutasındaki San'a'nın 5 mil güneyine, ordu tarafından, büyük bir güç uygulanmıştır. Fakat uygulanan bu güç sonrası anında ordunun etrafı sarılmıştır. Düşmanla yüz yüze gelen 6.000 askerden sadece 1.000 asker sağ kalabilmiştir. Bu çatışmada İzzet Paşa öldürüldüğü yazılmıştır. Yedi bombardıman imhâ edilmiş ve Araplar tarafından el konulmuştur. İki yüz deve Araplara kalmıştır. Bu olaydan sonra ordu daha çok telaşa kapılmıştır. Bu yüzden hareketlenmeler biraz daha hızlandırılmak istenmiştir. San'a'da ayaklanmalar devam etmiş ve ordu, destek askerlerin geç gelmesine rağmen büyük bir güç uygulamıştır. Uygulanan ordu gücü zafer sayılmıştır. Çünkü pratik bir yol izlemişlerdir. Ordu bir anda isyancıların üzerine yürümüştür. İsyan süresinde destek askerler Preveze, Rize, İzmir ve Edirne'den istenmiştir. Aynı zamanda İmamların içine gizlice gönderilen Mahmud Yahya isimli ajan şeyhler hakkındaki birtakım bilgileri İstanbul'a ulaştırmıştır. Aynı zamanda İstanbul, Yemen ödemelerinin yapılması için hâlâ talepte bulunmaya devam etmiştir (Belfast News, 3 Mayıs 1905; 7). İngiliz Arşivi'nin Araplar olarak tanıttığı grup Yemen'de bulunan Zeydî isyancılar olarak bilinmektedir. İmam Yahya soyundan gelen ve ona itaat eden bu grubun en büyük amacı o yıl içerisinde Osmanlı ordusunu bölgeden tamamen çıkarmaktır. O yıl birçok İngiliz Haberi aslında orduyu güçsüz göstererek Yemen'de Zeydîlerin zafer gerçekleştirdiğini duyurup, isyancıların moral kazanmasına ve güçlenmesine ve Osmanlı'yı Yemen'den çıkarıp bölgeye sömürge uygulamayı planlamış olabilecekleri öngörülmüştür.

Takvimler 8 Mayıs 1905'e çevrildiğinde Türk askerinin Yemen bölgesinden kaçtığı yazılmıştır. Yirmi Türk taburu isyancılara yenilmiştir ve isyancılar Hudeyde'yi almak için sahil kenarından yürüyüşe başlayarak protesto gösterilerinde bulunmuşlardır. Osmanlı Yönetiminde bu dönem çok fazla vali ve kaymakam görevden alınmıştır (Manchester Courier and Lancashire General Asvertiser, 8 Mayıs 1905; 10). Yemen, bu atama değişikliklerinden etkilenmiştir. Ayrıca Arap kabileleri Osmanlı Yönetimi'nin yazdığı hiçbir kurala uymamakla birlikte yarı bağımsızlık için sürekli protesto yapmaya devam etmişlerdir. Bu protestolar normalin dışında gösteriler olmuştur. Artık bölgede hoşnutsuzluk yok edilemez hâle gelmiştir. Her ne kadar İngiliz Basını, Osmanlı askerinin utanç verici bir şekilde mağlup olduğunu yazsa bile; yetersiz teçhizat, yiyecek ve içinde bulunulan psikolojik kaygı ile hiçbir ülke askerinin bir Türk askeri kadar dayanıklı olacağı düşünülemezdir.

Haziran ayında isyancıların Moka'yı işgâl ettiği yazılmıştır (Evening Star, 28 Haziran 1905; 2). Neredeyse Yemen'in tamamını kuşatan isyancılar Osmanlı askerine kaçmaktan başka yol bırakmamışlardır. Temmuz ayında ise Arap İsyancılar Hudeyde'yi kuşatmaya başlamıştır. Temmuz ayının sonuna doğru Hudeyde'yi de tamamen alacak olan isyancılar neredeyse ülkenin tamamına hâkimiyet kurmuştur (Sheffield Independent, 5 Temmuz 1905; 4). Hudeyde Osmanlı askeri için önemlidir çünkü neredeyse en gelişmiş şehir Hudeyde olarak bilinmektedir. Liman Kenti olduğu için ekonomik geliri yüksek bir bölge olmuştur. Fakat şehrin etrafı isyancılar tarafından sarılmıştır.

Bazı haberler ise “Yemen’de isyanların, Muhammed’e karşı olan saygının ve inancın arttırılması için yapıldığını” ve “son günlerde günahın ve kötülüğün arttığı Osmanlı Devleti’nden bağımsız olmak için isyanlar yapıldığı” yazılmıştır. Temmuz ayı sonuna doğru Hudeyde’nin neredeyse tamamı isyancılarla dolmuştur. On dört senedir seyrek ayaklanmalar gösteren İmam, son zamanlarda 1904 yılı itibariyle isyanını fazlasıyla güçlendirmiştir. Stratejisini değiştirmiş ve grup halinde değil tek bir kabile halinde ilerlemeye başlamıştır. Bu sayede ortak bir çaba oluşmuş ve İmam öncülüğünde Sultan’a karşı muhalif bir kabile oluşturulmuştur. Hicaz ve birçok bölgede kargaşalar başlamıştır. Fakat buralardaki tehdit Yemen kadar büyük olmamıştır. Bu bölgedeki tüm isyanlara sebep olan İmam’ın San’a’da yakalanması için Türk General Fevzi Paşa’nın niyetinin kesin olduğu yazılmıştır (Exerter and Plymouth Gazzette, 14 Temmuz 1905; 7). Hicaz’da yapılan ani hareketlenmeler, Sultan’a karşı yapılacak olan plan tehdidini durduramamıştır. Hicaz’da çıkan ayaklanma her ne kadar San’a’dan uzak olmuş olsa bile Mekke’ye yakın olduğu için fazlasıyla önem arz etmiştir. Çünkü Mekke’nin ele geçirilmesi demek ekonomik, sosyal, dinî ve siyasal açılardan önemli bir kayıp oluşturacağı anlamına gelmiştir. Hz. Muhammed’e olan inancın güçlendirilme fikri de esasen buradan çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin en büyük amaçlarından birisi olan İslam’ın yayılması olmuştur. Dolayısıyla Mekke kaybedilirse, dinî anlamda gücün azalacağına inanılmıştır.

Milano’nun haberlerine göre Yemen’in karışmasına sebep olan isyancılar, terör olarak adlandırılmıştır ve haberlerde “*terör hüküm sürüyor*” gibi manşetlerle yer almıştır. Western

Gazetesi'ne göre Ağustos ayı içinde “Türk Birlikleri'nin Yemen ayaklanmasının önünü kestiği” yazılmıştır. Milano yöneticisi Fernland, Yemen'deki cânîlerin evleri yaktığını, kişisel eşyaların yağmalanıp yıkıldığını ve cinayetlerin işlendiğini bildirmiştir. Hukuk için buraya yardım edeceğini ve askeri güçle birlikte ayaklanmaları bastıracağını açıklamıştır. Mareşal Fevzi Paşa ise İstanbul'a Yemen'in her yerinden ağır kayıplar vererek terörü bozguna uğrattığını raporlamıştır (Western Times, 18 Ağustos 1905; 16). Fevzi Paşa'nın bu raporu göndermesinin ardından, Türk Birliği'nin San'a'nın güneyinde muhalifleri çıkardığını raporlamıştır. Sultan'ın tahta çıkışının yıldönümünde (1 Ekim), tamamen isyana son verileceği umulmuştur (East Anglian Daily Times, 28 Ağustos 1905; 8). Yine bu yıl isyan eden Haşid kabilelerinin itaat altına alınması gerektiği ve Hacce Kentine Mirliwa Said Paşa Komutasından asker gönderilmesi gerektiği talep edilmiştir. Bu adımdan sonra isyancılar yatışmıştır. Osmanlı askerleri hâkimiyeti tekrar sağlayabilmiştir. Yıl sonuna kadar nadiren görülen ayaklanmalar ordunun toparlanması için bir fırsat olmuştur. Seyrek görülen ayaklanmalar Hudeyde ve San'a bölgelerinde gerçekleşmiştir. Batı'nın (Almanya gibi) verdiği destekle isyanları duraksatmayı başaran Osmanlı ordusu, esasen bu bölge için yeteri kadar umutlu olamamıştır (BOA, H-13-09-1323).²⁰ Yardım eden Batılı devletlerin çıkarlarının söz konusu olduğu göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Limanın ekonomiye büyük etkisi olduğu düşünüldüğü için Batılı güçlerin dikkatini çeken bölgelerden birisinin Yemen olduğu es geçilmemelidir.

1906 yılı Ocak ayında, Mareşal Ahmet Feyzi Paşa komutanlığında, Araplar bozguna uğratılmış ve hazine ve yapılanmalar ele geçirilmiştir (Western Times, 29 Ocak 1906; 4). Şubat ayında yine ayaklanmalar devam etmiştir. Feyzi Paşa acil destek için İstanbul'a rapor göndermiştir. 2.000 birlik İzmir'de destek için gönderilmiştir. Ayrıca dört ağır silah bölgeye öncesinden getirilmiştir (Daily Telegraph & Courier (London), 8 Şubat 1906;10). Şubat ayı içerisinde mevcut ayaklanmalar karşısında yapılan tüm operasyonların başarılı geçmiş ve Ahmet Feyzi Paşa İstanbul'a başarıları bildirerek ayaklanmaların engellendiğini duyurmuştur (Northern Whig, 12 Şubat 1906; 7). İstanbul'a gönderilen bu raporların üzerinden çok geçmeden umulmayan bir ayaklanma gerçekleşmiştir. Yine San'a'da gerçekleşen ayaklanmanın destek asker, yiyecek ve mühimmat gerektirdiğini açıkça İstanbul'a bildiren

²⁰ YER: 26-09-59 KURUM: DG.MKT.

Fevzi Paşa, gönderilecek askerler için nakliye sistemindeki bozukluktan dolayı destek alamamıştır. Eğer destek gelmezse, sorunlarla başa çıkılamayacağı açıkça raporlanmıştır (Heywood Advertiser, 16 Mart 1906; 2). Sistem bozukluğu yüzünden yardım alınamamıştır. Bu durum isyanların artmasına ve güçlenmesine sebep olmuştur. Yiyecek eksikliği yüzünden gücünü kaybeden Osmanlı askeri artık Yemen bölgesinin güvenliğini sağlanamayacağına kendini inandırmıştır.

Fakat Northern Daily telgrafı 13 Mart 1906 'da yayımladığı bir haberde Mr. Leland Buxton²¹,un açıklamasına göre “Yemen'deki nüfusun 70.000'den 20.000'e düştüğü yazılmıştır. Yemen halkı ve birçok Yahudiyi katlettiğini ve Yemen'in artık ıssız ve terk edilmiş bir ülke olduğunu açıklamıştır”. Yemen hakkında araştırma yapmak isteyen İngilizler şehri ziyaret etmiş ve birçok Türk taburunu gördüğünü söylemişlerdir. Aynı zamanda şehrin mimari yapısından bahsetmiş ve büyük binaların olduğunu, bu binalarda dekorların inanılmaz güzellikte olduğunu ve şehrin kerpiç evlerle sarılı olduğunu dile getirmişlerdir. Yine ziyaretçi İngilizler burada olduğu süre içerisinde İmam Yahya'nın tekrar ayaklanma hazırlıkları içerisinde olduğu söylenmiştir. İmam Yahya'nın bu ayaklanması Şeyhler tarafından planlanmış ve onlar tarafından kışkırtılarak başlatılmıştır (Northern Daily Telegraph, 13 Mart 1906; 4). Bu haber doğrultusunda Türk askerinin masum insanları katlettiğini halka dayatmak istenmiştir. Bu yüzden Türk askerlerinin sivil halkı öldürdüğü ve Yahudilere karşı acımasız olduğu vurgulanmıştır. Böylelikle hem Yahudiler hem de İmam Yahya yanlıları Türk askerine karşı bir tutum alıp, olası bir savaşta İmam Yahya tarafında yer alması planlanmıştır. Bu açıklamaları yapan İngilizlerin, İmam Yahya ile gizli bir anlaşma içerisinde olduğu düşünülmüştür. Öyle ki sadece İmam Yahya değil, onu yönlendiren Şeyhler ile İngiliz casusların anlaşarak İmam Yahya'yı kışkırttığı da düşünülmüştür.

Nisan ayında ayaklanmalar devam etmiştir. Mart ayında ise Ahmet Feyzi Paşa'nın talep ettiği tabur hâlâ gelmemiştir. Bu yüzden Türk taburu psikolojik olarak yıpranmıştır ve umutsuzluğa kapılmışlardır. Destek gelmeyince Ahmet Feyzi Paşa komutasındaki taburlar da harekete geçememişlerdir. Desteğin eksikliğini fark eden Vehhâbî gruplarından olan bedeviler günden

²¹ Balkan Komite Başkanı

güne daha da güçlenmişlerdir. Türk taburlarının etrafını sarmışlardır. Buna karşılık Feyzi Paşa bir noktada güçlenip daha sonra saldırmak istemiştir. Fakat destek gelmediği için maalesef oldukları yerde isyancıların gücünün artmasını izlemişlerdir. Bu arada Yemen'in iklimine alışamayan Türk askerleri, zayıf kalmış ve şehit düşmüşlerdir (Derby Daily Telegraph, 11 Mayıs 1904; 2). İstanbul'dan gelen bir habere göre Yemen'de durumun kritik olduğu ve isyancıların Türk askerlerine karşı kışkırtıldığı yazılmıştır. İmam Yahya, San'a'nın yeniden ele geçirilmesi konusunda Mekke üzerinden bir plan izlenmesi gerektiğini söylemiştir. Türk Devleti Yemen'de taburların tekrar hareket etmesi gerektiğini raporlamıştır (Dundee Courier, 6 Temmuz 1906; 5).

1907 yılında, Mısır ve Arap ülkeleri yetkilileri bir araya gelerek, Hudeyde'den San'a'ya gönderilen gemi ve ekonomi hakkında toplantı düzenlemişlerdir. Fakat masadaki asıl konu Arap ülkelerinde gittikçe çoğalan ayaklanmalar olmuştur. Bu yüzden çete başları ile açık görüşmeler yapılması gerektiği ve maliyetli hediyeler ve yüklü miktarda para sunulması gerektiği konusunda fikir yürütülmüşlerdir. Dolayısıyla çete liderleri ile anlaşma yapılarak gitgide yayılan ayaklanmaların durdurulacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla, İmam Yahya'ya 20.000 dolar teklifinde bulunulacağı konuşulmuştur. Bu teklifi sunan Tibet Paşa, barışı sağlayabilir ve isyanı bu şekilde durdurabilirse, Feyzi Paşa'nın azledilip onun yerine geçebileceği söylenmiştir. Elçinin bu başarısı şartlara ve yerine getirilecek olan tekliflere bağlı olmuştur. İmam'ın talebi ise limanın olduğu bölgede bir özerklik kurmak ve Osmanlı Devleti'nden yıllık para yardımı almak olmuştur. Yarı özerk devlet kurulmasını ya da Mekke Emiri gibi bir görevin İmama verilmesi sunulmuştur. Fakat görünen o ki ne Türk askerinin Yemen'deki gücü ne de sunulanlar isyanı bastıramamıştır. Bu olaya Türk mağlubiyetleri tanıklık etmiştir. Yemen'de uygulanmak istenen bu politika sadece ayaklanmalardan birini durdurabilmiştir (Englishman's Overland Mail, 16 Mayıs 1907; 27).

İmam'ın yüzlerce adamı olmuş ve organizasyon eksiklikleri olmasına rağmen atışları çok iyi yapabilmişlerdir. Adamları modern silahlarla silahlandırılmıştır. Adamlardan dövüşken ve savaşçı olanlar seçilmiş ve İmam seçilenleri dinî vaatlerle savaşa hazırlamıştır. Osmanlı bu alanın içine ordu göndermiş olsa idi; askerler gönderilirken problemlerle karşı karşıya

kalacaklardı. Çünkü o dönemde, Türk destek hizmetlerinde ve askerî nakliyyede sıkıntıların olduğu bilinmektedir. Türk askerinin karşısında daha güçlü görünen İmam ve adamları Yemen’i elde edene kadar uğraşmışlardır. Bunun için sunulan teklifleri kabul etseler bile sözlerinde durmayıp aldıkları paralarla daha çok güçlenmişlerdir. Ayrıca Osmanlı askerlerinin nakliyyede yaşadığı talihsizlik sonrası askerler umudunu yitirmiştir. Fakat bu talihsizliğe de şüphe ile bakılmalıdır. Nakliyenin bu kadar uzamasının belli bir sebebinin olmadığı bilinmektedir (Englishman’s Overland Mail, 16 Mayıs 1907; 27). İstanbul ya da diğer şehirlerden gönderilen destek askerlerin geri dönmediğini göz önünde bulundurarak asker gönderilmemiş olduğu düşünülmektedir. Bu durumda Yemen’de destek bekleyen askerlerin morallerinin düşmemesi için problemin nakliyyede olduğu söylenmiştir. Fakat hem iklimle alışamayan hem de gerekli teçhizatları bulunduramayan (buna yiyecek ve içeceklerde dâhildir) Osmanlı askeri, zaten yeteri kadar moral bozukluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Tevfik Paşa’nın askeri coşkulandırması için bir harekette bulunduğu düşünülmüştür.

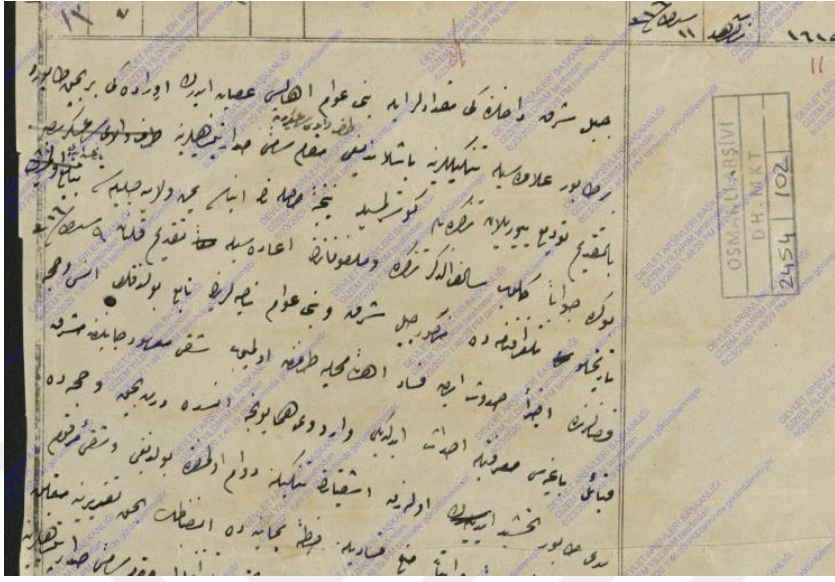
Hindistan haberi Aden hakkında şöyle yazmıştır;

“San’a’da hâlâ direniş devam etmektedir ve isyancılar tarafından tekrar ayaklanmalar başlamıştır. Birkaç kez ateş açıldığı raporlandı ama detay verilmedi. Nadira’nın çevresindeki köyler işgâl edildi. Kutaba’dan San’a’ya doğru isyan hareketlenmeleri olduğu bilinmektedir. İsyancılar Nadira’dan San’a’ya kadar olan yolda dağılmış vaziyetler. Birkaç yüksek yeri işgâl etmişlerdir. Kataba sakinleri taşınabilir eşyalarını alıp Dali’ye taşınmışlardır (Englishmen’s Overland Nail, 25 Temmuz 1907; 6).”

İsyan hareketlenmeleri 1907 sonuna kadar bu şekilde devam etmiş ve birçok köy işgâl edilmiştir. Ülke yapısına zarar verildiği gibi, hâlâ yaşamını Yemen’de devam ettiren köylüler için bu süreç tam mânâsı ile zulûm haline gelmiştir. Çünkü isyancılar nereyi işgâl etseler, oraya yerleşmişlerdir. Halkın özel eşya ve mülklerini kullanmışlardır. Dolayısıyla Türk askeri yiyecek bulamazken, isyancılar köylerdeki vatandaşların yiyecek ve içeceklerini çalarak, hatta vermek istemeyenleri tehdit ederek beslenmişlerdir. Çoğu köylü isyancıların hareketlerinin kendilerine doğru yöneldiği haberini alır almaz eşyalarını alarak taşınmaya çalışmışlardır fakat yine de kaçamamışlardır (BOA, H-30-12-1308).

1908’de İmam Yahya ile memurların görüşme talep ettiği, karşılıklı bir anlaşma söz konusu olursa durumun iyilikle sonuçlanacağı söylenilmiştir. Fakat isyancılar, iyi hizmet talebine cevap verilmediği ve eski Vali Fevzi Paşa hakkında birtakım şikâyetler beslediği için anlaşmanın iyi bir sonuç vermeyeceğini düşünmüşlerdir. Bu yüzden bir anlaşmaya gerek olmadığını dile getirmişlerdir. Buna ek olarak Vali Şükrü Paşa’nın kötü idare ettiği söylentileri yayılmıştır. Valilerin sözünü tutmuyor olması halkında bakış açısında değişiklikler oluşturmaya başlamış ve artık Türk askeri için canını verebilecek durumdaki Yemenliler dahi şüphe içerisine girmiştir. Her ne olursa olsun bölgenin hiçbir kara veya deniz parçası İmam Yahya’ya yem edilmemesi gerektiği düşünülmüştür. Özerklik sözleri verilmiş fakat yerine getirilmemiştir (BOA, H-14-12-1326).

İkinci isyancı olan Seyyid İdris, savaş sonrası Osmanlının Yemen’den çekilmesine hatta İngilizlerden ve İtalyanlardan destek almasına rağmen Asir’de başarılı olamamıştır. 1923 yılında İdris ölmüştür (Duysak, 2005; 225). 1925 yılına kadar süregelen İdrisî aşiretinin liderlik kavgalarından istifade eden İmam Yahya, Hudeyde’yi kuşatmıştır ve İdris’in güçlenmesine engel olmuştur (Polat, 2017; 131). Her ne kadar Seyyid İdris’in ölümünden sonra, oğlu İdrisî aşireti için lider seçilmiş olsa bile babası kadar cesaretli ve inatçı olamamıştır. Dolayısıyla ayaklanmalar ufak çaplı olmuş ve Seyyid İdris’in ölümüyle, İmam Yahya Yönetimi daha da etkin ve güçlü hale gelmiştir. Seyyid İdris gibi bir tehdit ortadan kalkmış ve İmam Yahya’nın hedefine İngilizler ve İtalyanlar geçmiştir.

Resim 3: İmam Yahya ve memurların görüştüklerine dair belge (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 1908)

Yine 1908 yılında Aden’de durumların çok ciddi olduğuna dair İngiliz Arşivi haber çıkarmıştır. Osmanlı ve Yemen arasında isyan durumu hâlâ net bir sonuca bağlanamamıştır. Türk orduları isyanlara cevap vermeye çalışsalar bile yeterli olamamıştır. Hâlâ destek asker gönderilmesi için talepte bulunmuşlardır. Bu yıl itibariyle İmam gücünü fazlasıyla arttırmış, Türk sokaklarına şeyhlerini göndermiş ve içten içe kargaşanın artmasına sebep olmuşlardır. Türk diplomatlar ayaklanmalara cevap vermekte çok zorlanmışlardır. Yemen’de şartların ortaya çıkmasıyla Türk Ordusu görünmüş ama ordunun başarısının olasılığı çok az olmuştur. Nitekim tüm vilâyet aşağı yukarı isyan hareketlenmeleriyle sarılmış ve İmam ve yandaşlarına sempati duyan Zeydîler, Sünnilere ve Türklere karşı silahlı saldırı yapmak için hazırlıklara başlamıştır. Söylenilene göre Türklere ve İmam arasında birkaç çatışma gerçekleşmiştir. Fakat detay belirtilmemiştir (Englishman’s Overland Mail, 14 May 1908; 6). İngiliz Arşivi’ndeki bu haberdan yola çıkarak, Yemen içinde bulunan Zeydî halkının artık yavaş yavaş İmam’ın çetesine dâhil olduğu ve Türklere karşı tepki beslediği anlaşılmıştır. Bu durum yakında meydana gelecek olan Yemen bağımsızlığını tetiklemiştir.

1909'da İstanbul'dan gelen habere göre "İmam Yahya, Arabistan'a gittiği için endişe edilmiştir. Çünkü buradan destek aldığı düşünülmüştür. Yine İmam liderliğinde atakların yeniden olacağı kuşkusu doğmuştur. İmam ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin yakın zamanda askıya alınacağı belirtilmiştir. Bu karardan sonra İmam, Arabistan'a kadar ayaklanmalar başlatmıştır (Belfast News-Letter, 13 Nisan 1909; 5). İmam Yahya'nın özgürlüğü için yeniden isyan hazırlıkları yapıldığı ve Yemen'de gerekli askerî tedbirlerin yapılması gerektiğinin kararı verilmiştir (BOA, H-19-06-1327). Yine yılsonuna doğru ciddi bir ayaklanma söz konusu olmuştur. Türk taburlarının imhâ edildiği haberi gazetelerde yer almıştır. Fakat imhâ edilmesi gereken İmam ve çetesi olduğu düşünülmüştür. Bu sefer ayaklanma sebebi dinî inançlara göre beklenen Mehdi'nin gelmesi için yapılan saldırılar olmuştur. Aniden devrimci hareketlenmeler başlamıştır. Osmanlı taburlarını ortadan kaldırarak, Hudeyde'yi tamamıyla almak amaçlanmıştır. Çete gruplarının Osmanlı askerlerinin üzerine yürüdüğü için, Osmanlı askeri sürekli olarak destek asker talebinde bulunmuştur. Kızıl Deniz'de İngiliz ve İtalyan savaş gemileri görünmüş ve bu gemiler tehdit içerikli olduğu için ayaklanmalara sebep olmuştur. İtalya'dan gelen savaş gemilerinin Hudeyde'ye karşı ilgisi olduğu düşünüldüğü için bu bölgede savaşıacağı öngörülmüştür (Sheffield Daily Telegraph, 25 Ağustos 1909; 7). Fakat tahmin edildiği üzere İngilizler, İtalyanlara Yemen'i bırakmamışlardır.

1904-1909 yılları arasında yaşanan ayaklanmalar 1910 ve 1911 yıllarında da devam etmiştir. İngiliz Arşivi ve Osmanlı Arşivi'nde yer alan haberlere dayanarak, incelenen bu süreç Osmanlı'nın Yemen'i isyancılara bırakacağı düşünülmüştür. Osmanlı askerini çevreleyen isyancılar, askerlerden daha güçlü konumda olmuştur. Destekleyici bir gücün var olduğuna inanarak cesaretlenen İmam Yahya ve adamları, yeterli donanım ihtiyacını karşılayamayan, açlık ve susuzluk yaşayan Osmanlı askerini kıskırtmaya çalışmıştır. Dolayısıyla sonraki yıllarda yaşanacak ayaklanmalar Osmanlı askerine daha çok zarar vermiştir.

2.6. 1910 ve 1911 İsyamları

1910 ve 1911 yıllarında Osmanlı Yönetimi yavaş yavaş değişim göstermiştir. Yine bu yıllarda Güney Arabistan bölgesi oldukça karışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın yaklaşması ve İngilizlerin itilaf devletleri arasında yer alması (Türk İslam Ansiklopedisi, 2020) ile Yemen önemini arttırmıştır. İsyamların artık son dereceye geldiği bu süreçte, Yemen bölgesine gönderilen memurlar en mâkûl projeleri dâhil isyancılara sunmuştur. Fakat dur durak bilmeyen isyamlar tüm hızıyla devam etmiş ve ayaklanmalar ülkenin her bölgesine yayılma göstermiştir.

1910 yılında bazı haberler isyamların durduğunu söylenmiştir (Daily Mirror, 28 Kasım 1910; 4). Fakat isyamların çoğaldığı görülmüştür. Öyle ki Şatrülmüntefik'te²² anlaşılan vergi miktarına isyan eden birçok aşiret ortaya çıkmıştır. İsyanı bastırmak için bu bölgeye asker gönderilmiştir. Gönderilen beş tabur asker isyanın bittiği umuduyla geri çekilmiştir. İçten içe Osmanlı askerine karşı kin ve nefret artarken, İmam tüm köylere adamlarını sızdırmış ve özellikle Zeydîlerin kışkırtarak Osmanlı'ya karşı yandaş edinmeye çalışmıştır (BOA, H-25-06-1328). Osmanlı'nın bu karmaşık sürecini fırsat bilen İmam Yahya her olası durumda isyan başlatmıştır. 1910 yılı başından sonuna kadar ayaklanmalarla geçmiş ve İmam dinî otoritesini kullanarak daha çok güçlenmiştir.

Westminster Gazetesi'nin bir haberinde “yıllardır Yemen’de mevcut olan isyanın bastırılması için Yemen’e otuz tabur asker gönderilmesi için hazırlık yaptığı yazılmıştır. Tam donanımlı ordu ve redifler vilâyete gönderilmek için gemiye binmiş ve askerler geldikten sonra 15 Ocak’ta büyük bir çatışma çıktığı duyurulmuştur.” Bu habere göre İmam ve yandaşlarının büyük çoğunluğunun esir alındığı ve geri kalan kısmın da kaçtığı yazılmıştır (Wastmister Gazette, 18 Ocak 1911; 11). Buna benzer haberler Exeter and Plymouth tarafından “Yemen’de Bela” ve Dublin Daily Express tarafından “Arap ayaklanmaları” başlıkları altında yayınlanmıştır. 19 Ocak’ta yine ayaklanmalar için Tanin²³ gazetesi “Yemen’e iç savaşın sonlanması için büyük bir güç gönderileceği” yazılmıştır. Aynı zamanda çatışma devam

²² Yemen’de bir bölge

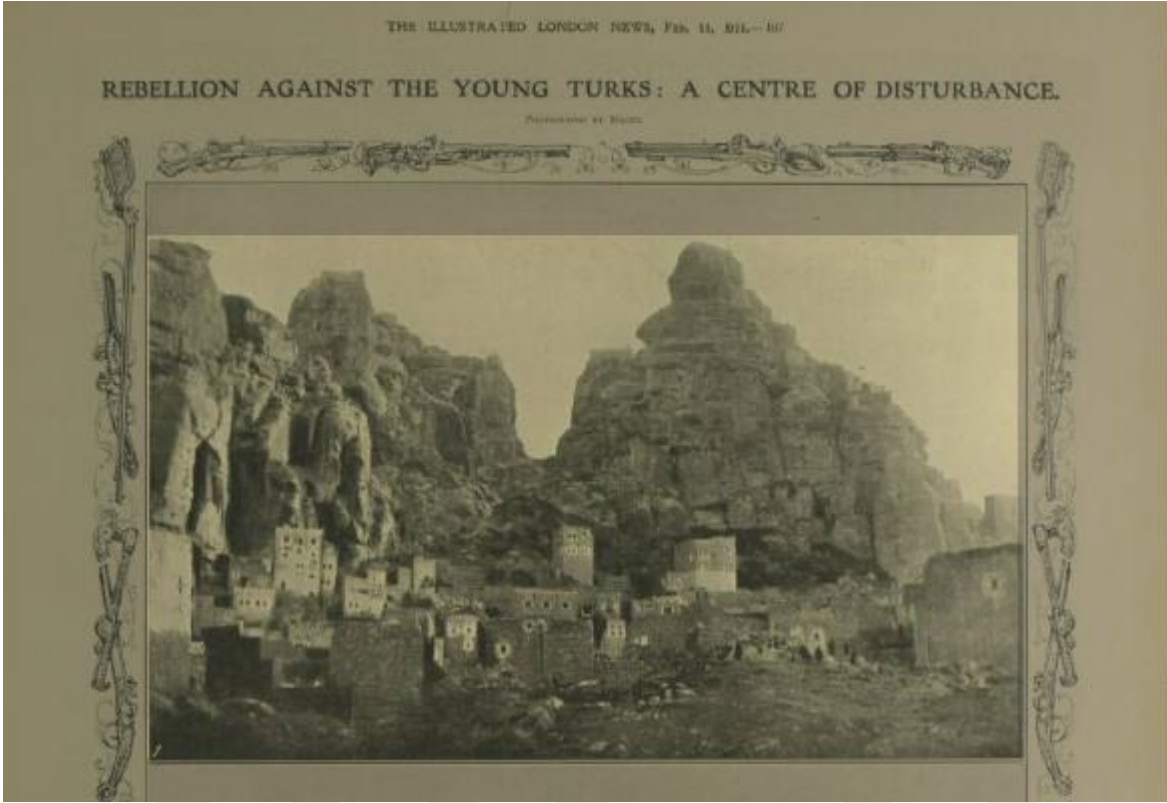
²³ II. Meşrutiyet’ten sonra İstanbul’da yayınlanan ittihâçî gazete.

ederken Araplardan büyük kayıpların olduğu yazılmıştır (Manchester Courier and Lancashine General Advertiser, 19 Ocak 1911; 7). Ocak ayının sonlarına yaklaştığımızda Yemen'e taburların ilk partisi gönderilmiştir. Gönderilen iki tabur Mahmud Şefik Paşa tarafından uyarılmıştır. Paşa heyecan verici konuşma yaparak askerlere şöyle seslenmiştir;

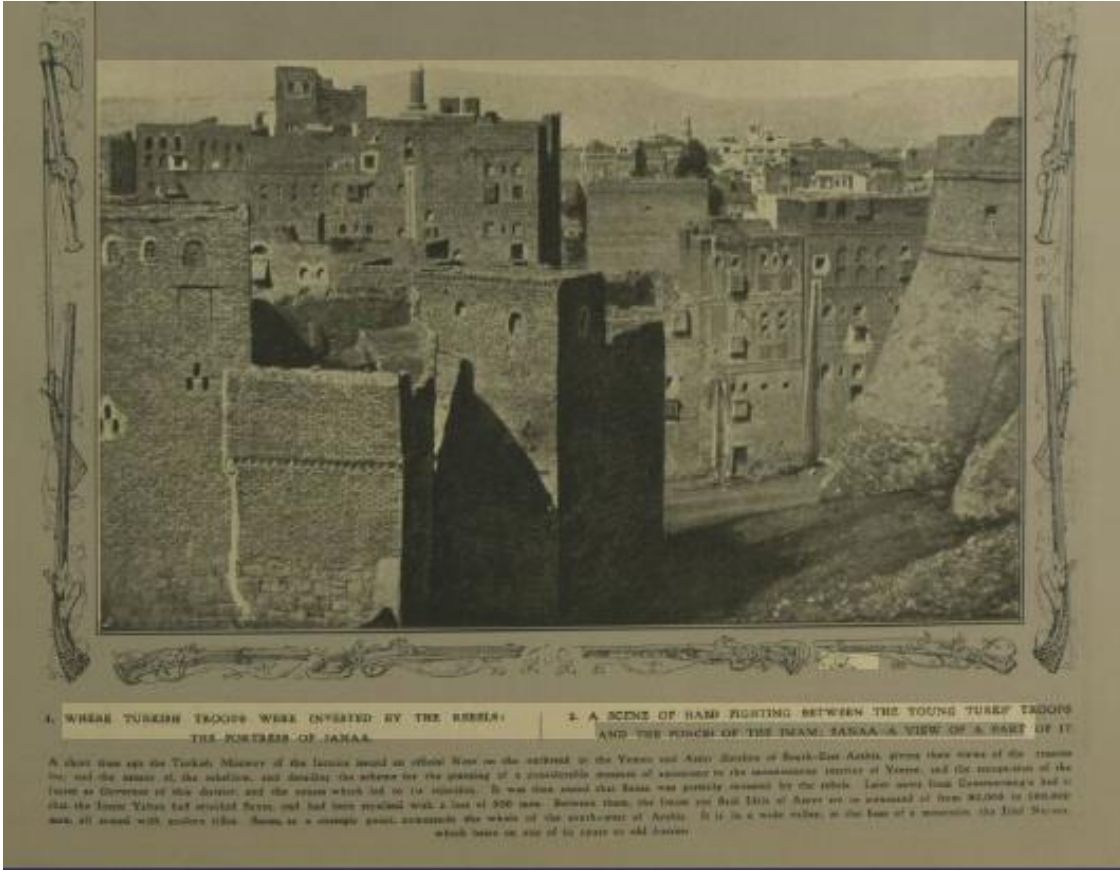
“Sen haydutların elinden, sevgili vatanının bir parçasını kurtaracaksın, Allah sana eşlik edecek.
Anavatan yüce kalplerle yaşasın! (The Scotsman, 23 Ocak 1911; 8).”

Bu sözlerle askerin moralini yükseltmeyi amaçlamıştır. Çünkü bu sürede paşaların askere moral vermesi oldukça önemli olmuştur. Çok fazla sayıda askerin bu bölgeye gönderilmesi ve yıllardır süren isyanın galibiyetle sonuçlanması istenmiştir.

Şubat ayı itibariyle San'a 'da isyancıların büyük bölümünün etrafı sarılmıştır. Neredeyse isyancıların hepsi teslim olmuştur. Yemen'in şehri Derya'da askerî bir mahkeme düzenlenmiştir. Hudeyde yakınlarında ise, gözcü uçaklarından biri 15.000 isyancının öncüsü olan İmam'ı bulmuştur. Fakat İmam'a bir müdahalede bulunulamamıştır. Ocak ayında San'a'ya saldıran İmam üç yüz kayıpla geri çekilmiştir (Belfast News Letter, 6 Şubat 1911; 8).

Resim 4: San'a kalesinin isyancılar tarafından sarıldığını gösteren döneme ait resim (The Illustrated London News, 1911; 11).

Resim 5: Genç Türk taburları ve İmam kuvvetleri arasında zorlu bir savaşın geçtiği yerlerden birisi (Illustrated London News, 11 Şubat 1911)

İçişleri Bakanlığı, Yemen hakkında resmî notlara değinmiştir. İsyanın nedenleri hakkında görüşler belirtmiştir. Yemen'in merkez kısımlarındaki dağlık kesimlere önemli ölçüde özerklik verilmesi hakkında detayları konuşmuş ve yayınlamıştır. Bu konuşma isyancıların aniden San'a'da Türk askerlerini çevrelemesinden sonra yapılmıştır. İmam ve adamları, her ne kadar Türk askerini çevrelese bile, üç yüz kayıpla geri dönmüştür. O dönemde ikinci isyancı olan Seyyid İdris, İmam Yahya'ya 20.000 adam daha göndererek desteklemiştir. Yani yüz bin yandaşa sahip olan İmam Yahya ayrıca modern silahlara da sahip olmuştur. Bu sayede Şu'ayb Dağı tamamen İmam ve adamları tarafından kontrol altına alınmıştır (Illustrated London News, 11 Şubat 1911). Her ne kadar Türk taburları gönderilmiş olsa bile isyancıların çabası son bulmamıştır. İmam Yahya isyancılarının yanı sıra 1910 yılında ortaya çıkan Seyid İdris

isyancıları da belirlemiştir ve hızla güçlenen İdris, İmam Yahya'yı isyan süreci boyunca sürekli desteklemiştir.

2.7. İmam Yahya ile Anlaşma Politikaları

Osmanlı Yönetimi'nin Yemen üzerindeki hâkimiyeti tarih boyunca hiçbir zaman sömürgeci tavırda olmamıştır. Hatta seneler boyu bu bölgeye birtakım yenilikler getirmek için uğraşmıştır. Kale, karakol binası, devlet kurumları, iskeleler, yollar, okullar, hastaneler hamamlar, su yolları, camii ve çeşmeler gibi birçok kurum inşa edilmiştir (Polat, 2017; 117). Bu yapılar Osmanlı'nın sömürge için burada bulunmadığının göstergesidir. Dolayısıyla bu bölgenin başka bir devlete ya da örgüte verilmesi de Osmanlı için çok önemli olmuştur. 1911 İsyanı'ndan sonra Ahmet İzzet Paşa ve İmam Yahya arasında geçecek olan anlaşma politikaları bu önem çerçevesinde yapılmıştır.

Yemen'in Dean köyünde Ahmet İzzet Paşa ile görüşme gerçekleştiren İmam Yahya'nın, görüşme süresi boyunca şartlara ılımlı yaklaştığı dikkate alınmıştır. Bu durum İmam'ın birtakım açıklarının ya da korkularının olduğunu göstermiştir. Çünkü anlaşmanın hemen sonrasında Seyyid İdris ile bozuştugu bilinmektedir. İdris'in İngilizlerle iş birliği yaparak İmam'ın kendi projelerine engel olacağı düşünülmüştür. Çünkü imzalanacak olan Dean Antlaşması sonrası, şartlar doğrultusunda İmam'ın, Osmanlı'ya karşı isyan çıkarmak isteyen tüm gruplara karşı Osmanlı'yı savunması gerekmiştir. Seyyid İdris ise İmam Yahya'nın düşmanı haline gelip onun unvanını silmek için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu sırada Aden'de Türkler, İngilizler için büyük tehdit unsuru olmuştur (Karaköse, 2019; 332-333). Bu bölgeden Türklerin tamamen çıkması için İngilizlerin de içeriden birileriyle gizli anlaşmalar yapması gerektiği düşünülmüştür. Her ne kadar bazı açıklamalarda İngilizlerin artık İmam Yahya ile anlaşma yapmayacağı sunulsa bile bölgeden Türkleri atmak adına her yolun kullanılabileceği her açıdan düşünülmelidir.

Kenan Bey²⁴,in İmam Yahya hakkında söyledikleri yukarıdaki düşünceyi desteklemiştir;

“İmam ikiyüzlü bir oyun oynamaktadır. Kabileye diyordu ki: ‘Ben Müslümanım, Türklerden vazgeçmedim, bana itaat ediniz’. Türklere diyordu ki; ‘Ben Müslümanım sizden vazgeçmedim, bana muavenet ediniz, ordumu takviye ediniz, merkezden bana top, tüfek, para getirilsin’. İngilizlere diyor ki: ‘Ben Türkleri bana olan tehditlerine karşı elimde rehine tutuyorum. Yarın Bahr-i Ahmet’e tekrar girerlerse ve bana karşı kuvvet sevk eyerlerse bu rehineleri keseceğim (Polat, 2017; 126 ve BOA, 030.10.0/260.751. 9-4).”

İmam Yahya’nın ecnebler olarak bahsettiği İngiliz ve İtalyanlarla asla iş birliği yapmayacağını söylemesi fakat 1926 yılında İtalyanlarla silah, uçak ve benzeri teçhizat için anlaşma yapması, davranışları ve sözleri arasında çelişki yaratmıştır.

2.8. Dean Antlaşması

1911 yılına gelindiğinde, isyanların son bulması için Ahmet İzzet Paşa, İmam Yahya ile anlaşma yapmak istemiştir. 1910-1911 yıllarında yapılmış olan isyanlarda Ahmet İzzet Paşa görev almıştır. İmam Yahya ile münakaşaları bu yıllarda devam etmiştir. Bu sebeple İmam Yahya’nın fikirleri hakkında biraz daha ayrıntıya sahiptir. İmam Yahya’nın isteklerine mâkûl derecede cevap verilmesi için ve artık sürecin barış sürecine dönüşmesi amacıyla 17 Temmuz 1911’de Dean Antlaşması imzalanmıştır (Karaköse, 2019; 332). Bu barış antlaşması İmam Yahya için çok önem arz etmiştir. Birincisi kendi çıkarları için olumlu adımlara sahip olan antlaşma İmam’ın uzun zamandır talep ettiklerine karşılık vermiştir. İkinci olarak artık İtalyanlar ve İngilizlerin bölgede giderek gücünü gösterdiği döneme girmiştir. Bu durumdan aşırı rahatsız olan İmam Yahya en azından taraflardan biriyle yandaş olmaya çalışmıştır. Bu anlaşmanın belirli maddeleri Osmanlı yönetimini de etkilemiştir.

Dean Antlaşması’na göre; İmam Yahya, isyanlarından ve Osmanlı’ya zarar verecek tutumlarından vazgeçmiştir. Hâkimler, Zeydî kuralları çerçevesinde atanmış ve Osmanlı yönetimi bunu onaylamıştır. Zeydî inancına göre istinaf mahkemeleri kurulması talep

²⁴ İngiliz ajanları ve İmam Yahya’nın adamlarıyla bizzat iletişime geçen kişi

edilmiştir. İmam'ın verdiği kararlara Osmanlı Padişahı da onay vermiştir. Zeydî mahkemeleri bulunduğu gibi, başka dinlere mensup olan vatandaşlar için mahkemeler kurulması talep edilmiştir. Osmanlı Hükümeti, İmam Yahya'ya yıllık 20.000 altın vermeyi kabul etmiştir. Bunlara karşılık olarak İmam Yahya bölgede etkisini sürdüren devletlerle iş birliğine girmemiş, Osmanlı'ya karşı harekete geçmemiştir. Ülke içinde olası İmam Yahya karşıtı isyanlarda, Osmanlı İmam'a yardım etmiştir (Bayur, 1991; 45-47 ve Kayalı, 1999; 181).

Asıl amacı, mahkemelerin kurulması ve vergilerin kaldırılması olan İmam Yahya, bu antlaşma ile taleplerine cevap almıştır. Özellikle yıllık talep edilen altın, Osmanlı için büyük açığa sebep olmasına rağmen, İmam Yahya bu talebinden vazgeçmemiş ve o güne kadar Osmanlı Devleti'ne ödenen vergilerin karşılığı olarak düşünmüştür. Bu antlaşma sonrası, İmam Yahya, Seyyid İdris ile yollarını ayırmıştır. İdris çok kez İmam'a karşı ayaklanmalarda bulunmuştur. İdris'in isyanlarına karşı, Osmanlı'dan yardım talep eden İmam Yahya, desteksiz kalmıştır. Artık isyan serüveni bitmiş, politik oyunların görüldüğü döneme geçilmiştir. 1914 yılına kadar Osmanlı'ya sanki onun tarafındaymış gibi bir izlenim bırakmak için, Ahmet İzzet Paşa komutalarını dikkate almıştır. İmam Yahya her ne kadar barış antlaşması imzalasa da, Birinci Dünya Savaşı sonrası İtalyanların ve İngilizlerin İmam'ı sıkıştırması sonucu birtakım komploların içerisinde yer aldığı düşünülmüştür.

2.9. II. Abdülhamid ve Mehmed Reşat'ın İsyana Karşı Tutumları

II. Abdülhamid Dönemi'nde Batı, siyasî yönlendirmeler kullanarak Arap Dünyası'nı tesiri altına almıştır. Bu sebepten Yemen, Osmanlının en büyük tehditlerinden biri haline gelmiştir. Yemen halkının devletten beklentileri daha çok artmış ve halk siyasî ayaklanmalar sonucunda Osmanlı Sultanının ve kurumlarının dinî bakış açısını sorgulamaya başlamıştır (Koloğlu, 2007; 157-163, Barlak, 2019; 1507). II. Abdülhamid dönemi artan suç oranı, Yemen halkına dolaylı yollarla aktarılmış, artık Osmanlı Devleti'nde dinî kuralların dışına çıkıldığı görüntüsü ortaya çıkmış, halkı İmam Yahya 'nın fikirlerine daha çok yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma II. Abdülhamid'in bölgedeki etkisini azaltmıştır. Özellikle Zeydî mezhebine göre bir halife olarak

değil, Sultan olarak görülen II. Abdülhamid'in emirleri, İmam Yahya'nın emirlerinden daha sonra gelmiştir.

II. Abdülhamid Dönemi boyunca Yemen'de üç büyük isyan olmuştur; bunların ikisi İmam Yahya'nın babasının 1891 ve 1898 yıllarında yaptığı isyanlardır. Üçüncüsü ise 1904 yılında gerçekleşmiş olan İmam Yahya İsyanı'dır. Bu isyanların çıkma sebepleri birbirlerine yakındır. İlk olarak Osmanlı yönetiminin Batı bloğuna yaklaşıldığı zannedilip dinî eksikliklerin olacağı düşüncesidir. İkinci büyük sebep ise yönetimin bu bölgeye ilgi göstermediği düşüncesidir. Bu iki sebepten yola çıkarak toplanan Zeydî halkı, bunlara ek olarak Osmanlı askeri hakkında kulaktan duyma birtakım olumsuz sözlere şahit olmuştur. Osmanlı sınırları içinde hırsızlık, fuhuş, dolandırıcılık gibi kötülüklerin artması da halkın yönetime karşı güvenin azalmasına sebep olmuştur (Sâidi, 1983; 32-33, Barlak, 2019; 1511).

İsyan süreci boyunca dinî değerlere aşırı önem veren Arap halkı, imamların sözlerinden çıkmak istememişlerdir. İmamlar, halkın verdiği zekâtlardan sayesinde maddi destek almışlardır ve eğer halk zekât vermezse Allah'ın emrine karşı çıkmış olacağından idam cezası ile tehdit edilmiştir (Âtîf Paşa, 1326/1908-1909; II, 202, Barlak, 2019; 1515). Bu sayede İmam Yahya, maddi olarak halktan aldığı ve zaman zaman başarılı çıktığı isyanlarda el koyduğu teçhizatlar ile ekonomik idareyi bu denli sağlam tutabilmiştir. Bazı isyanlarda Osmanlı askerinden daha fazla ve daha kaliteli tüfeklere sahip olduğu bilinmektedir. II. Abdülhamid Yemen bölgesinde aralıksız devam eden bu isyanlar hakkında endişe duymuştur. Osmanlı'yı askerî açıdan fazlasıyla yıpratın bu durum, Sultan'ın itibarı için çok önemli olmuştur. Bu süreci daha açık bir şekilde sentezleyebilmek amacı ile II. Abdülhamid'in ve Mehmed Reşat'ın siyasî, askerî yönetimlerini ve Yemen üzerindeki politikaların incelenmesi gerekmektedir.

2.9.1. II. Abdülhamid'in Yemen Üzerindeki Siyasî Yönetimi

31 Ağustos 1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamid, 34. Padişah olmuştur. Dış politikaya ilgili bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle Orta Doğu bölgesi için İslam Dünyası

ile bağlarını güçlendirmek adına birtakım projeler üzerinde düşünmüştür. 1902 yılında Ankara'yı Bağdat'a bağlayacak demiryolu hattının yapımını, başka bir proje için mali destek aldığı Almanya'ya vermiştir. Hilafet konusunda oldukça hassas olan II. Abdülhamid, Arap Dünya'sı için halife sayılmamıştır. Bu fikri özellikle İngilizler desteklemişlerdir (Çetinsaya, 2016; 394). İngilizlerin bu düşünceyi desteklemiş olmaları tamamen II. Abdülhamit karşıtlığından kaynaklanmaktadır. Aynı fikre sahip olan İmam Yahya ile bu konuda da anlaşma yapıldığı düşünülmüştür. Dolayısıyla Arap Dünyası'na bu halifenin II. Abdülhamid olmaması için geniş çaplı söylemlerin gezdiği düşünülmüştür.

II. Abdülhamid Dönemi Yemen'de çok fazla isyan ortaya çıkmıştır. Özellikle Zeydîler, İstanbul'a karşı birçok kez isyan süreci başlatmıştır. Kendisini Zeydî halka halife olarak tanıtan ve tüm dünyayı buna kabul ettirmeye çalışan İmam Yahya'nın babası, kendi ve sonrasında oğlunun başlattığı isyanlar aracılığıyla, II. Abdülhamid'in yönetimini olumsuz etkilemiştir. Sürekli olarak kendi özerkliği için isyan eden İmam Yahya, II. Abdülhamid yönetimini bir hayli yıpratmış ve Orta Doğu projesinde aksamalara sebep olmuştur. Ayrıca devletin içinde bulunduğu vaziyetten ötürü, askerî alanda belirli dönemler gerileme görülmüştür. Bu durum Yemen'de çıkan isyanlara karşı askeri desteğin gönderilememesine sebep olmuştur. Askerî gücün yetersiz kaldığı bu bölge İngilizlerin desteğini alarak her ne kadar darbeler almış olsa dahi sürekli olarak kendini yineleyebilmiştir (Çetinsaya, 2016; 395). II. Abdülhamid her ne kadar Yemen yönetimi için çabalamış olsa da bölgede bulunan İngiliz ajanları, şeyhleri Osmanlı Devleti'ne tâbi olmadıklarını, bu sebeple onlara vergi vermemesi gerektiğini söyleyerek, iç kargaşaya sebebiyet vermişlerdir. Aynı şekilde Yemen şeyhlerinin Osmanlı yönetimiyle yakınlaştığını gördükleri an, tehditkâr mektuplar göndermişlerdir. Sultan II. Abdülhamid, İngiliz ajanlarını bölgeden göndermiş olsa bile, kendi çevresindeki hainleri durduramamıştır. Örneğin, Hindistan'da Ebu Bekr adında ajanlık yapan adamı, kişisel çıkarları için verilen görevi yerine getirmemiştir (Sırma, 2015; 88). Tıpkı Yemen'de bu hainlikleri besleyen bölgelerden birisi olmuştur. Bu yüzden bu bölgede uygulayacağı siyaset işe yaramamıştır. Bölge halkının gelirinden fazla vergi istenmesi ve memurların maaşlarının çoğu kez yatmaması, II. Abdülhamid siyasetini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir (Sırma,

2015; 100-111). Sarayın ekonomik alanda memurlara yeteri ilgiyi göstermemiş olması ise devlete karşı tepki doğmasına sebep olduğu düşünülmüştür.

II. Abdülhamid'in halife unvanı çok fazla dedikoduya sebebiyet vermiştir. Özellikle bu bölgedeki sömürgeci İngiliz ve Fransız azınlıklar, Abdülhamid'in İslam dinine göre halife olmadığını duyurmaya çalışmıştır. Onun kâfir olduğu düşüncesi yayılmak istenmiştir (Sırma, 2015; 114). Öyle ki memurlara maaşlarının verileceği sözleri verilip daha sonra maaşlarının yatmaması, memurların güvenini sarsmıştır. En azından iç siyasette oynanan oyunlardan haberi olmayan halk, böyle düşünmüştür. Aynı zamanda çifte vergi alan devlet, aldığı vergiler karşılığında bir şey yapmadığı düşüncesi de oluşmuştur. Bunun gibi sebepler Abdülhamid'in halife olmaması için sunulmuştur. Bu yüzden Abdülhamid Pan-İslamizm ideolojisini ortaya çıkarmıştır.

2.9.2. Panislamizm

1860-1870'lerde Türk düşünürler Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa sömürgesinden kurtarmak için İslam üzerinde düşüncelere kapılmışlardır. Pan-İslamizm ideoloji modern siyasî ideoloji olarak doğmuş ve 1900'lü yılların başında hareket göstermiştir. Sultan II. Abdülhamid, hükümdarlığı boyunca (1876-1909) bu politikayı uygulamıştır. Avrupa'nın siyasî, askerî, ekonomik ve misyoner nüfuzuna göre savunmacı bir ideoloji haline gelmiştir. Ayrıca tüm Müslümanlar arasında sosyo-politik dayanışma çağrısı yapan ideoloji de Pan-İslamizmdir. Entelektüel ve bürokratik seçkinler tarafından da kabul edilmiştir. II. Abdülhamid tüm Müslüman Dünyası'na kendisini halife olarak göstermiş ve ona tüm Müslüman âleminin bağlanmasını, itaat etmesini istemiştir. Eğitim, memuriyet ve ekonomik fırsatların gayri Müslümlere daha fazla tanımlanmasından dolayı ortaya çıkan huzursuzluğun son bulması ve bu hakların Müslümanlara verilmesiyle ekonomik ve askerî alandaki zayıflıkların giderilmesi amaçlanmıştır (Oxford İslam Sözlüğü, 2020).

2.9.3. II. Abdülhamid Yemen Üzerindeki Askeri Yönetimi

Osmanlı gibi İngilizler de Yemen bölgesine askerî kuvvet göndermişlerdir. 18. yy'ın sonu ile 19. yy.'ın başlarında başlayan bu asker gönderme harekâtı, İngilizlerin belli bölgeleri almalarında en büyük etken olmuştur. Özellikle 1600'lü yıllarda Aden'i almaları bu süreci anlamakta etkili olmuştur. Çünkü Aden'in İngilizler tarafından bir süre işgâl edilmesi bir bakıma çok basit olmuştur. Yemen'deki dinî liderler İngiliz askerlerinin sözlerine kanıp, itaat etmişlerdir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin birtakım tavizleri bu bölgedeki İngiliz askerlerinin güçlenmesine sebep olmuştur.²⁵ Aden ve Perim Adaları'nın kaybedilmesine, Osmanlının ilgisizliği ve Yemen içinde İngilizlere itaat eden imamlar sebep olmuştur. Ali Mukbil ile anlaşma yapan İngilizler, ona şeyh unvanını vererek bu bölgeyi almıştır (Sırma, 2015; 73-77). Bu durum, Mevki sahibi olmak için toprağını satan bir bölge imamı için ne denli kandırılmaya meyilli olduğunun göstergesidir.

Askerî yönetimde birçok eksiklikler oluşmuştur; Kışla ve karakolların yeterli olmaması, Yemen'de istenen askerin zamanında gönderilememesi²⁶, ordu sağlık teşkilatının yetersizliği²⁷ asker levazımının²⁸ yetersizliği, yerli halktan asker olmaması, askerî ekonominin zayıflığı, asker gönderilmesi için vapur kiralınması mevcut eksiklikler olmuştur. Bu durumların hepsi askerî yönetimin önünde engel olduğu için yönetim sistemi nizamlı olmuş olsaydı ve görevliler bölgede işini layıkıyla yapsaydı bu sebeplerin hiç birisi doğmayacağı öngörülmüştür. Asker desteği için kiralanan vapurların parası çıkmamıştır. Oysaki Osmanlı Devleti'nin gönderdiği valilerin toplumdan vergi aldığı bilinmektedir (Sırma, 2015; 74-75). Toplumun içinden kendi ülkesi için savaşacak vatandaşların çıkmaması da ayrı bir konu olarak incelenmesi gerekmektedir. Genç Yemen erkeklerinin askerlik eğitimi üzerine düşülmemiştir. Ayrıca

²⁵ Örneğin: İngilizler kömür deposu yapmak için Aden'de bir bölgeye yerleşmek istemiştir ve buna Osmanlı Devleti izin vermiştir. Bu durum İngilizlerin bölgeye daha çok hâkim olmalarında önemli rol oynamış hatta bu yüzden Aden'i almalarındaki ilk adım olmuştur (Sırma, 2015:74-75).

²⁶ Kiralanan vapurlar askerleri bölgeye indirene kadar, askerlerin yarısından çoğu ölmekteydiler (Danış, 2017:13-15)

²⁷ Yiyecek ekmek içecek su bulamayan asker, tifo gibi dönemin hastalıklarına yakalanarak ölmüştür. Özellikle Hudeyde hasta hanesinde 1898 yılında 322 asker Yemen'e varamadan şehit düşmüşlerdir (Danış, 2017:16)

²⁸ Araç veya gereçler (Türk Dil Kurumu, 2020)

eğitim verilmesi için valilerin Arapça bilmeleri gerektiği düşünülmüştür. Dilini anlamadığı ve görevlerini anlatamadığı gençleri eğitmekte imkânsız olmuştur.

İmam Yahya adamlarını halkın içinden seçmiştir. Ekonomik durumu zayıf olan askeri yanına çekip eğitim vermiştir. Yani Osmanlı Devleti'nin yapamadığını yapmıştır. Genç Yemenlilere dinî huşularla moral verip, onlara Türklerin imanının zayıf olduğu düşüncesini dayatarak Türklere düşman yetiştirmiştir (Sırma, 2015; 125-130). Tıpkı babası ve daha önceki imamlar gibi o da zaruri ihtiyaçlarını topraktan karşılayamayan gençleri askerlikle istihdam etmiştir (Danış, 2017; 35). Osmanlıların gayri-İslami davranış gösterdiklerini düşünen İmam, adamlarına bu düşüncesini dayatarak, Padişah'a kin beslenmesine yol açmıştır. Bu adamlar Zeydî oldukları için Abdülhamid'i halife görmemişlerdir. Dolayısıyla Sultan'a karşı nefretleri büyümüştür.

II. Abdülhamid Dönemi'nde, askerî yönetimin oldukça sıkıntılı olduğu görülmüştür. Çok büyük eksiklikler olduğu için ülkenin güvenliği sağlanamamıştır. Zeydîler, halife olarak kabul etmediği Abdülhamid'in görevine son vermesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu kadar İslamcı olan halk ve liderlerinin İngilizler ile anlaşma yapması oldukça çelişkili bir durumdur. Osmanlı'ya karşı isyan etmenin tek sebep Kur'an'da yer alan ayetler olamazdı. Zeydîlerin en büyük amaçları dinî simgeler adı altında toprak parçası sahibi olmaktan başka bir şey olmadığı düşünülmektedir. İmam Yahya ve adamları, dinî değerleri benimsemeyen İngilizlerle görüşmeleri hoş karşılanmamasına rağmen, İngiliz ve Fransız ajanları ile Osmanlı'ya karşı silah hususunda iş birliği içinde olmalarının sebebi; dünya malından başka bir şey düşünmeyerek, tek talepleri Orta Doğu'ya egemen olmak olduğu düşünülmektedir.

2.9.4. Tanzimat Sonrası Yeniliklerin Yemen'e Etkileri

İstibdat Dönemi olarak bilinen bu dönemde Osmanlı Devleti yönetiminde, önemli değişiklikler görülmüştür. II. Abdülhamid, I. ve II. Meşrutiyet değişiklikleri sonucunda Orta Doğu'nun aklını karıştıracak hareketlenmeler gerçekleştirmiştir. Her ne kadar I. Meşrutiyet'in amacı Osmanlı yönetiminin içine Avrupalı dış güçlerin karışmasını önlemek olsa bile (Gâid,

2004; 113, Barlak, 2019; 1509), yönetimde Batıcı hareketlenmeler görülmüştür. Yemen bu Batıcı hareketlenmelerden ürkmüştür. Çünkü Batı'nın getirdiği yenilikler Yemen'e girerse şayet, ülkede dinî zayıflıkların artacağı düşünülmüştür.

Meşrutiyetin ilânı ve Kâmil Paşa'nın hüküm devri başladıktan sonra, İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne karşı ilgileri arttığı görülmüştür. Kâmil Paşa'nın İngiliz yönetimiyle daha ilgili olmasından ve özellikle içişleri için İngiliz subaylarının görev yapması gerektiğini düşündüğünden dolayı İngiliz siyasetiyle Kâmil Paşa Dönemi'nde yakınlaşma olmuştur. Bu dönemde bu durum Yemen için çok daha fazla tehlike barındırmaya başlamıştır (Özyüksel, 2008; 242-243'den alıntı Buçukcu, 2012; 126). Bu dönemde bu durum Yemen için çok daha fazla tehlike barındırmaya başlamıştır. İngiliz yönetiminin Osmanlı yönetime geçmesi demek Batı hareketlenmelerinin neredeyse hepsinin gerçekleşmesi demektir (Gâid, 2004; 113, Barlak, 2019; 1509). Bu yüzden Yemen halkının Batılılaşma terimi yeniliklerin getirilmesi olarak algılanmaktan çıkmış, daha çok İngilizlerin dininin Müslüman âlemine yayılma korkusu yaşanması olarak algılanmıştır.

Meşrutiyet ilânı ile seçme seçilme hakkı getirilmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2020). Yemen bu durumu peygamber soyundan gelmeyen kişilerin de seçilebileceği olarak algılamış ve bu hakka anti sempati duyduğu düşünülmüştür. Yine meşrutiyetle gelen, halkın Padişahın yanında yönetime ortak olması hakkı da bu zamana kadar liderlerin sözünden çıkmayan Yemen halkına karşı ürktücü gelmiş olduğu düşünülmektedir çünkü halkın içindeki bir kâfirin yönetime karışması ile belirlenmiş planlar çerçevesinde halkın dinden soğutma eğiliminde olunabilirdi. Dolayısıyla halkın, Padişahın yanında olması yerine, halkın sadece Padişahın sözünü dinlemesine daha ılımlı bakmışlardır. Zaten üretici fikirler sergilemeyen bir halkın, yönetime nasıl katkı sağlayabileceği de ayrı bir tartışma konusudur. Mutlâkiyetçi yönetimin bitmesiyle Padişahın görevlerinde sınırlandırmalar olmuştur. Yemen'e göre Peygamber soyundan gelip halife olan bir Padişahın haklarının sınırlandırılması, Peygambere yapılan bir saygısızlık olarak düşünülmüş olabilirdi. Bunun dışında Mecliste Meclis-i Mebusan üyelerine söz hakkı verilmesi (İslam Ansiklopedisi, 2020), Yemen'de Abdülhamid'in otoritesinin zayıfladığının göstergesi olarak kabul edilmiş olabilmektedir.

Halka pek çok hak ve özgürlükler tanıyan bu sistem Yemen için sonunun alınamayacağı özgürlüklerin başlangıcı olarak görülmektedir. Eğitim, vatandaşlık, dilekçe, kamu, din özgürlüğü, konut, basın gibi alanlarda getirilmiş olan özgürlüklerin hepsi de Yemen halkının kabul edip içten içe dini yoksulluk çekeceklerini düşündürmüştür.

Batıcı hareketlenmelerin bu yönde ilerlemesinin yanı sıra Yemen'in Abdülhamid yeniliklerini desteklediği girişimler ve hareketlenmelerde olmuştur. Örneğin, İstanbul'dan başlayıp Hicaz'a kadar uzanan demiryolu Abdülhamid'in en büyük Orta Doğu projelerinden birisidir. Bu proje sayesinde Yemen'in ekonomisini de olumlu yönde etkileneceği düşünülmüştür. İstanbul Üniversitesi açılarak Yemen bölgesinde araştırmaların yapılması için bir kapı aralanmıştır (İslam Ansiklopedisi, 2020).

2.9.5. Mehmed Reşat'ın Yemen Üzerindeki Yönetimi

Mehmet Reşat Paşa; “Ben Osmanlı Padişahı, İslam Halifesi fakat her şeyden evvel Türk Hakanıym” sözüyle Türklüğe duyduğu saygıyı göstermiştir. 35. Osmanlı Padişahı V. Mehmed, 1844'te İstanbul'da Çırağan Sarayı'nda doğmuştur. Arapça ve Farsça dil bilgisine sahiptir. 31 Mart Vakası sonrasında 27 Nisan 1909'da Padişah ilân edilmiştir (Doğan ve Tıgılı, 2005; 1). Tahta çıktığında 65 yaşındadır. 9 yıllık hükümdarlık süresinde Osmanlının en buhranlı dönemlerine şahitlik etmiştir. Abdülhamid'e rakip olmaması için çocukluğundan beri dış ilişkileri zayıf tutulmuştur bu sebepten tahta geldiğinde siyasî yönetim konusunda afallamıştır (İslam Ansiklopedisi, 2020).

Meşrutiyetin ilânını sağlayan ve siyasî hayatın en önemli parçası haline gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti, V. Mehmed ile çatışma içinde olmuştur. Cemiyetin içerisinde bulunan adamların çoğunluğu kendi çıkarlarını düşündüğü için maalesef siyasî yönetimde eksiklikler çoğalmıştır. Cemiyetin içinde çıkar mevzusundan dolayı tecrübesiz ve bilgisiz insan alındığı için de yönetimde sıkıntı yaşandığı ayrı bir gerçektir. Bunun önüne geçemeyen Sultan Reşat maalesef yolsuzluklara da engel olamamıştır (Örs, 2013; 708).

1909'dan 1918' e kadar Yemen üzerindeki yönetimde rol almıştır. Fakat Osmanlı içinde kurulan yeni anayasa sistemi ülke içindeki huzursuzluğun artmasına sebep olmuştur. Bu yüzden Mehmed Reşat Yemen'e gereken ilgiyi gösterememiştir. Bu ilgisizlik gönderilen valilere olan güvenden gelmektedir. Her ne kadar komutan ve valiler gönderilmiş olsa bile Yemen'e, birçoğu görevin tam teşekküllü yerine getirmemiştir. Dolayısıyla hem Osmanlı yönetimine hem de II. Abdülhamid ve Mehmed Reşad gibi Padişahlar karşı isyanlar başlamıştır.

2.10. Yemen'e Gönderilen Valiler

Osmanlı Yönetimi, Yemen üzerindeki hâkimiyeti boyunca bölgeye valiler göndermiştir. Bu gönderilen valilerden bölgenin ilerlemesi adına adımlar atılması gerektiği emri verilse de birçok vali sadece kendi çıkarlarını düşünmüştür. Ne Yemen ekonomisi ne de Osmanlı hazinesine herhangi bir katkısı olmadığı gibi, sürekli içerden destek istenmiştir. İstanbul hazinesine bir kuruş bile girmedeği ve Yemen içi gelirlerin Yemen'deki düzenlemelere dahi yetersiz kaldığı görülmüştür (Kayra, 2011; 7-26).

Yemen yönetiminde valilerin birçoğu askerler için bu bölgenin kıyım yeri olduğunu söylemiştir. Hastalanan askerlerin iyileşme şansı çok düşük ve askerlerin iyileşmesi için gerekli ilaçların neredeyse tamamı eksiktir. Almak için ise yeterli maddi desteği görememişlerdir. Yemen'deki bu yoksulluk Osmanlı askerinin peşini bu bölgeden ayrılana kadar bırakmamıştır. Yoksulluk sonucu tifo, sıtma gibi çeşitli hastalıklar çıkmıştır ve bu hastalıklar askerleri helak etmiştir. Gıda eksikliğinden küflenmiş peksimet yemek zorunda kalmışlardır. Bu peksimetleri değil insan, hayvanların bile yememesi gerektiğini tabipler tarafından söylenmiştir. Vapurlarla taşınan askerlerin havalandırma sistemi olmadığı için bu tür hastalıklara tutulan askerlerin, diğer askerlere bulaştırmıştır. Bu sorunların hepsi yöneticiler tarafından çıktığı kesin olarak belirtilmiştir. Yemen'e gönderilen valilerin yönetimi istenildiği kadar başarılı olamamıştır. Hayvan azlığı sebebiyle askerleri kilometrelerce yük taşıtmışlardır. Askerler aylarca sıcak yemek yememiştir (Danış, 2017; 1-16). Bölgede

defalarca vali değiştirilmiş fakat sistem hiçbir şekilde oturtulamamıştır. Her seferinde daha büyük kayıplarla geri dönülmüştür.

Yemen yönetime ilk başlarda Sinan Paşa, Hasan Paşa ve Cafer Paşa gibi isimler vali olarak gönderilmiştir. Gelen valiler genellikle bir önceki valinin icraatlarını inceleyip, harcamalarını kontrol etmiştir. Sinan Paşa'nın Yemen'e büyük etkisi olsa dahi sonrasında gelen Cafer Paşa, oğluyla birlikte yönetime devam ederek Sinan Paşa'nın yeniliklerine devam etmek istemiştir. Ancak Sinan Paşa kadar adı duyulmamıştır. Özellikle imar içlerinde yatırım yapan Sinan Paşa, havuzlar ve mescitler yaptırmıştır. Yemen gibi bir bölgede bu imarlar, o dönemde çok önemli gelişmeler olarak dile getirilmiştir. Cafer Paşa'nın da yenilikler yaptığı söylenmektedir. Fakat resmî kayıtlarda görülmemiştir. Sonrasında Hacı Mehmet Paşa vali olarak Yemen'e atanmıştır. Ancak tam istikrarı sağlayamadığı için Yemen'in bir bölümünü İmam Kasım ile anlaşarak onun yönetimine bırakmıştır. Daha sonrasında Mehmed Paşa ve Fazlı Paşa vali olarak tayin edilmiştir. Bu iki paşanın halka rüşvet teklif ettiği ve devlete gönderilecek paranın kendi keselerine koydukları iddia edilmektedir. Belli bir süre sonra Ahmet Muhtar Paşa sonrasında Ahmed Eyüp Paşa'nın vali olarak atandığı bilinmektedir. Her ikisinin de ne artısı ne de eksisi olduğu bilinmektedir. Bu iki paşadan sonra gelen Mustafa Asım Paşa Yemen'de esaslı girişimlerde bulunarak, Osmanlı idaresini Yemen'e tam anlamıyla yerleştirmiştir. Sonrasında İzzet Paşa, Feyzi Paşa, Aziz Paşa, Osman Paşa, Hadi Paşa, Mahmut Nedim Bey, Hüseyin Hilmi Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Mehmed Tevfik Bey, Mustafa Asım Paşa, Osman Nuri Paşa gibi z tlar Yemen valisi olarak görev yapmıştır (Danış, 2017; 30-114).

Genel bir bakış ile daha ismi verilmeyen birçok valinin Yemen'de görev aldığı bilinmektedir. Yönetimde sık sık valilerin görev değişikliğinin sebebi, bölgenin karmaşık bir bölge olmasından kaynaklıdır. Sağlık alanında yetersiz destek ve aynı zamanda ekonomik desteği İstanbul'dan göremeyen valiler hem kendilerini hem de ailelerinin geçimini düşünerek ayrılmak istemişlerdir. Diğer yöneticilerle iş birliğine girseler bile gözle görülür değişiklikler gerçekleştirilememiştir. Çoğu zaman imamlarla anlaşma yapılmıştır. Bilinir ki, imamlar oraya gönderilen valilerden daha çok çevreye sahip olduğu için, imamların sözü geçmektedir. Bazı hain valilerin Yemen ekonomisini ve siyasetini olumsuz etkilediği ve bu sebepten Osmanlı'ya

zarar vermesi adına İngilizler ile iş birliği yaptığı dahi düşünülmektedir. Çünkü bu bölgeye erdemsiz bir vali gönderildiğinde, illa ki kendi çıkarlarını düşünmesi beklenmektedir. Durum böyle iken, Osmanlı hâkimiyeti altında Yemen idaresinin sistemli ilerlemesi imkansız olmuştur.

2.11. Bölüm Sonu Değerlendirme

Bu bölümün sonucunda, 1904 yılında isyan başlatan İmam Yahya'nın hareketlenmelerinin İngiliz destekli olduğu görülmüştür. İmam Yahya ve İngilizlerin, II. Abdülhamid'in uyarılarını dikkate almaması bölgede daha çok kaosa sebebiyet vermiştir. Bu durum İngilizlerin bu bölgede huzursuzluğun durmasını değil daha çok huzursuzluk çıkmasına ve bunun sebebinin Osmanlı askerinin müdahaleleri olarak göstermek istemiştir. Yine İngiliz Yazılı Basını çıkan bazı haberlere göre Osmanlı askerinin Arap halkını vurduğu ve masum insanların yuvalarından edildiği yazsa da Ahmet İzzet Paşa'nın hatıratında bu gibi durumların söz konusu olamayacağına değinilmiştir. Öyle ki, Osmanlı askeri yeterli desteği görmemesine rağmen İmam Yahya'nın açtığı zararları sürekli olarak kapatmaya çalışmıştır. Fakat Ahmet Refik Paşa ve Osman Paşa gibi gönderilen memurlar (Exerter and Plymouth Gazette, 14 Ocak 1905; 6), Osmanlı askerini vergi toplaması için bazı bölgelerde halkın üzerine göndermiştir. Halkın vergi ödeyemeyeceğini bilmelerine rağmen, ödeyemeyen kişilerin ceza olarak vergileri yükseltilmiştir. Burada uygulanan politikanın yanlış olduğu gözler önündedir. Ülke içerisinde olağanüstü hâl söz konusu iken, bu durum halkın Osmanlı yönetimine karşı güvenini sarsmış ve baştan beri İmam Yahya ve İngilizlerin amacı olan halkın Osmanlı'ya karşı kışkırtılması gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Arşivi'nde, İngilizlerin yanı sıra İtalyanların da Yemen halkını isyana teşvik ettiği yazılmıştır. Her iki ülkenin de en önemli amacı bölgedeki yeraltı ve liman kaynaklarında faydalanarak, sömürgecilik gerçekleştirmektir. Sonuç olarak bu bölümün sorusu, isyanın genişlemesinde dış güçlerin etkisinin var olduğu ortaya çıkarılarak cevaplanmıştır.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YEMEN’İN OSMANLI DEVLETİ’NDEN AYRILMASI

Bu bölümde isyan sonrası Yemen-Osmanlı ilişkileri ele alınarak, İmam Yahya’nın Yemen üzerindeki yönetimi hakkında bilgiler aktarılacaktır. Bunun yanı sıra İmam Yahya’nın Osmanlı Valileri ile anlaşmaları ve buna bağlı olarak ilişkilerin ne yönde ilerlediği sentezlenecektir.

İtalyanlar ile hangi anlaşmanın yapıldığı, Osmanlının tamamen bölgeden çekilmesinden sonraki süreçte İngilizlerin bölgeye karşı tutumu ve bölgede bulunan Yahudilerin tesiri araştırılacaktır. Bunlara ek olarak isyanların ikinci aktörü olan Seyyid İdris’in ölümünün İmam Yahya yönetimine etkisi araştırılacaktır. Bu bölümün araştırma sorusu; Osmanlı sonrası İmam Yahya’nın Yemen üzerindeki yönetimi hangi politika üzerinden devam ettiği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında ilişkilerin ne yönde ilerlediğidir.

11 Ekim 1911 yılında imzalanan Dean Antlaşması ile İmam Yahya’nın Osmanlı’ya karşı tutumu değişmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası, küresel yorgunluğun ortaya çıkması ile bölgedeki karışıklık artmıştır. 25 Ekim 1918 yılında İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında barış görüşmeleri başlamış ve 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanın Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Yemen’den geri çekilmiştir. Bu bölüm ayrıca savaş sırasında İmam Yahya’nın İngilizler ile iş birliği yapıp yapmadığını ve Yemen yönetiminde İmam Yahya’nın Osmanlı valilerinden yardım alıp almadığı da irdelenecektir.

3.1. Yemen’e Müdahale

Öncelikle müdahale kavramının tanımı yapılacak olursa; karışma ve araya girme olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2021). Yıllar boyunca dış güçlerin müdahalesinde kalan devletler kendi yönetimlerini istedikleri doğrultusunda ilerletememiş ve sürekli olarak karışıklık yaşamışlardır. Dış güçlerinin yanı sıra uluslararası örgütler ve ülke içinde yer alan siyasî partiler ve sivil toplum örgütlerinde müdahil olabileceği durumlar yaşanmıştır (Çınarlı,

2009; 162). Yemen tarih boyunca birçok devlet tarafından müdahale edilen bir ülke konumunu almıştır.

Tez'in bu bölüme kadar ortaya çıkardığı bilgiler göz önünde bulundurularak, Yemen'in dış güçler tarafından müdahale edildiği bir ülke olduğu görülmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı Devleti hâkimiyetinde olmuş ve daima korunmak istenmiştir. Fakat bölgenin merkeze uzaklığı, yönetilmekte en büyük sıkıntı olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti iç politikalarında yaşanan sıkıntılar bu bölgeye de yansıtılmıştır. Dolayısıyla 1517 Yavuz Sultan Selim'in kuşatmasından, 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'na kadar Osmanlı Devleti Yemen'e müdahale etmiştir. Mondros sonrası müdahale unsurları İngilizler, İtalyanlar, İmam Yahya ve diğer çete gruplarıdır. Dolayısıyla bölgesel bir şekilde ayrılan Yemen dış müdahalelere maruz kalmıştır. Özellikle 1950 yıllarında İmam Ahmed ile yönetilen Yemen'de İngiliz müdahalesi daha çok görülmüştür. Kasım 1967 yılına kadar İngilizlerin müdahalesinde olan Güney Yemen, Ulusal Kurtuluş Cephesine bölgeyi bırakarak çekilmişlerdir. 1967 sonrası Soğuk Savaş Dönemi'nde Yemen SSCB ve Çin'e yönelerek bu ülkelerinde müdahalesine maruz kalmıştır (Yılmaz ve Yılmaz, 2015; 38).

Dış güçlerin daima bu bölge üzerinde hâkimiyet kurma istekleri tarih boyunca görülmüştür. Bu müdahalelerin en önemli etkenlerden birisi müdahale eden devletlerarasında bulunan mücadele olmuştur. İngilizlerin İmam Yahya İsyanı'nın devam etmesini istemesinin en büyük sebebi Osmanlı Devleti'nin bu bölgeden çekilmesi gerektiği düşüncesidir. Dolayısıyla bölgeye hâkimiyet kurarak sömürge planlarını devam ettirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi sağlanabilmiştir. Osmanlı askerinin Yemen'den çekilmesi üzerine etkin güç haline gelen İmam Yahya'nın gücünün zayıflaması için ikinci isyancı olan Seyyid İdris'e İngilizler tarafından destek verildiği düşünülmektedir. Buradaki amaç ise, kendisinden daha hâkim konuma gelen İmam Yahya'nın gücünü azaltmak olduğu düşünülmektedir. Müdahale etme amaçlarından bir diğer etken ise yeraltı kaynaklarından yararlanılmak istenmesidir. Aynı zamanda bölge limanları sayesinde para akışı sağlanarak ekonomik iyileşme gerçekleştirilebileceğine inanmışlardır.

3.2. İsyân Sonrası Yemen-Osmanlı İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı öncesi zorluklarla idare edilen Yemen, savaş sonrası da büyük problemlerle karşı karşıya gelmiştir. Savaş esnasında çizilen çerçevenin dışında tutulmaya çalışılan Yemen vilâyeti, İngiliz birliklerini barındırdığı için savaşın bu bölgeye tesir edeceği anlaşılmıştır. Bu sebepten İstanbul'dan Hudeyde'ye iki savaş gemisi, dört gambot ve alay desteği gönderilmiştir (The National Archives, 22nd Ağustos 1914, Yeşilyurt, 2018; 27-28).

3 Ekim 1914'te İngilizlerin Yemen'e yönelik planlar kurduğu ve İmam Yahya ve Yemen valisi Mahmut Nedim Bey'in ve Ta'iz sınırına Türk birlikleri gönderdiği ve burada milli taburlar oluşturduğu bilinmektedir (The National Archives, (22 Ağustos 1914) 'dan alıntı, Yeşilyurt 2018; 28). İmam Yahya ile her ne kadar anlaşma yapılmış olsa dahi Türk valisi, İmam Yahya'nın plana sadık kalıp kalamayacağından emin olamamıştır. Bu sebepten, İngilizler ile anlaşma yaptığı düşüncesini asla ihmal etmemiştir. Daha önce İngilizlerle anlaşma yaptığı gerçeği bu düşünceye itmiştir.

Yemen bölgesinde Türkler ve İngilizler 9 Kasım 1914 gecesi çatışmaya başlayarak 11 Kasım 1914'te İngilizlerin çekilmesiyle çatışmayı sonlandırmışlardır (ATASE, BDH163/718-20, Yeşilyurt 2018; 31). 1911'de Osmanlı tarafını seçen İmam Yahya, İngilizlerin Seyyid İdris ile anlaşma yapmasına yol açmıştır. İngilizlerin ve Osmanlının paylaşmadığı Yemen bölgesinde, çatışmalar Laheç bölgesinde gerçekleşmiştir. 1915 Temmuz'u tekrar karşı karşıya gelen İngiliz ve Osmanlı çatışması Türklerin zaferiyle sonuçlanmıştır (Yeşilyurt, 2018; 34). İmam Yahya'nın bu süreç içerisinde desteğinin olmaması da ayrıca düşünülmesi ve irdelenmesi gereken konulardan birisi olmuştur. İmam Yahya Dönemi'nin siyasî olayları göz önüne bulundurulursa, onun İngilizler ile iş birliği yapmaması büyük destek olarak algılanabilir.

1904'ten sonra Osmanlı, Birinci Dünya Savaşı'na kadar kabileler ve İmam Yahya ile karşı karşıya olmuştur. Fakat savaş esnasında birlikte belli bir yol izleseler bile 25 Ekim 1918'de İngiltere ile barış görüşmeleri başlamıştır. Görüşmeleri Bahreyn Nazırı Rauf Bey, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet ve 8. Ordu Erkan-ı Harbiye Reisi Kaymakam Sadullah Bey'in yapması kararına varılmıştır. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes ile Yemen'deki hâkimiyet bitme noktasına gelmiştir (Danışmend, 1972; 51). Savaş sona erdiğinde İmam

Yahya Yemen’de en etkili kişi konumunda olmuştur (Sert, 2016; 137). Anlaşmaya göre Yemen en yakın itilaf devletleri kumandanlığına teslim edilecektir (Kaştan, 2019; 207). Osmanlı Devleti güçleri ise Kuzey Yemen’den çekilmişler ve İmam Yahya ve Zeydiler bölgeye hâkim olmuşlardır. (Pulkinen, 2017; 29-30).

Abdülhamid’in Yemen bölgesinde hâkimiyeti devam ettirme sebepleri arasında koruma içgüdüsü de yer almıştır. Osmanlının ilk hâkim olduğu dönemlerde Hristiyan savaşlarına karşı kalkan görevi üstlenmiştir ve atalardan gelen bu hassasiyeti bu bölge üzerinde devam ettirmek istemiştir (Özbaran 2004; 43’ten alıntı Yeşilyurt, 2018;61). nce Portekiz ve İspanyolların sömürgesine engel olmaya çalışmış, Yemen yönetimin son yıllarına doğru ise İngiliz, Fransız ve İtalyanların sömürgeci tavırlarına karşı çıkmaya çalışmıştır (Hut, 2016; 110). Yemen bölgesi hâkimiyeti kurulmaya çalışılırken dış politikada birçok gle kendi adına karşı karşıya gelmiştir. Bu durum yine de bu bölgeden uzaklaşmasına sebep olmamıştır. Öyleki 1911 yılı İmam Yahya ile anlaşma yapılana kadar etkinliğini burada devam ettirmiştir. İmam Yahya hem finansal olarak desteklenmiş hem etkin rol oynaması için belli bir statü kazanmıştır. Bunun karşılığında istenen tek şey Osmanlı yönetimine sadakattir (Bostan, 2013; 38-39). Her ne kadar savaş süresi boyunca bu bölgede hâkimiyetin tam anlamıyla kurulması istense de maalesef tam anlamıyla bir hâkimiyet söz konusu olamamıştır. Bölgede İngilizlerin, İmam Yahya’nın İtalyanların ve Seyyid İdris gibi belirli gte çetelerin varlığı güvenliği oldukça sarsmıştır.

3.2.1. İmam Yahya ve Mahmud Nedim Bey Yönetimi

Savaş ncesi Osmanlı askerini kendi silahıyla vuran İmam Yahya, Osmanlının İngilizler hakkında “İslam düşmanı” söylemini kabul etmese bile (Akalın, 2014; 893-894) Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı’ya verdiği sözü tutarak İngilizler ile iş birliğine girmemiştir. II. Abdülhamid hükümdarlığı sırasında entrikaların ve sürgünlerin hat safhada olduğu dönemde Yemen konusu yaklaşık on yıla kadar sessizlik içinde kalmıştır. Fakat son dönemlerde artan isyanlar sonrası II. Abdülhamid sürekli olarak isyanların bastırılması adına bölge üzerinde planlar kurmuştur ve bölgeye daha diplomatik bir üslupla yaklaşmaya başlamıştır (Kızılıçık,

2011; 28). 11 Ekim 1911'de Dean Antlaşması ile Osmanlı Devleti İmam Yahya'nın Zeydî bölgelerindeki hâkimiyetini kabul etmiştir. Dean Antlaşması sonucu Zeydîler bir miktar para desteği verileceği üzerine anlaşmıştır. Fakat savaş esnasında Osmanlı maliyesi buhran içerisinde olduğu için, bu meblağ belli bir süre sağlanabilmiştir. Bu sebepten tekrar İmam Yahya'nın isyan etmesi söz konusu olmuştur. Ağustos 1915'te Osmanlının Yemen'e gönderdiği belli miktardaki paranın İmam Yahya ve Zeydîlere verilmesiyle bu tehdit önlenmiştir (Sert, 2016; 120-129).

İmam Yahya'nın sürekli olarak çıkardığı isyanlar sonucu Osmanlının Yemen'deki yönetimi sarsılmıştır. Bu sarsıntıyı azaltmak için II. Abdülhamid vatandaşların vergi yükünü azaltmış, daha sonra okullar inşa ederek bölge halkının sevgisini kazanmaya çalışmıştır. Ayrıca Arapça bilen memurları Yemen yönetimi için göndermeye başlayarak, aslında en başta yapılması gerekeni yapmıştır (Karpas 2004'ten alıntı, Sert, 2016; 122). Mahmud Nedim Bey de bu şartı taşıyan yöneticilerden birisi olmuş ve askerî düzenlemelerde önemli rol almıştır (Çakaloğlu, 2010; 102). Askerler daha önce kullanmadıkları silahları kullanmışlar dolayısıyla silahlara yabancı kalmışlardır (Çakaloğlu, 2009; 31). Tatbikat yapılmadığı için askerler karşılıklı çatışmalarda büyük başarılar elde edememişlerdir. Seferberlik düzenlenmeden önce askerlere erzak yerine maaş verilmesini isteyen Harbiye Nazırı, Mahmud Nedim Bey'in cevabıyla bu emirden vazgeçmiştir. Mahmud Nedim Bey Yemen'e 3 yıldır yağmurun yağmadığını ve topraktan mahsul alamadıkları için askere maaş verilmediğini söylemiştir. Eğer erzak temininde bulunmazlar ise askerlerin isyan edeceği tahmin edilmiştir. Osmanlının savaşa dâhil edildiği sırada yaşanan bu durum her açıdan tehlike arz ettiği için askere maaş değil erzak verilmesi kararı alınmıştır. 7 Kasım 1914'te 7. Ordu Komutanlığının kararı ile Yemen'de seferberlik uygulanmış ve İngiltere, Rusya ve Fransa'ya karşı ülke topraklarında mücadele edilmiştir. 10 Şubat 1915'de Yemen askerleriyle birlikte Mahmud Nedim Bey, San'a'dan Tihame 'ye doğru yola çıkmıştır. Önemli olan kısım burada sadece Osmanlı askeri değil Yemen'de yetişen askerlerin de savaşa dâhil olmasıdır. Ayrıca bölgede bulunan Seyyid İdris tehlikesi İmam Yahya'nın bir dönem öncesine benzemektedir. İngilizlerle anlaşma yaparak bölgede kendini güçlendirme peşinde olmuştur. Fakat Osmanlı Valisi ve İmam Yahya buna izin vermemiştir (Sert, 2016; 120-129).

Mahmud Nedim Bey, Birinci Dünya Savaşı esnasında farklı bir yol izleyerek önceliğini içerideki kabilelerle anlaşmaya vermiştir. Celile, Dali, Cihaf, Cabiye gibi kabileler ile anlaşma yaparak, yerli halkın dizginlenmesi için çözümler aramıştır. Bunun yanı sıra, Nedim Bey ve İmam, Seyyid İdris'i kendi taraflarına çekmek için birtakım girişimlerde bulunsalar dahi dönemin getirmiş olduğu ağır savaş şartları ve İdris'in tercih ettiği tarafının mevcudiyetinden kaynaklı anlaşamamışlardır. Kabilelerin kendi taraflarına çekilmek istenmesindeki en önemli amaç ise savaş esnasında İngilizlere karşı tutum almaları ve İmam Yahya ve Osmanlı ordusuna itaat etmeleri idi (Sert, 2016; 126). Seyyid İdris ve adamları Beni Nervan kabilesine önem verme ve İdris'in gücünün çoğunluğu bu kabileden gelmekteydi. Bu kabile ile fazlasıyla uğraşılmış ve ikna edilmesi için çok gayret sarf edilmiştir. Neticede savaş gündeminden kaynaklı ikna edilememiştir (Sert, 2016; 127-128).

28 Nisan 1919 yılında Mahmud Nedim Bey ve birkaç subayın İstanbul'a dönmesi istenmiştir. Fakat İmam Yahya, Mahmud Nedim Bey'in Yemen'de kalmasını istemiştir (BOA, DH. KMS D.52-1 G:6, Sert, 2016; 136). Savaş sonrası Osmanlı yönetimini Yemen üzerinden tamamen çekmiştir. İmam Yahya ve İngilizler bölgenin en büyük gücü haline gelmiştir. Aynı zamanda Aden'in tamamen İngilizlerin elinde kalması için İmam Yahya ile anlaşma yapmak istenmiştir. Fakat yine de gücün çoğunluğu İmam Yahya'nın elinde olduğu ortaydı ve Osmanlı'ya karşı verdiği mücadelesinde galip geldiğini düşünmüştür (Akalin, 2014; 896). Oysaki Yemen'in İslam topraklarından çıkmaması için yıllarca mücadele veren Osmanlı, savaş sonrası küresel bitkinlikten en çok etkilenen devlet olmuştur. Geri çekilmesinin sebebi İmam Yahya'nın galip gelmesi değil, Osmanlı Devleti'nin merkeze odaklanmak istemesiydir. Zafer söz konusu olmuş olsaydı, savaş esnasında Osmanlı ile İngilizlere karşı anlaşma yapılmayacağı düşünülmüştür.

Sonuç olarak Mahmud Nedim Bey ön planda olmasıyla İmam Yahya ile birlikte ağır savaş döneminde Yemen'in güvenliğini sağlamak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Her ne kadar İmam Yahya çok fazla askerî destek vermemiş olsa dahi kabileler ile iş birliğinde büyük rol oynamıştır. Bu süreç sonrasında İmam Yahya'nın karşısında bulunan Seyyid İdris, belli bölgelerde İmam ile çatışmış fakat varlığını zamanla söndürmüştür.

3.2.2. Osmanlı Devleti'nden Ayrılma Süreci

Uzun yıllar boyunca Yemen'e hâkimiyet sağlayan Osmanlı Devleti dönüşüm sürecinde Yemen'in bağımsızlığı için Birinci Dünya Savaşı sonrası bölgeyi İmam Yahya'nın egemenliğine bırakmıştır. İmam Yahya'nın egemenliğine bırakılmış olsa da İngiliz sömürgesi bir dönem devam etmiştir. Osmanlı'dan ayrılma sürecinde en çok zarar gören bölgelerden birisi haline gelmiştir. Yapıların restore edilmesi ve birçok kaynaktan mahrum kalan halkın güveninin sağlanması da uzun yıllar almıştır. Genelde kaynaklarda tek bir tarih ile Osmanlı Devleti'nin bölgeden ayrılması yazılmış olsa bile bu olayın detayla ele alınması gerekmektedir.

1904'te İmam Yahya'nın başlattığı isyan İngilizlerin bölgeye ateş açmasıyla kanlı savaş haline gelmiştir. Bu olayda İngilizlerin amacı İmam Yahya'yı yanına çekerek Abdülhamid'in bölgedeki gücünü azaltıp yardım edilemeyecek hale getirilmesidir. Neyse ki savaş süreci durumu değiştirmiş ve İmam Yahya'yı tarafsız hale getirmiştir. 11 Ekim 1911 tarihinde imzalanan Dean Antlaşma ile Osmanlı valisi ve İmam arasında durağan bir süreç başlamıştır. Artık taraflar karşı karşıya değil yan yana yola devam edeceklerdi. Her iki tarafta belirli şartlar çerçevesinde bu antlaşmayı imzalamıştır. Antlaşma detayına Tez'in ikinci bölümünde yer verilmiştir. Dean Antlaşması sonrası, Yemen için en önemli antlaşmalardan birisi Mondros Ateşkes Antlaşmasıdır.

Bahriye Bakanı Rauf Bey (Orbay), Dışişleri Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Sadullah Bey ile bir kurul oluşturularak Mondros'a gidilmiştir. Burada beş gün süren görüşmelerin ardından 30 Ekim 1918 günü Osmanlı ve İtilaf Devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. 16. maddesi Yemen'i ilgilendiren ve 25 maddeden oluşan bu Antlaşma 31 Ekim'de yürürlüğe girmiştir (Kaştan, 2019; 206). Şartları çok ağır olan bu antlaşmanın maddeleri şöyledir;

1. İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı açılması ve Karadeniz'e güvenli erişim sağlanması. Bu boğazların İtilaf devletleri tarafından işgâl edilmesi,

2. Türk karasularındaki bütün mayın tarlalarının, torpido kovanlarının ve diğer engellerin konumları gösterilerek, gerekirse bunların taranması veya kaldırılmasına yardım edilmesi,
3. Karadeniz'deki tüm mayınlar hakkında mevcut bilgilerin verilmesi,
4. Tüm itilaf ve Ermeni esirlerinin İstanbul'da toplanıp, kayıtsız şartsız İtilaf devletlerine teslim edilmesi,
5. Türk Ordusu'nun sınırların gözetlenmesi ve iç asayişin temini için gerekli olan birlikler dışında derhal terhis edilmesi (Türk hükümeti ile görüşme sonrası, etkisinin büyüklüğü ve terhis edilme konusu müttefikler tarafından belirlenecektir),
6. Türk sularında veya sonradan Türklerin işgâl ettiği sularda bulunan tüm savaş gemilerinin teslim edilmesi; bu gemilerin Türk limanlarında staj yapması (Türk sularında, polis veya benzer amaçlar için gerekli olan küçük gemiler dışında),
7. İtilaf devletlerinin güvenliğini tehdit eden bir durumun ortaya çıkması dâhilinde, itilaf devletlerinin stratejik noktaları işgâl etme hakkına sahip olması,
8. İtilaf devletlerinin tüm limanları özgürce kullanması ve Osmanlının düşmanca kullanmasını engellenmek, aynı şartların Türk ticaret gemilerinde, ticaret ve ordunun terhisi amacıyla uygulanması,
9. İstanbul'un itilaf devletleri için bir deniz üssü olarak kullanılması ve tüm Türk liman ve cephanelerinde gemi onarım tesislerinin kullanılması,
10. İtilaf devletlerinin Toros Tünel Sistemini işgâl etmesi,
11. Kuzey Batı İran ve Kafkasya'da bulunan Türk birliklerinin derhal çekilmesi,
12. Devlet içi mesajlaşmalar dışında Telsiz telgraf ve kablo istasyonları İtilaf devletleri tarafından kontrol edilmesi,
13. Deniz, askeri ya da ticari malzemelerinin imhâ edilme yasağı,
14. Osmanlı ülke gereksinimlerini karşıladıktan sonra, İtilaf devletleri kömür, akaryakıt ve deniz malzemeleri itilaf devletlerine verilip, bu malzemelerin hiçbirinin ihraç edilmemesi,
15. Kafkas demir yolları da olmak şartıyla demiryollarının hepsi halkın kullanımına açılması ve kontrolünü itilaf devletlerinin sağlaması,

16. Hicaz, Asir, Yemen, Suriye, Mezopotamya ve Kilikya'daki tüm garnizonlarının en yakın İtilaf devletine teslim edilmesi ve 5. Madde ile belirlenecek olan sınırla Kilikya'dan Türk ordusunun geri çekilmesi,
17. Trablus ve Bingazi'deki Türk subaylarının en yakın İtalyan garnizonuna teslim edilmesi,
18. İran'da dâhil olmak üzere Trablus ve Bingazi'de Osmanlı işgâlinde olan limanların derhal İtalyanlara teslim edilmesi,
19. Denizci, asker ve sivil tüm Almanların ve Avusturyalıların bir ay içinde Türk sınırlarından çıkarılması ve uzak bölgelerde olanların ise en uygun zamanda çıkarılması,
20. Teçhizat, silah ve mühimmat taşımacılığı dâhil olmak üzere Osmanlı ordusunun terhisinde verilecek herhangi bir karar derhal yerine getirilmesi,
21. İtilaf devleti subaylarının ordu malzemelerini kontrol etmek için atanması ve bu devletlerin isteyeceği herhangi bilginin derhal verilmesi,
22. Türk mahkûmların itilaf devletlerinin emrinde tutulması ve askerlik yapabilecek kişilerin dışındakilerin serbest bırakılması,
23. Türk Hükümeti'nin merkezi devletlerle olan ilişkilerin tamamen kesmesi,
24. Ermeni vilâyetlerinde herhangi bir sorun çıktığı zaman, itilaf devletleri tarafından işgâl edilmesi ve 7. 10. Ve 15. Maddelere dayanarak 6 vilâyetin (Zeytin, Sis, Hajin, ve Antep) işgâl edilmesi,
25. İtilaf devletleri ve Osmanlı Devleti arasındaki düşmanlığın 31 Ekim 1918 tarihî perşembe günü son bulması (Dyer, 1972; 340-341).

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 16. Maddesinde de yer aldığı gibi Yemen 31 Ekim 1918 tarihî itibarıyla en yakın itilaf devletinin kontrolü altına bırakıldı. Bu kararın hemen ardından süreç İmam Yahya, İngilizler ve Seyyid İdris arasında devam etmiştir. Her ne kadar hâkimiyetin İmam Yahya'ya bırakıldığı söylene bile dış güçlerin etkisi devam etmiştir. Dağılan iç siyaseti toparlamak adına adımlar atılmaya çalışılmış olsa dahi Kuzey ve Güney Yemen uzun süre ne liderinden ne de yönetiminin sağlamlığından emin olabilmıştır. Savaş sonrası fazlasıyla zarar gören yapıların yeniden inşası ve İmam Yahya'nın ilim yaymak

amacıyla kurduğu okulların inşası uzun zaman almıştır. Net olarak siyasî yönetimin belli olmadığı ve Zeydilik kurallarının dışına çıkılamadığı için sürekli kurallara bağlı olarak bölgenin gelişmesi sağlanmış fakat dinin tutuculuğu bu duruma büyük engel olmuştur. Batıcı hareketlerin hiçbiri gelişim olarak görülmediği gibi modernleşmenin şeytanlık olduğu düşüncesi devam etmiştir. İmam her ne kadar lider vasfında olsa dahi Seyyid İdris'te dinî konuşmaları üzerinden adamlarını gruplaşmaya yöneltmiş ve teşkilatlanmaya devam etmiştir. Bu durumda Seyyid İdris ve çetesinin İmam Yahya yönetimini nasıl etkilediğinin incelenmesinde fayda vardır.

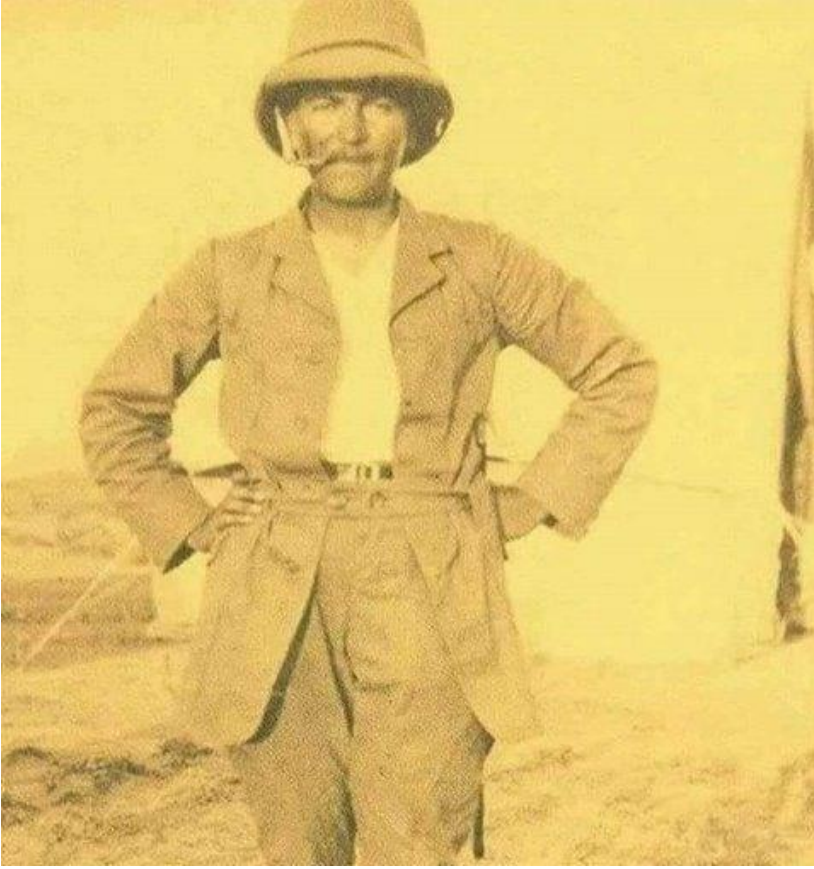
3.2.3. Seyyid İdris'in  l m n n İmam Yahya Yönetimine Etkisi

Seyyid İdris'in İmam Yahya ile bağlantısına gelmeden önce, hayatını incelemesi gerekmektedir. Kuzey Afrika'dan Endonezya'ya kadar adını duyuran Ahmed bin İdris'in soyundan olan ve Seyyid Ali'nin oğlu Seyyid İdris'in asıl adı Muhammed'dir. Babasının s rd rd ğu tarikatın dinî liderliğini üstüne almıştır. Asir'in Sabya kazasında doğan, ilköğrenimini Sabya ve civarındaki bilgilerden tamamlayarak, hocalarının tavsiyesi ile önce Mekke'ye oradan da Mısır'da el-Ezher'e giderek burada eğitimini tamamlamıştır. Sonrasında Fas'a gitmiş ve oradan Kufra'ya giderek orada eğitim almıştır. Seyyid Muhammed el-İdris Yemen'e geri döndüğünde Asir bölgesinde kendisine saygın bir kişilik olarak bakan halk, kısa zamanda onu benimsemiştir. Cömert kişiliğe sahip olmuştur ve dedesinden gelen tarikat bağı sayesinde daha saygın hale gelmiştir (Duysak, 2005; 18-21).

1908 ihtilali ardından İttihat ve Terakki yönetimi iktidara geçmiştir. Bunun  ncesinde Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kuran Mustafa Kemal Atatürk, daha sonrasında bu cemiyeti İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleştirmek istemiştir. Fakat belli bir süre sonra Mustafa Kemal ordunun siyaset ile ilgilenmesini istemediği için, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin görüşünü benimsememiştir. Ordu ve siyasetin ayrı ayrı yönetilmesi gerektiğini savunmuştur. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve İttihat ve Terakki yönetiminin başlaması sonucu ile kendi görüşünü benimsemeyen Mustafa Kemal'i İstanbul'dan uzak bir bölgeye, bir nevi sürgün denilebilecek Yemen bölgesine göndermişlerdir. 1 Temmuz 1909 yılında Asir

Jandarma Taburu Kumandanlığına tayini çıkan Mustafa Kemal burada yaklaşık bir yıl görev almıştır. Bölgeye geldiğinde yüzbaşı iken rütbesi yükselterek Binbaşı olmuştur. Bu bölgede karşı karşıya geldiği grup Seyyid İdris ve çetesidir. Mustafa Kemal'in tabura gelişiyle, ordunun içindeki disiplinsizlik ve kargaşa son bulmuştur. İlk işi sistemli bir yapı oluşturarak işe koyulmak olmuştur. Süleyman Şefik Paşa²⁹ emriyle Seyyid İdris ile 31 Ekim 1909 tarihinde görüşen Mustafa Kemal, ilk görüşmeden sonuç alamamıştır. İkinci görüşmesi ise herhangi bir olumsuzlukla geçmediğinden, bölgedeki görevini, ona verilen heyeti ile birlikte başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra 1910 yılında İstanbul'a gönderilmiştir (Türkmen, 1995; 506-509). Mustafa Kemal'in bu bölgeye gelmesiyle aslında sisteme bürünen Osmanlı ordusu belli bir süre İdris ile sakin ilişkiler içerisinde olmuştur. Fakat Mustafa Kemal'in bu bölgeye gelmesi ve görüşmelerin olumsuz geçmemesi, Seyyid İdris'i yine anlaşılmaya ikna edememiştir. Öyleki İdris, dış güçlerden destek aldıkça daha çok başkaldırmaya devam etmiştir.

²⁹ Yemen bölgesi hakkında en derin bilgiye sahiptir.

Resim 6: Mustafa Kemal Atatürk'ün Yemen Cephesinden bir karesi (<https://www.milliyet.com.tr/galeri/>, 2020)

1910 'da hem İmam Yahya hem de Seyyid İdris'in isyan etmesi Osmanlı siyasetini daha karmaşık hale getirmiştir. Aynı zamanda İngilizlerden destek alan her iki isyancı grupta, liderlerine itaat etmişlerdir. İmam Yahya Birinci Dünya Savaşı öncesi Seyyid İdris ile her ne kadar dost gibi görünse bile savaş sonrası karşı karşıya yer alacakları bir gerçektir. Ahmet İzzet Paşa kumandasında 18 Şubat 1911 tarihinde Hamidiye gemisiyle Nisan ayında San'a yolu açılmış, Temmuz'da ise Seyyid İdris ile karşı karşıya gelerek yenilgiye uğratmıştır. İngilizler ve İtalyanlardan yardım aldığı düşünülen Seyyid İdris'in hareketlerine son vermek için Ahmet İzzet Paşa ve Osmanlının Yemen'deki son valisi olan Mahmud Nedim Bey önce İmam Yahya'yı yanlarına çekmeleri gerektiği düşüncesi olmuştur ve Dean Antlaşması ile bunu gerçekleştirmişlerdir. Antlaşma sonrası Seyyid İdris'in dışlanması ve İngilizlere daha yakın olması, aralarındaki iletişimin daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur (Seyhun, 1997; 3

‘den alıntı Karaman, 2014; 38). Büyük savaş sırasında, İmam Yahya ve Osmanlı karşıtı olarak İngilizlerin yanında bulunan Seyyid İdris Savaş sonrası bu kararından vazgeçmemiştir.

1918 Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası son Yemen valisi Mahmud Nedim Bey ve Kolordu Komutanı Ahmet Tevfik Paşa askerin morali için maaşların yarısını ödemişlerdir. Hemen sonrasında İmam Yahya ile görüşmeler yapılmıştır (Seyhun, 1997; 3 ‘den alıntı Karaman, 2014; 38).. Bu sırada Taiz bölge komutanı Tümgeneral Ali Sait Paşa’nın İngilizlere esir düştüğü ya da kendi isteği ile görüşmeler yaptığı net olarak bilinmese de ayrıca incelemekte fayda vardır. Bu bağlamda, 1911’de Osmanlı’nın Seyyid İdris ile başa çıkamayacağı anlaşılmıştır.

İmam Yahya ile antlaşma yapıldıktan sonra, hâkimiyet her ne kadar İmam Yahya’da kaldığı söylene bile bazı kaynaklar Seyyid İdris’in hâkimiyet kurduğu bölgelerin olduğunu söylemektedir (Hülagü, 1995; 140). Asir bölgesinin Osmanlı Devleti’ne bağlı olmasına rağmen bölge halkının bağımlı olduğuna dair bir hareket göstermemesi ve aksine bağımsızmış gibi hareket etmesi Seyyid İdris’in bölgede kendini daha güçlü hissetmesine sebebiyet vermiştir. Bu bölgede İdris de facto yönetimi uygulamıştır (Hanioğlu, 2006; 98). Aslında 1908 yılında ayaklanmaya başlayan Seyyid İdris ve çetesi 1916 yılında İngilizlerin daha çok kışkırtmasına maruz kalmış ve ayaklanmalarını büyötmüştür. Özellikle İtalyanlar ve İngiltere’den yardım alarak güçlenmiştir (Hülagü, 1995; 140). İngilizler Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’ne sadakat göstermemesi için Seyyid İdris’e vaatlerde bulunmuştur. Aynı zamanda Mekke şerifi Hüseyin’e aynı vaatleri vermiş ve Bahreyn, Kuveyt, Muskat ve diğer şefliklerle anlaşmalar yapmıştır (Hülagü, 1995; 142). Seyyid İdris’in İngilizlerle anlaştığı burada kesinleştirilmiştir. Anlaşmalar neticesinde Osmanlı’ya itaat edilmediği gibi, İmam Yahya’yı da karşı safhada görmüşlerdir.

1910 yılında Seyyid İdris ile anlaşma yapıp gücünü Osmanlı Devleti’ne gösteren İmam Yahya, 1911 Dean Antlaşması ile tamamen Seyyid İdris ile farklı bloklara yerleşmişlerdir. Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı sırasında Seyyid İdris ile anlaşma yapamamış ve Seyyid İdris’in İngilizlerden destek alması karşısında güçlenmesine sebep olmuştur (Hülagü, 1995; 142). Birinci Dünya Savaşı sonrası yavaş yavaş Osmanlı hâkimiyeti bölgeden kopmaya

başladığında, İmam Yahya ve Seyyid İdris baş aktör olarak görünmüştür. Ülke hem İmam Yahya hem Seyyid İdris hem de İngiliz güçleri arasında parçalara ayrılmıştır.

II. Meşrutiyet ilânından hemen sonra halka Osmanlı Devleti'nin meşrutiyetle dinlerinin değiştiğini ve artık Müslüman âleminin Padişahı olamayacağını söylemiş ve halk İdris'in bu sözlerine inanarak Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya devam etmiştir. Aynı zamanda bu ayaklanma vergi ödemek istememeleri ile desteklenmiştir (Hüseyin Kâmil, 2013; 50 'den alıntı Karaköse 2019; 332). Seyit İdris 1912'de İtalyanlarla, 1915'de İngilizlerle anlaşma yapmıştır (Karaköse 2019; 331-332). İtalyanlar Trablusgarp'ı işgâl etmek için savaş açtığından, Seyyid İdris'te Babülmendep, Şeyh Said, Konfude ve Hudeyde'ye İtalyanlardan aldığı silah desteğiyle saldırmaya başlamıştır (Hüseyin Kamil, 2015; 56'dan alıntı Karaköse 2019; 333). Seyyid İdris İtalyanların ve İngilizlerin desteğini alarak İmam Yahya ve Osmanlı askerinin karşısında durmuştur. Osmanlının bu bölgede sözünü geçiremediği tek isyancı olan İdris, 13 Mart 1913'te Harbiye Nezareti isteği üzerine anlaşmaya davet edilmiştir. Savaşın devam ettiği bu süreçte çok fazla ilgilenilmediğinden anlaşma ortak bir kararla sonuçlanamamıştır. Anlaşmanın maddelerinde Seyyid İdris, İmam Yahya'ya verilen sınırlara dokunmayacak, Osmanlı bayrağını kullanacak ve Padişah adına hutbe okutacaktı. Hükümetin izni olmadan İngilizler veya İtalyanlarla anlaşma yapmayacak ve İdris'e verilen bölgelerde Osmanlı kuralları uygulanacaktı aynı zamanda toplanan vergilerden bir kısmı İstanbul'a gönderilecekti (Bayur, 1991; 204'den alıntı Karaköse 2019; 333). Padişah adına hutbe okutma şartı Seyyid İdris için çok ağır olmuştur. Çünkü halkını Abdülhamid'in dinî zayıflıklarının olduğuna inandırmıştır. Onun için bu anlaşmayı yapmak, halkın ona olan güvenini sarsmış olacaktır. Dolayısıyla bu anlaşmada ortak karara varılamayarak Seyyid İdris ile Osmanlı arasında bir anlaşma gerçekleşmemiştir.

İngilizler bu bölgeyi elde tutabilmek için Osmanlının bir dönem izlemediği yolu izleyerek bölge hakkında detaylı bilgiye sahip olan Marc Skyes 'ı Aden'e göndermiştir. 23 Temmuz 1915 tarihinde Skyes bölgeye dair bir raporunda, İngiliz askerinin durumunu, Osmanlı esirleri, İmam Yahya, Seyyid İdris, halkın davranışı, halifelik gibi konuları ele almıştır. Seyyid İdris

hakkında oldukça güvenilir bir yapıya sahip olduğunu dile getirmiştir (Yeşilyurt, 2017; 367-368).

Yemen'deki ikinci büyük isyanın baş aktörü olan İdris'in isyanı sonrası bölgeye gönderilen vali ve görevlilerin hiçbirine itimat etmeyerek, kendi gücünün her şeyden üstün olduğunu söylemiştir. Osmanlı Devleti'nin İdris isyanını bitirmek için görevlendirdiği kim varsa tam anlamıyla isyanı bitirememiştir. Sadece isyanın duraklatıldığı dönemler olmuştur. Öyle ki her ne kadar Osmanlının isyanın durdurulması için İdris ile görüşmelerinde bazı şartlar koymuşsa da İdris de aynı şekilde Osmanlı yönetimine karşı birtakım şartlar koymuştur. Her ne kadar bu şartlar sadece Seyyid İdris'in istemesiyle kalmış olsa dahi yine de önem arz etmektedir. Önceliği Osmanlı bayrağının şeklini değiştirip, tabanı Mekke yeşili olan kelime-i tevhid yazılı bir bayrağın olmasını istemiştir. Bu değişikliğin tek sebebini Osmanlı bayrağından hoşlanmadığını söyleyerek izah etmiştir. Meşrutiyet sonrası Osmanlının tabiri caizse gavur bir devlet olduğunu ve Fransızlar gibi hareket ettiğini düşünerek bu devlette halifeliğin bir anlam içermediğini ve artık tek halifenin kendisi olduğunu ve hutbeleri kendi adına okutacağını halkına aktarmıştır. Kızıldeniz kıyısındaki tüm güçlerin İdris'in gücünden ürktüğü ve İngiltere, Fransa ve İtalya'nın da buna dâhil olduğunu söyleyerek, radyo, televizyon, gazetenin dahi görülmediği bölgede halkını bu konu üzerinde inandırmaya çalışmıştır. Ona göre bu büyük devletlerin içlerinde bulunan bazı casuslarla iş birliği yaptığını ve olası bir durumda bu devletleri içten yıkabilecek bir güce sahip olduğunu düşünmektedir. Eğer Osmanlı Devleti İdris ile ittifak yaparsa ona Şam ve Suriye sınırlarından Aden'e kadar 200.000 asker hazırlayabileceğini söylemiştir. Bu neredeyse o dönemin şartları için imkânsız bir rakam olsa dahi yine de bunu şartları arasına yazmıştır. Bu şartların kabul edilmediği takdirde Osmanlı Devleti'nin ortadan kalkacağını dile getirmiştir. Mekke Şerifi Hüseyin'i ve İmam Yahya'yı kabul etmediğini, daha öncesinde sadece devlet işleri için görüştüğünü söylemiştir. Osmanlı Padişahı'nın artık hiçbir önemi kalmadığını ve artık hiçbir görevi doğru düzgün yapmadığı konusunda eleştirerek, kendisinin Mekke Şerifi olabilecek potansiyeli olduğunu düşünmekteydi. İmam Yahya gibi birine maaş bağlanıp kendisine sadece iki kazan verildiğini ve bunun âdil olmadığını, İtalya desteği sayesinde neredeyse tüm dünyaya sahip olabilecek gücü varken sadece Yemen'i onlardan istediğini ve devletin Yemen'i İdris'e verdikten sonra

memnun kalacağından emin olunmasını talep etmiştir (Karabulut, 2006; 180-181). Bu şartlar doğrultusunda ancak Osmanlı yönetimini tanıyacağını dile getiren İdris aslında büyük bir ütopya âleminde yaşadığını yönetime yansıtmış ve şartlarının hiçbirinin kabul olmadığını görmüştür. Bu şartlar doğrultusunda bir anlaşma gerçekleştirememiştir. Var olan gücünden daha fazlasına sahip olduğunu düşünmüş ve devletleri de kandırdığı halk gibi görerek, devletlerin kendisine inanacağını düşünmüştür.

3.2.4. İmam Yahya ve İtalyanlarla Anlaşma Politikaları

Birinci Dünya Savaşı sonrası mevcut düzenin dağılması ile küresel boyutta ilerlemiş olan sistemsizlik devam etmemiştir. İmam Yahya'nın Osmanlı ile yaptığı anlaşma sonucunda bölgede bulunan İngilizler ve İtalyanlar ile savaş süreci içinde herhangi bir anlaşmaya girilmediği bilinmektedir. Fakat bu süreçte Seyyid İdris ile anlaşma yapıldığı birçok kaynakta gösterilmiştir. Özellikle Trablusgarp Savaşı'nda İtalyanlarla tam anlamıyla karşı karşıya gelen Osmanlı askeri, Seyyid İdris'in de İtalya tarafına geçmesiyle Yemen bölgesinde daha ağır şartlar başlamıştı.

1911 yılında Zeydîlerin dağlık bölgelerde hüküm sürmesi tanınmıştır (Hanioğlu, 2006; 108). Bu durum 1914 yılında Zeydîlerin Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunun göstergesidir. Bu süreçte Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın Yemen bölgesinde Osmanlı yanlısı olduklarından dolayı herhangi bir girişimde bulunmadığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti, Fransa, Rusya, İngiltere ve İtalya'nın karşısında diğer dokuz cephede olduğu gibi (Kafkas, Filistin, Suriye, Galiçya, Irak, Hicaz, Libya, İran ve Çanakkale) Yemen cephesini savunmuştur. Bu süreçte Zeydîlerin tutumu Osmanlı'yı yeteri kadar desteklemiştir. Osmanlı askerleri bölgelerin hepsinde olağan gücüyle çatışmış ve ülkesini savunmuştur. Dördüncü yılın sonunda ittifak kurduğu ülkelerinde gücünün azalmasıyla yenik düşmüştür (Çetin ve Erdemir, 2014; 116-117). 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi sonucunda Yemen cephesinden ayrılan Osmanlı hâkimiyet kurduğu bölgeleri İngilizler, İtalyanlar ve İmam Yahya güçlerine bırakmıştır. Bundan sonraki süreç İmam Yahya'nın diğer dış güçlerle olan bağlantısıyla ilerlemiştir.

1911 öncesi İmam Yahya, sonrasında ise Seyyid İdris İtalya ve İngilizlerden destek almıştır. İdris hakkında hem İtalyanlar hem İngilizler hem de Osmanlı ile gizli anlaşmalar yaptığı söylenmektedir (George, 1955; 146 ‘dan alıntı, Hülagu, 1995; 140). Fakat İmam Yahya’yı bile masaya oturtup anlaşma yaptıran Osmanlı valisinin, Seyyid İdris gibi bir düşmanı dize getiremediği sonucunda İdris ile 1911 sonrasında bir anlaşma yapılmadığı düşüncesine varılmıştır. Aynı zamanda İmam Yahya’ya belli bölgelerin verilmesi ve Seyyid İdris’in yok sayılması da ayrıca İdris’in Osmanlı’ya düşman olmasının ve İngiliz ve İtalyanlara yakınlaşmasındaki sebep olduğu düşünülmektedir.

Savaş döneminde İtalyanlar, Yemen sahili üzerine çok fazla düşmüş ve bu bölgelerde kaçakçılığı arttırmış, silah ve mühimmat ticaretinin satış yapıldığı bölge haline gelmiştir. Osmanlı her ne kadar bu bölgeleri korumaya çalışsa bile İtalyanları durduramamıştır (Tahsin Paşa 1999;345-346‘dan alıntı Karaköse, 2019;327). Silah kaçakçılığının bu kadar yoğun olduğu bu bölgede İdris’i desteklemenin zor olmadığı düşünülmektedir.

18 Ekim 1926 tarihinde Sömürge Ofisi³⁰ Güney Arabistan bölgesindeki problemleri tartışmak üzere toplantı düzenlemiş ve burada savaş sonu gereken kararları almışlardır. Görüşme sonrası sorunların başında Aden’in belli bir bölümünde hüküm süren Zeydî İmam Yahya, Osmanlının yıkılmadan önceki tarihî vaatlerini sebep sayarak bazı bölgeleri işgâl etmiştir. İngilizler için büyük sorun teşkil eden bu durumun yanı sıra Kızıldeniz’in doğusunda, Asir bölgesine hâkim olan Seyyid İdris ve İmam Yahya arasında çıkan çatışmalar da listenin ikinci sırasında gelmektedir. Sonuncu sorun ise İtalyanların Yemen’e zararı olmuş ve dikkatle incelenmiştir (Boyett, 2014; 4). Yemen bölgesinde bulunan Perim Adası, Aden tarafından yönetilmekte ve ada Babülmendep’de konumlanmıştır. 1883 yılından beri kömür istasyonu olarak işletilmekte ve bunun yanı sıra yakıt ikmal pazarı ve inci merkezi olmuştur. Çok stratejik bir konuma sahip olan bu ada İtalyanların sürekli olarak takip ettiği bir bölge olarak bilinmektedir. Kamaran adası da bir Kızıldeniz kıyısıdır ve tıpkı Perim Adası gibi büyük öneme sahiptir. Yaklaşık olarak Hudeyde limanının karşısında yer almaktadır. Burası da İtalyanlar tarafından gıpta edilen bir bölgedir. Farasan Adaları da tıpkı diğer iki ada gibi öneme sahiptir ve konum olarak

³⁰ 1920’lerden itibaren sömürge topraklarına bölge yöneticileri gönderen kurumdur (The British Empire, 14 Kasım 2020).

kuzey tarafta yer almaktadır. Burası Seyyid İdris'in adaları olarak da bilinmektedir. Osmanlı Devleti ile çatışmaların bu bölgede gerçekleştiği düşünülmektedir. Şu an ise Suudi Arabistan'a ait olan bu adalar Cizan limanının yanındadır. Kamaran'da olduğu gibi İtalyanlar burayı kontrol altına almak için çabaya girmiştir. Özellikle bu bölgede Anglo-İtalyanların ilişkileri söz konusu olmuştur (Boyett, 2014; 12). Tarih boyunca İtalyanların Yemen üzerindeki talepleri burada görüldüğü üzere, her dönemde Yemen'den bir parça alabilmek adına fırsat kollamışlardır.

Anne K. Bang ve John Baldry gibi önemli araştırmacılar, Seyyid İdris ve Asir bölgesi için derin ve bir o kadar dar araştırmalar yapmıştır. Özellikle Baldry 1962-1970 yılları arasında Yemen'de yaşamış ve iç savaşa bizzat şahit olmuştur. Kızıldeniz'de İtalyanların etkisini yazmış bunun yanı sıra iç savaş döneminde Yemen'deki Sovyet müdahalesi ile ilgilenmiştir. İtalyanların bu bölgedeki sömürgelerini ve yıkımlarını araştıran diğer araştırmacılar ise Helmut Mejcher, Timothy J. Paris, Briton Coopeer'dır (Boyett, 2014; 15). Orta Doğu hakkında İngiliz araştırmalar bölümüne birçok eser bırakmışlardır. Bu araştırmaların sonucu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok kez İtalyanların sömürmesine uğramış olan Yemen yönetimi, bağımsızlığa kadar sözde kalan politikalarla yönetilmeye çalışılmıştır.

Liman, kıyı, körfez ve boğazlara düşkünlüğü bilinen İtalyanlar, Kızıldeniz'i alabilmek için savaş açmıştır. Bu durumun Yemen'e etkisi özellikle Türk kuvvetleri için çok önemlidir. Çünkü Türklerin İtalyanlara muhtemel saldırısını engelleyebilmek amacı ile savaşı bu bölgede açmıştır. Trablusgarp Savaşı olarak adlandırılan bu savaş esnasında İmam Yahya ile anlaşmış olsa bile maalesef İdris ile anlaşma yapılamamıştır. Dolayısıyla İdris, İtalyanlarla anlaşmayı bırakmamıştır. İtalyanlardan yüklü miktarda maddi yardım ve silah desteği alan İdris, ancak Uşi Antlaşması ile Osmanlı'ya karşı mücadelesini durdurabilmiştir (Güzel, 2017; 110-111).

Sonuç olarak her ne kadar Dean Antlaşması sonucu İtalyanların desteğini alsa da antlaşma sonrası İmam Yahya İtalyanlarla bir belgeye imza atmamış aksi takdirde düşmanı olarak gördüğü Seyyid İdris'in İtalyanlarla anlaşmasının yanlış olduğunu düşünmüştür. Halkına karşı sürekli farklı dinlere mensup insanlarla anlaşma yapmayacağını söyleyip, İtalyanlar ile anlaşma yapması hem edindiği otoriteyi sarsacak hem de İmamlığına zarar vereceğini

düşünmüştür. Dolayısıyla Dean Antlaşması sonucu belli bölgelerin hâkimiyeti İmam Yahya'ya verildiğinde, hâkimiyet kurduğu bölgeler üzerinde İtalyanlar ile İmam Yahya'nın bir anlaşma politikası olmamıştır. İdris'in ölümüne kadar da onu destekledikleri için İtalya güçlerine kin beslemiştir.

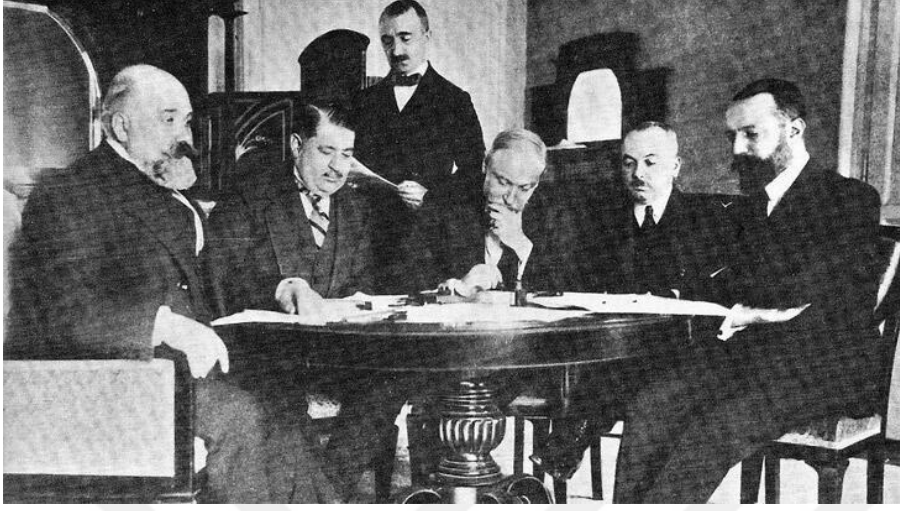
3.2.5. Uşi Antlaşması

Yemen bölgesinde çatışmaların devam etmesinin yanı sıra İtalya ile Osmanlı arasında ilişkiler gitgide büyümüştür. İsviçre'de 1912 yılında İtalya ve Osmanlı arasında barış için görüşmeler başlatıldığı bilinmektedir. Bu görüşmeler bir süre İtalya'nın çok fazla talep ettiği şeylerin sonucu barışla sonuçlanamamıştır. Tıpkı İtalya gibi bazı Balkan Devletleri isteklerini arttırmış ve Trablusgarp için Osmanlı'nın yenik düşeceği öngörülmüştür. Babıali, Eylül ayı 1912 yılında İtalya ile yapılan görüşmelerin derhal sonuçlanmasını istemiştir. 7 Ekim 1912 yılında başlayan Balkan Savaşı, İtalya ile görüşmelerin sonuçlanmasını geciktirdiği gibi Osmanlı ikinci savaşa girerek gücünün azalmasına sebebiyet vermiştir. Gitgide yenilgilerin çoğaldığı ve zararın neresinden dönülürse kar mantığıyla İtalyanlarla masaya oturan Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı'nın sonuçlanması için bir antlaşmaya gidilmiştir. Uşi (Ouchy) Antlaşması ile 15 Ekim 1912 yılında görüşülmüş ve 8 Ekim 1912 yılında imzaya dökülmüştür (Uçarol, 1995, 427-429). Barış Antlaşması sonucu;

- Trablusgarp ve Bingazi'den hiçbir Türk kalmayacak şekilde çıkılacak ve Osmanlı'dan bağımsızlaştırılacak ve İtalya barış için bölgeye müdahil olabilecekti,
- Savaş sürecinde 12 Ada'yı alan İtalya, Osmanlı Devleti'ne adaları verecek ve savaş sürecinde Yunanistan adaları işgâl etmemesi için İtalya burada muhafazakârlık yapacaktı,
- Trablusgarp'a din konuları dışında hiçbir siyasî olayla ilgilenmeyen bir temsilci gönderilecekti,

- İtalya, uygulanan kapitülasyonlar sonrası Osmanlının yanında olması ve kapitülasyonların kaldırılması için destek verecekti,
- Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ın Oniki ada konusunda daha işgâlcı olacağı düşüncesiyle, İtalyanların bir süre daha burada kalmaları gerektiği hakkında görüşmeler gerçekleştirmiştir ve İtalyanlar adaları Yunanistan' a vermemek için burada kalacaktı (Uçarol, 1995, 427-429).

Bu maddeler esas alınarak Uşi Antlaşması sayesinde Osmanlı ve İtalya'nın arasındaki savaş 18 Ekim 1912 tarihinde bitmiştir. Osmanlı Antlaşma sonrası Kuzey Afrika'da bulunan son toprak parçalarını da kaybetmiş oldu. On iki adaların bir bölümünü kaybettiği üzerine Ege Denizi ve Anadolu kıyılarına bir diğer gücün yani İtalya'nın belli bir süre yerleşmesine göz yummak zorunda kaldı. Artık Bingazi ve Trablusgarp İtalya'nın sömürmesine bırakılmış ve Doğu Akdeniz bölgesini almak için savaş veren devletler arasında yer almıştır. Artık Osmanlının iç siyasetine karışan devletlerin yanında İtalya'da yer almaktaydı (Uçarol, 1995, 427-429). Her ne kadar İtalya ile antlaşma yapıp, artık barış sürecine girildiği söylene bile Yemen bölgesi için bu antlaşmanın Seyyid İdris'i belli bir süre durdurabildiği görülmüştür. İsyanı devam eden Seyyid İdris Uşi Antlaşması ile ara vermiş ve bu ara verme süreci esnasında İmam Yahya'nın ona karşı harekete geçmesi de Seyyid İdris'in tekrar ayaklanmasına sebep olmuştur.

Resim 7: Uşi Antlaşması sırasında alınan bir kare (Maraş Gündem, 2020)

3.2.6. İngilizlerin Güney Yemen'e Etkisi

Uzun yıllar boyunca Yemen'de kontrol sağlamaya çalışan İngiliz güçleri, bölgeyi sömürge yeri olarak kullanmışlardır. Yemen, Osmanlı Devleti sonrası bağımsızlığa eriştiği yazılsa bile İngiliz sömürleri uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Özellikle Aden bölgesi İngilizler için önem arz ettiği için, bu bölgede Osmanlı sonrası İmam Yahya ile baş başa kalmışlardı. Bu topraklar için İngilizler sadece Osmanlı Devleti ile değil aynı zamanda bölgeye ilgi duyan diğer güçlerle de karşı karşıya gelmiştir. Özellikle Fransa ve İtalya Yemen topraklarında büyük çatışmalar vermiştir.

1990 yılına kadar Yemen, kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrı bölge olarak yönetilmiştir ve her iki bölgenin yönetimi de farklı güçler tarafından idare edilmiştir. Güney Yemen genellikle Sünni-Şafilerin olduğu bölge olmuştur ve Şia-Zeydiler burada pek gözükmemiştir. Yemen'in tarihî boyunca Şia-Zeydî imamlar Kuzey Batı Yemen'de, Sünni-Şafilerin üzerinde otorite oluşturmaya çalışmışlardır. Sünniler tarafından onların hâkimiyet kurduğu ve imamlığı kabul edilmiş olsa bile mezhepsel boyutta herhangi bir değişiklik ne Şafiler ne de Sünniler tarafından yaşanmamıştır. Bu yüzden Zeydilerin dini otoritesini Sünniler kabul etmemiştir. 19.

Yüzyılda İngilizler, sultanlık, padişahlık ve şeyhlikten bağımsız bir Güney Yemen için buraya gelmişlerdir (Brehony, 2015'den alıntı King, 2020; 214).

İngilizler 1839 yılında Güney Yemen bölgesinde hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Aden'in stratejik liman bölgesine askerî üssünü kurmuştur ve daha sonra bu bölge Hindistan'da bulunan İngilizlerin güçlerinin kontrolü altına girmiştir. Aden'de askerî üs kurmasının diğer amacı Hindistan'da İngiliz gemilerine karşı yapılan saldırıları durdurmaktır. Bu sırada Aden, Şeyhlerin küçük politikalarıyla sarılmıştır. İngilizler bu küçük politikaları organize etmek için girişimde bulunmuşlardır ve yaklaşık on yıl sonra Birleşmiş Arap Emirlikleri tanınmıştır. 1959 yılında Güney Arap Emirlikleri Federasyonu kurulmuş ve 1962 yılında on beş devlet bu federasyona dâhil olmuştur. 1960'larda İngilizler, Güney Arabistan Federasyonu için girişimde bulunmuş ve Kuzey Yemen'den, Güney Yemen'e savaş açmıştır. Güney'de Cemal Abdünnasır ve onun Mısır ve Yemen destekleyicileri İngilizlere açılan savaşı desteklemişlerdir (Rabi, 2015'den alıntı King, 2020; 214).

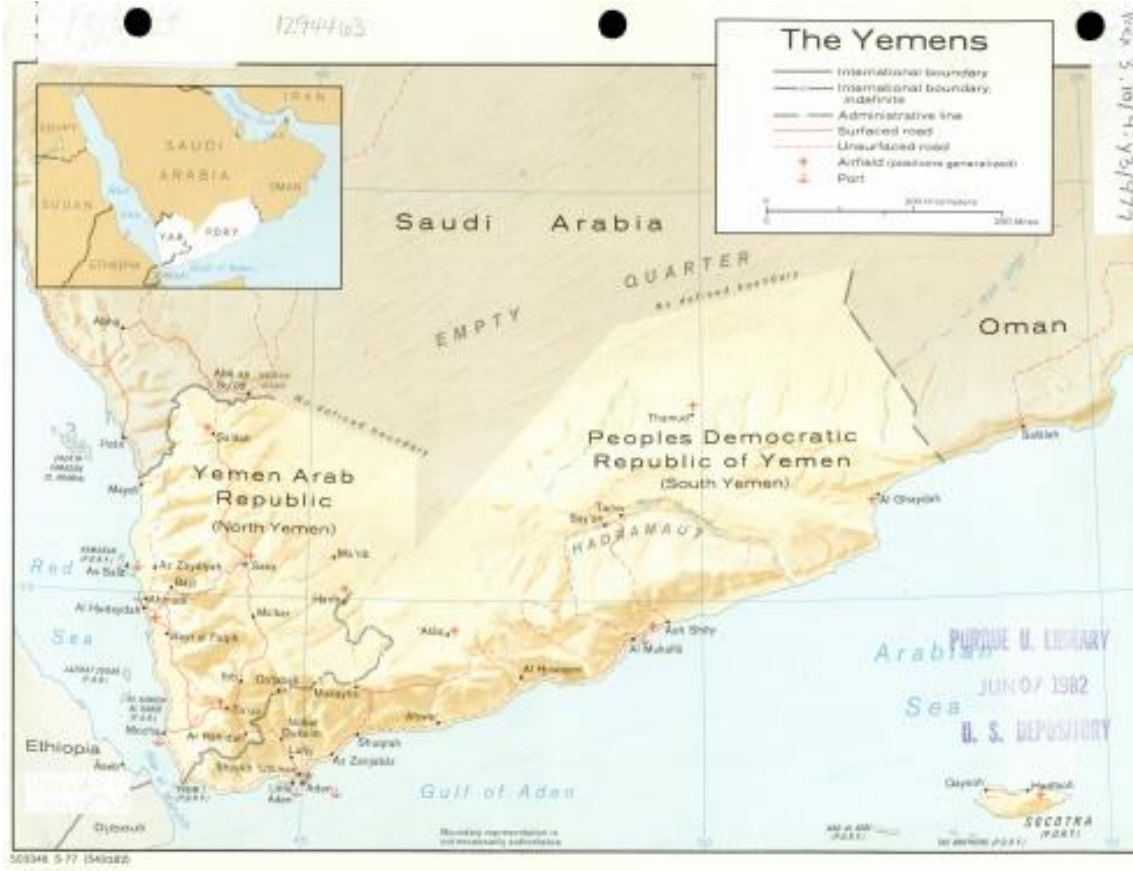
Güney Yemen'de Pan-Arabizm ve Arap sosyalizmi yayıldığı gibi İngiliz ve geleneksel emirlikler gücünü ve bölge üzerindeki kontrollerini kaybetmişlerdir. Şeyhleri destekleyenlere ve İngilizlere karşı Güney Yemen'de savaş açanlar bölgeye uygulanan sömürgeci ve sınıf çatışmasından kurtulmak istemiştir (King, 2020; 214). Aden, Lahic, Elmeçhale ve Bir'i Cabir gibi bölgelere karşı ilgisini 1916 yılından itibaren gösteren İngilizler, çatışma sonrasında büyük kayıplar verseler bile çatışmaktan vazgeçmemişlerdir. İngilizler Yemen'de 1916 yılından itibaren farklı bir strateji uygulayarak Şeyh Osman ile El-vant, El-meçhale ve El-derp 'de Osmanlı askerleri ile çatışmıştır. Fakat uyguladıkları farklı strateji işe yaramamış ve yenilgiye uğramıştır. Yine 1917 yılında Hudeyde'de bir çatışma daha yaşanmış ve İngilizler bir kez daha yenilgiye uğramıştır. Birçok çatışma ve savaşlar dâhil olmak üzere, 1967 yılına kadar İngiliz birlikleri Güney Yemen'i koruma adına bu bölgede yer almıştır. 1956 yılında, Güney Arabistan için imzalanan antlaşma sonrası, Aden gözde liman haline gelmiş, modern ve büyük dış güçlerin bulunduğu bölge konumunu almıştır (Sert, 2009; 52-53).

Uzun yıllar boyunca Hudeyde, Sana, Taiz, Moka ve Kataba gibi bölgelere hâkimiyet kuran İngilizler bu bölgede ticari yolları kullanarak para akışı sağlamış ve ticaretten büyük payını

almıştır. Yemen üzerinden sömürgeciğini devam ettiren İngilizler, Birleşmiş Arap Emirlikleri ve Yemen Arap Cumhuriyeti ile anlaşmış ve İngilizlerin Aden'deki konumu yıkılmasına izin vermemişlerdir (Noring ve LaFantasie, 1948; 176). Buradaki İngiliz baskısının, dışardan gelen saldırılar yüzünden sarsılmayacağı geçmişten beri gelen Kralcılarının desteğine bağlı olmuştur. Belli bir süre boyunca kral yandaşlarını destekleyen İngilizlerin, 1968 öncesi maddi bir destek verip vermediği belirsiz olarak yazılmıştır (Howland ve Patterson, 2000; 870). Her ne kadar belirsiz olduğu düşünülse dahi kralcılarının güçlenmesinin arkasındaki en büyük desteğin İngilizler olduğu düşünülmektedir.

Güney Yemen'deki milliyetçiler büyük beklenti içerisinde girmiştir. Aniden, Aden'de siyasî hareketlenmeler ortaya çıkmış ve bu ayaklanma sendikaya bağlı aktiviteler ve Arap milliyetçiliğinden doğmuştur. Bu aktivitelere bağlı olarak 1965'de iki grup ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Güney Yemen için kurulan FLOSY (Front for the Liberation of Occupied South Yemen) bir diğeri NLF (National Liberation Front) olmuştur. Bu grupların hareketlenmesiyle İngilizler Aden'in bir kısmından çıkmıştır (Reppert, 1981; 2). FLOSY, İngiliz kontrolüne karşı ayaklanmıştır. 1967'de FLOSY ayaklanmaları İngilizler tarafından bastırılmış ve Güney Yemen Ordusu'nun eski başkanı dâhil olmak üzere FLOSY destekçileri sürgüne gönderilmiştir (United States, 1948; 561). Dolayısıyla İngiliz yönetimini desteklemeyenler için göz korkutucu bir hareket olan sürgün, bölgede İngilizlere karşı gelinmemesi gerektiği hususunda baskıcı bir durum oluşturmuştur. Farklılıklarının üstesinden gelemeyen iki grup yıkılmış ve Güney Yemen'de İngiliz hâkimiyeti baskın rol oynamıştır.

NLF, İngilizlerden sonra yönetimi devralan Yemen Sosyalist Partisi'nin temelini atmıştır (Brehony 2015 'den alıntı King, 2020; 214). 1967 yılında, Güney Yemen'in bağımsızlığı ilân edilmiş ve İngilizler bölgeyi boşaltmıştır (United States, 1948;560). Bağımsızlığın ikinci yılında NLF/YSP Arap Dünyası'ndaki tek sosyalist devlet olmuştur. Ülkenin ismi Yemen Demokratik Cumhuriyeti (People's Democratic Republic of Yemen-PDRY) olarak değiştirilmiştir. Sovyet Birlikleri ve Çin PDRY'yi desteklemiştir. Tek sosyalist devlet olduğu için Arap Dünyası ile ilişkilerinde büyük zorluklar yaşamıştır. (King, 2020; 214).

Şekil 6: 1977 yılı Yemen haritası (United States, The Yemens, 1977).

3.2.7. Yahudilerin Bölgeye Tesiri

Yemen sömürge döneminin yapay bir bölgesi olarak düşünülmemesi gerektiğini savunan bazı araştırmacılar vardır. Onlara göre Yemen'in tarihi binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Seba kraliçesinin ülkesi olan Yemen'in bilge adamların doğuş yeri olduğunu, Habil ve Kabil'in ölüm yeri olduğunu belirtildiği ve aynı zamanda Yahudi krallıklarının var olduğu topraklar olarak nitelendirildiği bilinmektedir (Bodine, 1997; 46).

Yemen bölgesinde belli bir tarih verilmemekle birlikte, 14. yüzyıldan beri Yahudilerin varlığı bilinmektedir. İmam Yahya bölgedeki Yahudileri Medine Sözleşmesi³¹ kuralları kapsamında

³¹ Hz. Muhammed Dönemi'nde Müslüman, Yahudi ve Hristiyanların birbirlerinin özgürlüklerine saygı duyması için yapılmış bir sözleşmedir (İslam Ansiklopedisi, 2020).

idaresine almak için Dean Antlaşması'nda Yahudilere dayalı bir madde istemiştir. Bu maddede Yahudilerin özgürlüklerinin kısıtlanmaması istenmiştir. Sebebi ise eğer böyle bir madde konulursa, Kanun-i Esasi'nin her Osmanlı vatandaşına eşit kılan hükümleri gibi bir hükmün oluşacağı düşünülmüştür. Fakat tüm insanların eşit olması Osmanlı yöneticilerini rahatsız ettiği için gizli bir sözleşme gerektiğini düşünülmüştür. (Hanioğlu, 2006; 98). Özgürlüğün sağlanabilmesi için Yahudilerle de gizli anlaşmalar yapıldığı düşünülmüştür. Fakat İmam Yahya'nın Yahudilerden destek almak için onlar adına özgürlük istediği tahmin edilmiştir

Osmanlı Dönemi 1908 İhtilali sonrası başlamış ve talep edilmiş olan liberal düzen istenildiği düzeye ulaşamamıştır. Fakat 1905 yılı sonu ile İttihat ve Terakki'nin on beş yılı aşkın bir süre Jön Türklerin kapsamında aydınlatıcı tartışmaları arka sıralara almış, Osmanlıcılık unsurunun rol aldığı dönem başlamış ve anti-emperyalizm ideolojisinin savunulduğu zamana gelinmiştir. Bu yıllardan itibaren Ahmed Rıza Bey gibi pozitivizmi resmî bir ideoloji haline getirmeye çalışan entelektüeller yerini yavaş yavaş Bahaeddin Şakir, Ömer Naci, Nazım Talat gibi isimlere vermeye başlamıştır. Bu isimler ise komitacılık³² vasıflarına sahip olmuş ve Ahmed Rıza Bey'in savunduğu görüşlere ağır eleştiri ile yaklaşmışlardır. Bu ideolojiler ile iç içe geçen yıllar imparatorluktan ulus-devlet modeline geçişinde işaretçisi olmuştur. Aynı zamanda bu ideolojiler Cumhuriyetçilik ideolojisine temel atmıştır. 1909'da Kanuni Esasi ile birlikte gayrimüslimlere hakaret edenlerin şiddetle cezalandıracağı ilkesi, Yemen'deki yönetimi etkilemiştir. İmam Yahya gizli bir şekilde Yemen'in dağlık bölgelerinde Yahudilere Medine Anlaşması kapsamında idare yetkisi verilmesini talep etmiş ve aynı zamanda Türkçü, İttihadi İslamcı ve Osmanlıcılık politikalarının hepsine destek vermiştir. İmam Yahya'nın bu durumuna ideolojik zafiyet ya da pragmatizm denilebilmiştir. Öyleki İmam Yahya'nın esas hedefi daha fazla toprak hâkimiyeti kurmak olmuştur. Bu süreçte Osmanlı yönetiminin cumhuriyeti kurma aşamasında sert politika uygulayacağı da söz konusu olmuştur (Hanioğlu, 2006; 113).

³² Siyasî amaç için silahlı mücadelede bulunan gizli bir topluluk veya örgüt (www.kelimeler.net, 2021)

1937'ye kadar Aden nüfuzu İngilizlerde kalmış ve bu bölge yabancı milletlerin yerleşmesinin yeteri kadar kolay olduğu bir bölge konumunda olmuştur. Böylece bu bölgede yabancı kültürlerin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu süreçte İngilizler ülkeye nüfus sayımını getirmiştir. O dönemlerde bölgede “Arap”, “Avrupalı”, “Hintli” ve “Yahudi” topluluklarına rastlanılmıştır. Yahudiler bölgede azınlık konumunda olmuştur. Bu durum “ötekileşme” kavramının bölge içinde kullanılmasını etkilemiştir. Arap milliyetçiliği ön plana çıkmış fakat Birleşik Arap Emirlikleri'nden bağımsızlık için henüz evrensel talepler yerine gelmemiştir. Bölgede bağımsızlık ilân edilinceye kadar İngiliz idaresine ve Yahudi yerleşimine karşı Arap isyanları devam etmiştir (Müller, 2015; 204-210). Halkın Yahudilere bu kadar tepkili olmasına karşın, belli bir dönem İmam Yahya'nın Yahudilere yakın davranmasının tek amacının, daha çok destek almak istemiş olması öngörülmektedir.

1990'a kadar ülkenin iki bölüme ayrılması her iki tarafında birbirini karalamasına olanak vermesi anlamında olmuştur. Dolayısıyla her iki taraf için de birbirleri medeniyetsiz bölgeler olarak tanımlanmıştır. Fakat her iki rejim geleceğine kendi kabilelerini miras olarak bırakmıştır. Zeydiler oldukça korunaklı olmasına karşın bu bölgede Yahudiler sosyal statünün bir işlevi olarak korunabilmişlerdir (Salmoni, Loidolt ve Wells, 2010; 22). 2002 yılında Husi İsyanı olarak bilinen Husayn el-Huthi'nin öncülük ettiği Müslüman Dünyası'nın zayıf olduğu düşüncesi ve Müslümanların, Yahudiler ve Hristiyanların ayaklarının altında olduğu düşüncesinden yola çıkarak isyan başlatması, halkın Yahudi ve Hristiyanlara karşı daha fazla kin gütmesine sebebiyet vermiş ve iç huzursuzluğu zirveye çıkaran isyanlardan birisi olmuştur. Huthi açık ve net bir ifade ile İsrail'in Araplardan daha güçlü olduğunu söylemiş ve bunun üstesinden gelmek ve Şiileri korumak amacıyla hareketlenmeler gerçekleştirmiştir. Müslümanlara karşı Siyonist ve Evangelist komplolarının arttığı bu dönemde Amerika'yı büyük şeytan olarak nitelemiştir. Bu yüzden protestolarında “Amerika'ya Ölüm, İsrail'e Ölüm, Yahudilere Lanet ve İslam'a Zafer” cümlelerini kullanmıştır (Salmoni, Loidolt ve Wells, 2010; 119-120). Tüm bunların ardından, Huthi'nin aslında Yahudilere yardım etmesi ve gizliden Siyonizme destek vermesi ve buna ek olarak Yemen vatandaşlarına zarar vermesi de ayrıca ele alınması gerek büyük konulardan birisi olmuştur (Salmoni, Loidolt, ve Wells, 2010; 176). Bu süreçte Yahudiler her iki tarafında piyonu olmayı kabul ederek

korunmuşlardır. Birçok akademisyenin görüşüne göre, Yahudi karşıtlığını protesto ederken Yahudilerin yanında bulunduğu görüşü yaygındır. Hatta muhalefet partilerin Huthi hakkında Yahudilerden destek aldığını söylediği bilinmektedir. Bununla birlikte, Sa'da 'da ikamet eden küçük Yahudi cemaatine karşı bazı ihlaller yapılmış ve dördüncü Sa'da savaşı Yahudiler için bir dönüm noktası olmuştur. Toplumsal bakımdan bu azınlığa daha kötü davranılması, topluluğun statüsünün siyasallaştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Ocak 2007'de kalan Sa'da Yahudi cemaatinin bazı üyelerinin bağlantısı bir yıl sonra ortaya çıkmıştır (Salmoni, Loidolt ve Wells, 2010; 257). 2010 yıllarında El-Kaide örgütünün bölgeye zarar vermesiyle rejimler artmış ve protestolar onaylansa bile el-Kaide'nin Yemen'deki lideri Zevahiri halkın özel bir sıkıntısı için cevap vermeye hazırlamıştır. Bu özel sıkıntı Haçlı-Yahudi gruplarının çıkarlarının bu bölgede doğması olmuştur. Bu durum için Yahudilere karşı savaş açması gerektiğini savunmuştur. İslami mücahit hareketi için halktandestek beklemiştir ki yeteri kadar destek aldığı düşünülmüştür (Holbrook, 2012; 14). Bu durum sonucu rejimler artmış ve aslında İmam Yahya Dönemi'nde Yahudilere gösterilmeyen kin ve nefret artmıştır. Rejimlerde köklü değişimler gerçekleştirilmiştir.

Son günlerde önemli konular arasında yer alan İsrail-Filistin meselesinde Araplar ve Yahudiler arasında gergin bir dönem başlamıştır (Dobbins, Solomon, Chase, Henry, Larrabee, Lempert, Liepman, Martini, Ochmanek ve Shatz, 2015;107). Bu gergin dönemin başlamasında Yahudilerin yıllar boyunca yerleşik bir döneme geçilmesi için göç ettiği arka planda yer almıştır. Nispi olarak var olmuş bir kara parçasını kaybetmemek için hayli çaba sarf etmişlerdir. Siyasî tarih boyunca neredeyse her döneme damga vuran Yahudilerin Araplardan daha temkinli adım attığı da bir gerçektir.

3.2.8. İmam Yahya Suikastı

Kırsal yönetim sistemine sahip olan İmam Yahya (Matsumoto, 1993; 180), yönetimde kaldığı süre boyunca (1918-1948) İngilizlerin bu bölgeye egemen olmasına göz yummuştur. İngilizler bu süreçte bölgeye nüfuz etmiştir (Mitchell, 2012; 305). Tez'in başladığı andan itibaren bize verdiği bilgilere dayanarak İmam Yahya, 18 Haziran 1869 da doğmuş ve 17 Şubat 1948

tarihinde öldürülmüştür. Yemen’de imamlık ve hâkimiyet üstlenmiş, Zeydî mezhebinin üyesi olmuştur. 1904’te Yemen İmamı olarak çağırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile anlaşma yapan İmam Yahya, savaş süresince herhangi bir ayaklanmada bulunmamış ama tam olarak Osmanlının yanında da yer almamıştır. 1918’de Mondros Ateşkes Anlaşması ile Yemen bölgesi İmam Yahya’ya verilmiştir.

1941’de İmam’a karşı gizli bir muhalefet oluşturulmuştur. Yurtdışında okuyan Yemenli öğrenciler ülkeye döndüğünde bir takım karşıt protestolar oluşturmuş ve ülkede İmam Yahya’ya karşı hareket alınması için ayaklanmaların öncüleri olmuştur. Birçok bildiri gizlice San’a sokaklarında dağıtılmış ve posta yolu ile üst düzey hükümet yetkililerine iletilmiştir. Bu protestolar dinî bir üslupla yazılmış ve dikkat çekmiştir. Bu durum İmam’ı kızdırmıştır. Kıtık zamanında, adaletsizliğin olduğunu düşünen bu grup haklarını almak için gerekirse ölümlere başvurulması savunmuştur. Yemenlilere, Peygamber’in “devenin ipi bile olsa hakkını savunarak ölen şehit olacaktır” cümlesini yaymaya başlamış ve Yemenli insanların haklarının, servetlerinin ve yiyeceklerinin İmam tarafından saklandığını ima ederek, haklarını savunmaya çağırmışlardır. Hükümet bunun üzerine aralarında kadınlarında bulunduğu birçok genci tutuklamıştır. Hadi Muhammed Mahmud el-Zübeyr, Muhammed Abdül Talib, Ahmed el-Marvani, Ahmed el Havraş, Muhiddin el-Ansi ve Muhammed el-Halid tutuklananlar arasında dikkat çeken isimler olmuştur. El-Zübeyr ve Abdül Talib camiilerde İmamı eleştirel imalarla rahatsız etmiş ve cemaate karşı kışkırtmaya çalışmıştır. Ayrıca reformlar öneren bir muhtıra düzenlemiştir. Yahya bu hareketlenme üzerine ayaklanmalara karşı bir öneri sunmak istemiştir ancak ulema tarafından kabul görmemiştir (Al-Abdin, 1979; 37). Tam bu noktada ulemanın 1948’de asıl planı ortaya çıktığı düşünülmüştür. Aslında İmam Yahya yönetiminin son bulması için hazırlanan komplo bu olayla birlikte başlatıldığı tahmin edilmiştir.

1948 yılında toplum içerisinde meydana gelen bazı ayaklanmalar görülmüştür. Bu ayaklanmaların en önemli sebebi Yahudilerin yerleşkelerinden memnuniyet duyulmaması ve İngilizlerin baskın rolünün ortadan kalkması olmuştur. Bu sırada İmam Yahya’ya gizli muhalefetler sürekli olarak hareket etmiştir. Genellikle San’a’da gerçekleşen ayaklanmaların gitgide büyüdüğü sırada, güneyde bulunan Sünniler tepkilere onay vermektedir. İmam Yahya

ulemanın bazı kesimlerini Irak'a eğitim almaları için göndermiştir ve bu gönderdikleri askerler arasında subaylar ve önde gelen şeyhler yer almıştır. Fakat belli bir süre sonra bu askerler Özgür Yemen harekâtlarına karşı sempati duymaya başlamıştır. İmam Yahya'nın eskiden yakın bir arkadaşı olan Numan'ın arkadaşı Abdullah el-Vezir (seyyid olarak adlandırılır), İmam Yahya'ya karşı uygun bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Kahire'de sekiz yıl geçiren Vezir, medeniyetin en çok seyir ettiği uluslararası hatta hüküm sürek istediğini dile getirmiştir. Vezir ve birkaç kişi yani çoğunlukla kendi aile üyeleri ve aynı zamanda Müslüman Kardeşler'in üyesi olan el-Fudayl el- Watalani ve Jamal Jamil adında genç bir Irak ordu kaptanı İmam Yahya'ya karşı soğukluk duyduklarını ve onun yönetiminden hoşlanmadıklarını birtakım yollarla göstermeye başlamışlardır. Dolayısıyla suikastı planlayanların bu grubun olduğu bilinmektedir. 17 Şubat 1948 sabahı, İmam Yahya yeni bir kuyu incelemek için Sa'na'nın güneyine yola çıkmıştır. Yanında başbakanı, birkaç asker ve dört torunu da vardır. Tipik olarak, İmam masraftan kaçınmak için korumalarında kısıtlamaya gitmiştir. Komplocular, saldırıyı yönetmek için bir aşiret görevlisini işe almışlardır. Bu aşiret görevlisi, yirmi yıl önce Yahya tarafından hapse atılmış ve hapisteyken çiçek hastalığı yüzünden gözünün ve kulağının yarısını kaybetmiştir. İmam Yahya yolculuktayken, yolun dar bir noktasında bulunduğu küçük konvoyu ateş açılmıştır. En az elli kurşun yağdırıldığı bilinmektedir (Clark, 2010; 55).

İmam Yahya'yı zamanında haince Osmanlı'ya karşı anlaşma yaptığı İngiliz güçleri de öldürmüş olabileceği öngörülmektedir. Bunun asıl kanıtı o süreçte Suudi Arabistan, Irak ve İngilizlerin arasının iyi olmasıdır. Bu bölgede daha etkin rol almak için İmam Yahya ve soyunun ortadan kalkması gerektiği düşüncesine kapılmış olabileceği düşünülmektedir. Müslüman Kardeşleri'nin de bir bağlantısının İngilizlerle olduğu öngörüsü ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerek konulardan birisi olduğu da farklı bir yaklaşımdır. Sonuç olarak İmam Yahya öldürülmüş ve hemen arkasına İmam Ahmet, oğlu, yönetime geçmiştir.

3.2.9. İmam Ahmed Yönetimi

İmam Yahya'nın oğlu olan İmam Ahmed, babasında bağımsız bir rol üstlenmiştir. Genellikle yönetimde Ta'iz'in üzerinde durmuş ve buranın zengin bir eyalet olduğunu her fırsatta kanıtlamaya çalışmıştır. Öncelikle yönetimden memnun kalmayan liberalleri kendine çekmeye çalışmıştır. Babasının suikastında belli bir öneme sahip olan el-Zübeyri ve Ahmed el-Şami'yi gelip kalmaları için davet etmiştir. Fakat onlar babasının komplocusu Ahmed Numan'a katılmayı tercih etmiştir. Buradaki en büyük etkenlerden birisi üniversiteden arkadaş olmaları olmuştur (Al-Abdin, 1979; 38).

İmam Ahmed babasının aksine edebi zevke önem veren cömert biri olmuştur. Genellikle şiir yazan gençleri ödüllendirmiş ve onlara hayran kalmıştır. Gençler onu güçlü bir lider olarak görmüş ve tüm Yemen'i kurtaracağına inanmışlardır. Özellikle Aden ve Asir'i İngilizlerin elinden alacak bir kahraman olarak görünmüşlerdir. Hükümette meydana gelen yolsuzlukları önleyecek ve ülkeyi olabildiğince geliştireceği düşünülmüştür. Fakat bu gibi vaatlerin hayali olduğu sonradan anlaşılmıştır. İmam Ahmed yavaş yavaş tehlikeli bir dil konuşan liberallerden korkmaya ve şüphelenmeye başlamıştır. Çünkü bu liberal kesim, onu geleneksel destekçilerden de uzaklaştırabilme ihtimali doğurmuştur. Bu yüzden belli bir süre sonra liberallere karşı olan tavrı değişmiştir. Modern liberaller Ahmed'in bu tavrı üzerine ülkeden kaçmıştır. Fakat 1962 yılına kadar belirlenmiş öncüler, Hamid el-Din ailesinin yönetimi için ayaklanmalar başlatmıştır. Her ne kadar yönetimde kısa bir süre kahraman gözü ile bakılsa da, İmam Yahya kadar etkili olamayan İmam Ahmed bir süre sonra halkın taleplerine karşılık verememiştir. Dolayısıyla yönetimden memnun kalmayan halk ayaklanmalara başlamıştır. Dergi ve gazetelerde İmam Ahmed yönetimini eleştirel biçimde ele alan makaleler yayınlanmıştır. Ekonomik kalkınma ve eğitim alanında gelişmeler için reform hareketleri başlatmış olsa bile tatmin edici bir reform gerçekleştirilememiştir. Asıl olarak babasının ölümünden sonra Müslüman Kardeşler'e uyacağına söz veren İmam Ahmed, yumuşak ve ılımlı bir siyaset kullanmak istemiş fakat mecburen militanlaşmaya eğrilmiştir. Aynı zamanda Ta'iz'e değer veren Ahmed, hem Sana'nın fazlasıyla tahrip olduğu hem de Taiz'in başkente daha uygun olduğu düşüncesiyle, Ta'iz'i başkent yapmıştır (Al-Abdin, 1979; 46).

Sonuç olarak İmam Ahmed Dönemi Arap milliyetçiliği artmış, güneydeki İngiliz yönetimine karşı ayaklanmalar başlatılmış ve tüm Yemen topraklarının en azından İmam Ahmed'e verilmesi gerektiği savunulmuştur. İlk başta liberallere ılımlı yaklaşılsa bile, sonrasında onları tehdit niteliğinde görmüş ve kendisine karşı gelenleri hapis ile cezalandırmıştır. Evrensel olarak bu yıllarda dünya ülkeleri uluslararası ilişkiler iletişimde artış gösterdiği gibi, Yemen'de dış bağlantılarını bu süre zarfında genişletmiştir. Merkezîyetçi politika izlemiştir. Böylece siyasî kurumlara akrabası olanları geçirmiştir. Din konusunda ağır bir yol izlememiş, babasının aksine biraz daha dinin katı kurallarını göz ardı etmiştir. Tarımda ve ticaretle biraz ilerleme sağlanmış ve eğitim alanında okullar açılmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde İngilizlere karşı Arap Dünyası'nda Suudi Arabistan, Mısır ve Yemen aynı tutumu sergilemiştir. 1950 yılının ortalarında Rusya ile yakınlaşma sağlanmış ve askerî alanda destek alınmıştır. Tüm bunlara rağmen İmam Ahmed'in başka bir ülke ziyareti sırasında Yemen'in tamamen karışması, yerleşmiş bir sistem getiremediğinin göstergesi haline gelmiştir. 1962 yılında hayatını kaybeden İmam'ın oğlu Muhammed Bedr yönetime geçmiş ancak çok kısa bir süre sonra görevini yapamayacağını düşünerek kaçmıştır (Al-Abdin, 1979; 40-50).

3.3. Yemen'in Osmanlı Devleti'nden Ayrılmasından Sonra Uyguladığı Siyaset

Yemen, Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra 1962 yılına kadar Zeydî İmamlar ile yönetilmiştir. 1962 yılında ülkeye darbe yapılarak Kuzey Yemen Arap Cumhuriyeti (YAR)³³ kurulmuş ve cumhuriyet sistemi Kuzey Yemen'e gelmiştir. Bu darbe ile İmam Muhammed el-Bedr tahtından indirilmiş ve Abdullah el-Sallal³⁴ tarafından cumhuriyet ilân edilmiştir. Mısır destekli Nâsırcılar ve Suudi Arabistan ile iş birliğine giren Bedr arasında silahlı çatışmalar başlamıştır. Bu dönemde Yemen “*Nasır'ın Vietnam'ı*” olarak nitelendirilmiştir. Bedr, Nâsır ve Sallal arasında geçen bu çatışmalar Yemen'de politik düzeni bir hayli hırpalamış ve cumhuriyet sisteminin uygulanmasına engel olmuştur.

³³ Yemen Arap Cumhuriyeti

³⁴ O dönemde albaydır ve askerî darbe ile cumhuriyeti ilân etmiştir.

Kuzey ve Güney kutuplara ayrılan ülke istikrarsız bir siyaset izlemiştir (Terrill, Army War College (U.S.), 2011).

1970 yılında Hamideddin'in ailesi cumhuriyet rejimini kabul etmiştir (Backgrund Notes, (North) Yemen,1985; 3). 1971 Anayasası ile ilk kez halka açık oylama kararı alınmıştır. Yeni yasama organından dolayı 156 meclis üyesi seçilmiş, siyâsi işlemler sırayla devam etmiştir. Cumhuriyetçi Divan kurulmuş, başbakan atanmış ve kabine meclisten güvenoyu istenmiştir. 1974 yılı Haziran ayında, Cumhurbaşkanı Abdul Rahman Iryani'ye bağlı finansal sıkıntılar yaşanmaya başlanmış ve görevden alınmıştır. 1974 yılında askerî darbe ile devrilecek olan Abdul Rahman Iryani'nin devrik lider olduğu ve yanlış siyaset izlediği düşünülmüştür (Backgrund Notes, (North) Yemen,1985; 5).

3.3.1. İbrahim el-Hamdi

Yemen siyâsi tarihindeki askerî alan, genellikle siyasî alana dâhil olmuştur. Kuzey Yemen'de 1974 yılında askeriye'nin dominant rol oynaması bu duruma örnek olmuştur. Askerî yapılanmanın siyasî sistemi eline geçirdiği görülmüştür. Mevcut yapı İbrahim el-Hamdi tarafından yıkılmıştır. El-Hamdi siyasetinde en önemli amaç iç güvenliğin sağlanabilmesi olmuştur. Bu yüzden devletin ilk istihbarat organı olan Siyasî Güvenlik Örgütü'nü kurmuştur. Örgüt, güvenliği sağlayabilmek için polis ve paramiliter³⁵lerden oluşmuştur. Ayrıca Ceza Soruşturma Bölümü açılmış ve soruşturmalar buradan yürütülmüştür (Britannica, 2020). Ülke içinde yolsuzluk ve rüşvet gibi ülke siyasetini olumsuz etkileyecek engelleri kaldırmak için komiteler oluşturulmuştur.

El-Hamdi uyguladığı siyasette Sovyet güçlerini ülke dışında tutmaya çalışmıştır. Bu yüzden El-Hamdi, BM ve Suudi Arabistan ile finansal anlaşmalar yaparak, askerî gücü geliştirmeye çalışmıştır. Pakistan gibi Brotherhood grupları ve diğer Müslüman grupların da komünizm karşıtı olabilmesi için birtakım çalışmalar yapmıştır (U.S. Infantry School,

³⁵ Yardımcı asker

1957; 44). Kuzey Yemen'e başkan olan el-Hamdi, Güney Yemen'de dominantlığı devam eden komünist rejimlere karşı savaşmıştır.

1976 yılında, Güneyde altı küçük sol eğilimli grup Ulusal Demokratik Cephe'yi oluşturmuş, El-Hamdi bu gruplara zaman zaman tolerans tanımıştır. Kuzeyde bulunan Zeydîler, Güneyde bulunan Şafilerin baskısı altında kaldığı için el-Hamdi UDC'yi kimi zaman serbest bırakarak, merkezi yönetimde yardımcı olmalarını talep etmiş ve bu gibi gruplardan siyasî çıkar beklentisine girmiştir (Documentary Studies Section, International Information Administration, 1952-1992; 23). El-Hamdi, ülke içindeki bu gibi grupları kullanarak yönetimde daha baskın hale gelmeye çalışmıştır. Bu sayede Suudi destekli İmam ve Şeyhlerin baskın rollerini azaltmayı amaçlamıştır.

El-Hamdi iç savaşa karşı adımlar attıkça, halkın saygısını kazanmıştır. Askerî alanda, işin ehli ve etkili bir kişiliğe sahip olduğu için seçkin bir lider olmuştur. 1974 darbe planlamasında ilk sırada yer almıştır. Görev süresinin ilk bir buçuk yılı, domestik güç dengesini sağlamayı amaçlamıştır. 1970 Anayasasını askıya alarak, göreve gelir gelmez hızlı bir şekilde kendi sistemini oluşturmuş, Hizip'lerin ülkeye girişini sağlamıştır. Aden ve Riyad arasındaki ilişkiyi yumuşatmaya çalışmış ve geçici olarak başarmıştır. Güney Yemen'de solcuları asimile etmiş ve Şeyh kabilesinin sert görüşlerini yumuşatmayı başarmıştır. Hatta el-Hamdi'nin seçtiği amirlerden bazıları şeyh kabilesinin arka planında yer almış, bu yüzden askerî alan büyük şeyh kabileleri ile bağlantı içinde olmuştur. Bu sayede Şafiîler tarafından desteklenen bir lider olmuştur. Solculardan rahatsızlık duyan Suudiler, itirazda bulunmuşlardır ve el-Hamdi iki taraf arasındaki dengeyi koruyarak her iki tarafı da yatıştırmıştır (Nyrop, 1986; 170).

11 Ekim 1977 günü el-Hamdi ve kardeşi Abdullah'ın ölü bulunmasıyla El-Hamdi hükümeti son bulmuştur (Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, 2010; 169). Şüpheli bir ölüm olduğu ve cinayetin sorumluluğunun Ghashmi, Suudi gruplar ya da Ali Abdullah Salih'e ait olduğu öngörülmektedir (Aljazeera, 2020). Halk cumhurbaşkanının ölümü için büyük bir yas tutmuştur. El-Hamdi'nin ölümünden sonra yönetimi Ghashmi almıştır (Nyrop, 1986; 172).

3.3.2. Ahmad el-Ghashmi

Ahmed el-Ghasmi 1978 yılında, 99 üyeyi Halkların Kurucu Meclisi³⁶’ne seçerek demokrasi için şüpheli adımlar atmıştır (Nyrop, 1986; 172). Meclis seçiminin demokratik bir seçim olmadığı açık bir şekilde ortada olduğu için demokratik reformlarda yapılamamıştır. Ülke el-Hamdi hükümetinde modernizm aşamalarına adım atmışken, Ghashmi hükümetinde gerileme yaşamış ve sekiz ay boyunca politik düzen tekrar sarsılmıştır. El-Hamdi’nin Suudiler ve Solcular arasında kurduğu denge tekrar bozulmuş ve ülke profili Suudi Arabistan’a doğru kaymıştır.

Yönetime gelen insanlar, genellikle ülkede yaşayan zenginler ve siyaset hakkında pek bilgisi olmayan insanlardan seçilmiştir. Genellikle Ghashmi siyasî toplantılara katılmamış ve siyasî kurumlarda büyük bir değişiklik oluşturmamıştır. Yasama atmosferi, onun için yeterli olmuştur (Nyrop, 1986; 172). Bu yüzden ülkeye yenilikler getirme hususunda başarısız olmuş ve ülke yönetimini özgürlükçü bir yapıdan daha sıkı ve kuralcı bir yapıya geçirmiştir. Yönetimde siyasî bilgisi zayıf memurların olması, kriz durumlarında siyasî düzenin ve ekonomideki gelişmenin düşmesine sebep olmuştur. Yönetim içerisinde düzensizliğe karşı gelmek isteyenler, baskı altında seçilip belli bir siyasî konuma geldiği için kendi düşüncelerini ifade etmekte zorluk yaşamıştır. Bu durum siyasî eleştirilerin Ghashmi Dönemi’nde özgür bir yapıya sahip olmadığının göstergesidir.

El-Ghashmi, 24 Haziran 1978’de suikasta uğramıştır. Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (PDRY) tarafından öldürüldüğü düşünülmüştür (United States, 1978; 157).

3.3.3. Ali Abdullah Salih

El-Ghashmi’nin ölümünün bir diğer şüphelisi de Ali Abdullah Salih olmuştur. Ali Abdullah Salih, 159 kurucu meclis üyesi tarafından seçilmiş, 18 Temmuz 1978 tarihinde hükümete gelmiştir. Ülke on bir valilik bölgesine ayrılmış ve alt yönetim bölgeleri dört

³⁶ People’s Constituent Assembly

kademedan oluşmuştur; “qada” (semt), “nahiyya” (ilçe, kasaba), “uzla” (kasabaların içinde bulunan gruplar) ve bireysel köyler (Nyrop, 1986; 93). Salih Başkanlığının ilk çeyreğinde kasabalarda ağalık yönetimi oldukça fazla görülmüştür bu yüzden bir ağa bir köyün her alanına sahip olabilme imkânını bulmuştur. Genellikle aileler çok fazla çocuğa sahip olduğu için torunlar ve onların çocukları bir kasabayı tamamlayacak nüfusa tekabül edebilmiştir. Bu durumda kasaba ya da köy ağaları Yemen’de çok sayıda görülmüştür. Yemen’in tarihinde başkaldırıların en büyük sebeplerinden bir diğeri bu ağalık sistemidir. Ağanın kendi kuralları aile bireyleri için oldukça önemli olduğu için siyasî sistem eğer ağanın hoşuna gitmemişse kolayca başkaldırabilecek ve destek alabilecek bir kitleye sahiptir. Fakat Salih, halka otoritesini yumuşak güç kullandığı için, halkın gözünde lider vasfını taşıyabilecek bir başkan olmuştur. Halkı, içinde bulundukları buhrandan aydınlık bir evreye geçiş yapabileceklerine inandırmıştır.

Siyasî partiler genelde yasal olmayan partiler olmuştur. Ülkenin Kuzeyinde Zeydî liderler ya da şeyhler büyük bir siyasî güce sahip olmuş ve merkezi devlete karşı büyük bir itaatsizlik göstermişlerdir. Özellikle ülkenin güneyinde bulunan Şafîler, Ulusal Demokratik Cephe’yi (NDF) desteklemişlerdir. 1980’lerin ortalarında NDF etkinliğini kaybetmiştir (Nyrop, 1986; 93). Bu durum ülke içi solculara karşı tepkinin daha çok artmasına sebep olmuştur. Partilerin yasal olmaması ise ülkenin resmî profilini olumsuz etkilemiştir. Aynı zamanda parçalanmaların en büyük sebeplerinden birisi; bağımsız şeyhlerin kitle oluşturmaları olarak bilinmektedir. Bu yüzden Salih, yönetiminin ilerleyen yıllarında iki ülkeyi birleştirip merkezi yönetimi hayata geçirmeyi planlamıştır. Yargıçların İslam kurallarını kullanarak görev yapmaları ise, şeyhlerin dikkatini çekmiştir. Salih her ne kadar cumhuriyetçi yapıya sahip olsa da kimi kralcı şeylerinde desteğini almış ve saygı duyulan lider konumuna gelebilmiştir.

Yemen’in Suudi Arabistan dışında diğer ülkelerle ilişkisinin zayıf olduğu görülmektedir. Özellikle 1980’lerin ortalarında, Güney Yemen ve Suudi Arabistan ilişkileri büyük önem taşımıştır. Sürekli iki ülke arasında başbakanlar ve vekiller, birleşme hususunda sık sık görüş alışverişi gerçekleştirmişlerdir (Nyrop, 1986; 93). Salih ordu ve güvenlik

birimlerine kendini destekleyenlerini atayarak, Kuzey Yemen’de yönetim gücünü arttırmaya çalışmıştır. Güney ve Kuzey Yemen’in birleşmesi için ufak bir kıvılcım beklerken, Sovyetler Birliği’nin dağılması, Güney Yemen’in dış güçlerin baskısını ortadan kaldırmış ve birleşme imkânı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla 1990 yılında Kuzey Yemen Başbakanlığına son vererek, Yemen Cumhuriyeti başbakanı olmuştur. Güney Yemen’in üzerindeki sosyalist etki hafiflemiş, fakat 1991 yılında Körfez Savaşı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla iç karışıklık buna bağlı olarak devam etmiştir (United States, 1992; 24).

3.3.3.1. Körfez Savaşı’nın Yemen’e Etkileri

Körfez krizinden önce Ali Abdullah Salih, Saddam ile bazı konularda anlaşmak üzere ziyaretler gerçekleştirmiştir. Saddam bu ziyaretler için zırhlı bir ekip oluşturmuştur (Woods, 2011; 62). Aslında Körfez Savaşı’nın müsebbibi Saddam olsa da, savaşın sorumluluğu Yemen üzerine yıkılmaya çalışılmıştır. Ziyaretler üst düzey güvenlik ile yapılmış ve etraftan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı tepki verilebilecek donanma ile ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu, Saddam’ın her an saldırıya açık olduğunun göstergesidir. Herhangi bir duruma karşı kendisini destekleyen Yemen’e göstermelik de olsa koruma sağlamıştır. Saddam koruma gösterilerinin yanında Yemen’e birtakım yatırımlar yapmıştır. Özellikle deniz donanması için liman bölgesinde plan yapmış ve Irak gemilerinin Umman ve Yemen limanlarından geçmesi sağlanmıştır (Woods, 2011;109).

20 Mayıs 1990’da Kuzey ve Güney Yemen’in birleşmesiyle (YAC ve YDCH) Yemen Cumhuriyeti kurulmuştur (Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, 2010; 173). Yeni bir ülke profili oluşturmaya çalışan Salih, Körfez Krizi sürecinde Batı bloğundan gerekli desteği alamamışlardır. ABD, Körfez Krizi nedeniyle Yemen’de bulunan diplomatik görevlilerin sayısını azaltmıştır (Açıkalın, Coşkun ve Laçiner 2010; 173). Kriz sonucu Yemen’in Saddam’a destek vermesi, Batı’dan aldığı diplomatik desteğin tarihî boyunca en aza inmesine sebep olmuştur. Bu durum Yemen iç siyasetini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca

ABD halkının büyük tepkisini çeken bu olay, Yemenlilere karşı anti sempati uyandırmış bundan dolayı turizm sektöründe dalgalanmalar oluşmuştur.

Körfez Krizi'nin etkilerinin yanı sıra Yemen iç krizi ve silahlı çatışmalar artmıştır. Bu yıllarda hem Suudi Arabistan sınırında meydana gelen terörist gruplar hem de güneyde iç savaşın büyümesine sebep olan Ali Salim el-Baid 'in destekçileri tarafından insani kriz yaşanmıştır. Ateşkes uygulanmasında BM'in alacağı kararların onaylanmasında, Suudi Arabistan, Yemen'in Irak'a verdiği destek son bulursa ancak onay verebileceğini söylemiştir (Açıkalin, Coşkun ve Laçiner, 2010;175). Krizden ancak beş yıl sonra Suudi Arabistan, Yemen Hükümeti'nin yanında yer aldığını açıklamıştır. Beş yıl boyunca Suudi Arabistan ve Yemen sınırında bulunan petrol kaynakları konusunda da sıkıntılar yaşanmıştır. Bu krizin Yemen iç siyasetini olumsuz etkilemesi 2000'li yılların başına kadar devam etmiştir. Fakat bu etkinin yanı sıra, El-Husi hareketlenmeleri baş göstermiş ve Suudi Arabistan sınırından Yemen'in merkez bölgesine kadar dağılmıştır.

3.3.3.2. Ensarullah Harekâtı

1990 yılında Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden sonra, Şii Zeydî Hak Partisi'nden ayrılan Bedrettin Bin Emireddin el-Husi, 1991 yılında Mümin Gençler³⁷ örgütünü kurmuştur. Bu örgüt başlangıçta kültür platformu konumunda olmuştur. Husiler, Yemen'in %2'lik bölümünü oluşturan, Carudiye mezhebine mensup topluluktur. Mümin Gençler örgütü, bu mezhebin üyelerinden oluşmuştur ve 2004 yılında Ensarullah, silahlı milis gücü olarak değişim göstermiştir. Eylül 2004 yılında örgüt başkanı Hüseyin Bedrettin el-Husi öldürülmüş ve yerine Abdulmelik el-Husi geçmiştir (Semin, 2015; 2). Hüseyin Bedrettin el-Husi'nin öldürülmesiyle direniş büyümüş ve örgütte yer alanlar Ali Abdullah Salih'in fikirlerine karşı gelmeye devam etmiştir. Harekâtlar 2005 yılında çoğalmaya başlamış ve Yemen'in politik düzeninde problemlerin çoğalmasına sebebiyet vermiştir.

³⁷ Husilere bağlı olan bu grup Yemen'in Saade vilâyetinde ortaya çıkmıştır.

Husi Hareketlenmeleri Suudi Arabistan ve Yemen sınırında meydana geldiği için Arabistan siyasetini de etkilemiştir. 2009 yılında Katar'ın girişimleriyle Husiler ile Salih arasında diyalog kurulmuş ve bu diyalog birtakım stratejilerle devam etmiştir. Salih kendi döneminde iki farklı güvenlik bölgesi oluşturmuş, el-Ahmar'a ait güvenlik güçlerini etkisiz hale getirebilmek için Husi Örgütünü kullanmış hatta örgüte silah yardımı yapmıştır. Fakat Yemen Ordusu içinde Salih yönetimine karşı gelen üyelerin de kendi aralarında silah topladıkları ve Husi Örgütüne yardım ettikleri de bilinmektedir. Yani hem Salih hem de askeriyenin içinde bulunan Salih sistemine karşı askerî personellerin oluşturduğu grup tarafından Husilere askerî yardım yapılmıştır. Husiler 2004 yılından 2011 yılına kadar elde ettikleri bu güçle, Yemen ordusuna karşı savaşmıştır (Semin, 2015; 2). Bu dönemde Riyad Yönetimi'nin baskısı söz konusu olduğu için, Yemen iç kargaşa bir yana, dış dinamiklerin de olumsuz etkisiyle siyasî düzenlemelerde sarsıntılar yaşamıştır. Husi liderinin 2004 senesinde öldürülmesiyle (Öztürk, 2019; 102), hareketlenmeler artmış dolayısıyla Arap Baharı Dönemi'ne kadar Yemen iç siyasetini olumsuz etkilemiştir.

Uzun yıllar boyunca yönetimde kalmayı başarabilen Ali Abdullah Salih, kendi isteği üzere 2012 yılında görevinden ayrılmıştır. Oysaki yönetime geçebilmek için düşman ve rakip olarak gördüğü birçok askerî ve siyasî personeli idam ettirmiş ve yönetimi boyunca hem aşiretleri hem de imamları memnun etmeyi başarabilmiştir. Dış güçler ile iletişimini de mevcut dengeyi koruyarak gerçekleştirmiştir. 2000 yılında ABD gemisine yapılan saldırıyı kınamış, el-Kaide'yi suçlayarak Washington'un yanında yer almıştır (Kerr, 2020). Bu durum 11 Eylül Saldırıları'nda da aynı şekilde devam etmiş ve Ali Abdullah Salih, İran ve Suudi Arabistan tarafından desteklenmiştir.

2001 yılından 2004 yılına kadar Ali Abdullah Salih, el-Kaide örgütüne karşı büyük operasyonlar gerçekleştirmiştir. 2004 yılında el-Husi'nin öldürülmesiyle tansiyon artmıştır. Yemen ordusu ve Husi isyancıların çatışmasında yerel halktan ölenler olmuş ve sosyal güvenlik en düşük seviyeye gelmiştir. Abdulmelik el-Husi ile 2007 yılında yapılan anlaşma sayesinde ateşkes ilân edilmiş fakat bu ateşkes 2008 yılında tekrar

bozulmuş ve çatışmalar tekrar başlamıştır. 2009 yılında Zeydîlerin isyan çıkarmasıyla, Sa'da şehrinde yaşayan yerel halk evlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. İsyancılar Arabistan'a kadar uzamış ve el-Kaide ile gerçekleştirilen müzakere ile Zeydî isyancılar ve Yemen hükümeti arasında ateşkes ilân edilmiştir. Güneyli ayrılıkçılar ve Yemen ordusunda 2010 yılında hareketlenmeler meydana gelmiştir (Aljazeera, 2020). Bu durum ülke içinde ayrılıkçı görüşlerin daha çok artmasına sebep olmuştur. Yemen'in güneyinde komünizm, kuzeyinde monarşizm ve merkez kısımlarda ise İslamist başkaldırıları meydana gelmiş ülkede tamamen fikir ayrılığı yaşanmıştır. Halkın eylemleri gittikçe büyümüş ve bu eylemleri durdurmak imkânsız hale gelmiştir. 2012 yılında ise halkın eylemleri sonucu Ali Abdullah Salih kendi isteği üzerine görevini başkan yardımcısına devretmiştir.

3.3.4. Abdurabbu Mansur Hadi

Salih yönetiminden sonra Mansur Hadi 21 Şubat 2012 yılında başkan seçilerek yönetimi almıştır (Terrill, Army War College (U.S.), 2013; 16). Muhalif gösteriler devam etmiş ve Hadi'nin göreve geldiği gün Yemen Başkanlık Sarayı'na el-Kaide tarafından saldırı düzenlenmiştir. El-Kaide ve Yemen ordusunun çatışmaları gün geçtikçe artmaya devam etmiş, Hadi'nin yönetimi boyunca el-Kaide tarafından baskıya uğraması Yemen siyasetini etkilemiştir. Ülke içinde dinci grupların da artmasıyla iç savaş büyümüş, ülke gıda sıkıntısına girmiş ve uluslararası yardım paketi için yüksek bir meblağ talep etmiştir (Aljazeera, 2020). Dış güçlerin baskısından kurtulamayan Yemen, daha karmaşık bir sürece girerek hem ülke içi grupların çıkardığı isyanlar hem de Orta Doğu'dan dünyaya sesini duyuran Arap Baharı protestolarına dâhil olarak siyasî istikrarsızlığını devam ettirmiştir.

2012 yılında el-Kaide'nin yapmış olduğu saldırılar sonucu Yemen ordusu büyük kayıplar vermiştir. Bu dönemde baş gösteren Arap Baharı, Yemen'i olumsuz etkilemiş, bunun yanı sıra, Husi ve Selefi hareketleri ülkeyi büyük zorluklara itmiştir. BM, Yemen Güvenlik Güçleri ile anlaşmalar düzenlemiş ve Yemen için bütçe ayırmıştır (United

States, 2015; 23). Fakat uluslararası yardım fonları dahi Yemen'deki ekonomik krizin önüne geçememiştir. Siyasî yönetim içerisindeki yolsuzluklar ve ülke içi güvenliğe harcanan ekonomik gider, halkın sosyal yaşamını iyileştirecek faaliyetlere engel olmuştur. Dinî grupların kendi aralarında topladığı destek ile kendi görüşleri üzerine dinî okullar açması dışında sosyal yaşamı etkileyecek bir yatırım söz konusu olmamıştır. Aksine Yemen halkı açlık ve susuzluk problemleri yaşamış ve birçoğu mecbur kaldığı için dinî gruplara ya da askerî gruplara katılmak zorunda kalmıştır.

Genel Halk Kongresi'nin üyesi olan Hadi, Salih kadar sabit fikirlere sahip olmamıştır. Siyasî, sosyal ve ekonomik alanlarda tutucu tavırlar sergileyemediği için zayıf yönetim ile ülkeyi 2015 yılına kadar idare etmeye çalışmıştır. 2017 yılında Salih'in öldürülmesine kadar geçen sürede onun fikirleri ile hareket etmesine rağmen siyasî bir denge kuramamıştır.

3.3.4.1. Arap Baharı'nın Yemen Üzerinde Etkisi

Yemen, siyasî istikrarı uzun yıllar boyunca sağlayamayan ve Orta Doğu'nun en dramatik ülkesi olmuştur. Bu siyasî istikrarsızlık, Kuzey ve Güney Yemen gerilimi, toplumsal gruplaşmalar, kanlı şiddet, güvenlik sorunu, kıtlık, aşiret yapılarının çokluğu, terörizm, etnik çatışmalar gibi bitmeyen sorunlar ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Yemen siyasî istikrarını koruyamamıştır (Kronenfeld ve Guzansky, 2014; 80 'dan alıntı Cihangir, 2018; 172). Bu siyasî istikrarsızlığa eklenen Arap Baharı, zayıf devlet Yemen'e yayılmış ve Yemen profilini en alt seviyelere düşürmüştür. Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını alana kadar İngilizler başta olmak üzere dış ülkelerin sömürgesinde kalmış ve bağımsızlığı sonrası Salih ile siyasî itibarı elde edememiş olmasının yanı sıra, ülke içi huzursuzlukların bitmeyişi, Arap Baharı'nın ülkeye etkisini kolaylaştırmış ve en çok etkilenen ülke olmuştur.

1990 yılı bağımsızlığını ilân eden Yemen Cumhuriyeti (Central Intelligence Agency, 1992; 377), reel açıdan bağımsız olamamıştır. Yemen, Arap Baharı sonrası insanî krizlerin

artması ve ekonomik düzeyin düşmesi ile dış güçlere bağımlı hale gelmiştir. Özellikle ülke içi çatışmalara sebebiyet veren terör grupları, başkaldırıdan faydalanmış ve zaten istikrarı sağlayamayan ülkeyi bölmek istemiştir. 2015 yılında baş gösteren olaylar, Suudi Arabistan ve ABD tarafından kontrol altına alınmaya çalışılsa da büyümeye devam etmiştir. Hadi destekçileri, Husi ayaklanmaları, BAE destekli Güney Geçiş Konseyi ve Aşiret destekli el-Kaide saldırıları ve bunları kaynak gören Arap Baharı hareketlenmeleri ile Yemen ekonomik, siyasî ve sosyal buhran içine girmiş, insanî krizler yaşamış, su ve yiyecek ihtiyacı birincil dereceden ihtiyaç kabul görmüştür. Bu durum halka yansımış ve birçok vatandaş ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

3.3.4.2. Medhafi Selefi Hareketlenmesi

Bu hareketlenme, Yemen’de 2015 sonrası dikkat çeken bir askerî akımdır. Suudi Arabistan öncülüğünde Yemen’e askerî müdahale uygulamış ve Hadi hükümetinin desteklenmesinde bir araç görevini taşımıştır. 1990 Körfez Savaşı’nda ismini duyuran bu hareketlenme, siyasî otoriteye mutlak itaat beslemekle belirginleşmiş, itaat edilen yönetimin Suudi yönetimi gibi olmasını da ayrıca açıklamıştır. Arabistan tarafından desteklenen bu oluşum, Müslüman Kardeşler³⁸ yapılanması ile zıt görüşlere sahip olmuştur (Kekilli, 2019; 30).

Oluşumun Yemen’de yayılmaya başladığı süreç, Arabistan’a eğitim almaya giden dinî grupların bu oluşumu benimseyerek Yemen’e getirmesiyle başlamıştır. Maddi desteği Arabistan’dan alan akım, kısa zamanda Yemen’de silahlı saldırılar gerçekleştirmiştir. Aden’de siyasi ve askerî zemin oluşturarak kendini güçlendirmiştir. Sosyal ve siyasî bakımdan Yemen’de genişleme gösteren Selefi hareketleri, radyo kanalları, sosyal medya hesapları, camii minberleri ve küçük kitaplarla propaganda yapmıştır. Bu sayede Yemen’in belirli bir kesimine hitap etmiştir (Kekilli, 2019; 31).

³⁸ 1928 yılında Mısır’da ortaya çıkmıştır. Demokratik prensipler çerçevesinde şeriatı destekleyen örgüttür.

3.4. Bölüm Sonu Değerlendirme

Bu bölümün verdiği bilgilere dayanarak; Birinci Dünya Savaşı sırasında Yemen bölgesinde İngilizler ile karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti, yoğun çabalar sarf etmiştir. 11 Kasım 1914 ve 15 Temmuz 1915 yıllarında yapılan savaşta Türklerin galibiyeti söz konusuysa 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Yemen'deki hâkimiyetine son verilmiştir. Yemen en yakın itilaf devletine bırakılmıştır. Fakat Yemen'in yönetimi bölgelere ayrılmıştır. İngilizlerin, İtalyanların, İmam Yahya'nın ve Seyyid İdris'in hâkimiyet sürdüğü bir bölge haline gelmiştir.

28 Nisan 1919 tarihinde Mahmud Nedim Bey İstanbul'a çağrılmış fakat İmam Yahya Mahmud Nedim Bey'in Yemen'de kalmasını istemiştir. Dolayısıyla bir süre İmam Yahya ve Vali Mahmud Nedim Bey bölgeyi yönetmiştir. Bu durum diğer isyancı aktör olan Seyyid İdris'in İngilizler ile yakınlaşmasına olanak vermiştir. Dolayısıyla İngilizler 1911 öncesi İmam Yahya ve 1911 sonrası Seyyid İdris ile anlaşma yaparak, Osmanlı askerinin karşısında yer almıştır. Aynı zamanda İtalyanların Uşi Antlaşması'ndan önce hem İmam Yahya hem de Seyyid İdris'e destek verdiği belirtilmiştir. İtalyanlar için Perim Adası'nın önemi oldukça büyük olduğundan bu bölgede sürekli olarak hâkimiyet kurmak istemişlerdir. Uşi Antlaşması sonrası belirli bir süre Seyyid İdris'in destek almadığı fakat daha sonrasında İmam Yahya'ya karşı destek aldığı ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak 1967 yılına kadar İngiliz sömürgesinde kalan Yemen bölgesinin ticari yolları İngiltere'ye para akışını sağlamıştır. Bu bölümün araştırma sorusu olan İmam Yahya politikası ise Dean Antlaşması ile cevaplandırılmıştır. Dean Antlaşması öncesi İmam Yahya İngilizlerin yanında yer alırken anlaşma sonrası tarafsız ve müdahalesiz kalmak istemiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi sonrası, İngilizlerin sömürge politikasına bir dönem boyun eğen İmam Yahya, 17 Şubat 1948 tarihinde öldürülmüştür. Yerine geçen oğlu İmam Ahmed Zeydî imameliyi devam ettirmiştir. Her ne kadar İmam olarak anılsa bile yaşam tarzı daha Batıcı olmuş ve özellikle edebiyata ilgi duymuştur.

1980 sonrası Yemen ve Türkiye ilişkileri iyileşmiştir. Özellikle 2005 yılı sonrası ülke liderlerinin ziyaretleri ile ilişkiler gündeme gelmiştir. 7 Eylül 2005 yılında Türkiye ve Yemen

Karma Komitesi Üçüncü Dönem Toplantısı Protokolü imzalanmış ve sonuç olarak ülke ilişkilerinin daha iyiye gitmesi için kararlar alınmıştır. Ticari, sosyal, ekonomik, kültürel, sağlık, turizm ve siyasî anlamda daha güzel ilişkilerin kurulması temenni edilmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tez'in ana konusu olan Yemen'in, Osmanlı Dönemi'nde yönetimi değerlendirildiğinde, ülkenin ilgisiz kaldığı ortaya çıkarılmıştır. Ülkenin ilgisiz kalmasına sebep olan ilk etken merkeze uzaklığı olmuştur. Özellikle merkezileştirme döneminde, Yemen'in uzaktan yönetilme potansiyeline sahip olmamasına rağmen, bu sistemin bölgeye dayatılması devletin güç dengesini bozmuştur. Bu durum bölgenin başta İngilizler olmak üzere, Fransızlar, İtalyanlar ve diğer devletler tarafından sömürülmesine sebebiyet vermiştir. Etnik ve mezhebi ayrımcılık yaşanmış ve bu durum II. Abdülhamid Dönemi sosyal politikaya büyük derecede zarar vermiştir. Bölgede yaşanan istikrarsızlık, devletin çıkarlarını hırpalamış ve merkezi yönetimin zayıflığı ortaya çıkmıştır.

İngilizlerin bölgeye tesiri ile daha çok sarsılan Yemen bölgesi, Osmanlı Devleti'nin gönderdiği yöneticilere karşı isyan başlatmıştır. Bölgede İngiliz etkisinin artması merkezi yönetimi daha çok zayıflatmış ve İngilizlerin gün geçtikçe bölgede etkin rol almasına olanak sağlamıştır. Fransa ve İtalya bölgenin öneminin farkına varmış ve bunun üzerine bölgeye tesir etmek için tüm gücünü kullanmıştır. Bu durum bölgenin dengesini bozarak siyasî, ekonomik ve sosyal anlamda iç huzursuzluklara sebebiyet vermiştir. Bunların sonucunda ortaya çıkan isyanların bastırılmasında silahlı kuvvetler kullanılmış ve bölgenin coğrafik yapısı bozulmuştur. Yeraltı kaynaklarının büyük bir bölümü sömürü ve savaşlar sonucu kaybedilmiştir.

İç çatışmaya meyilli olan Yemen'in genelinde fikir ayrılıklarının hâkim olduğu görülmüştür. Ülkenin gülümsemeyen siyasetinden ağlayan topluluklar meydana gelmiştir. Dolayısıyla sürekli iç huzursuzluk yaşayan toplumun mutlu bir tarihî yazılamamıştır. Bu nedenle güçlü bir yönetim sistemi oluşturulamamış ve sarf edilen mücadeleler olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti de dâhil olmak üzere ülkenin iç huzurunun korunabilmesi adına yapılan çalışmaların ülkeye ve yönetime zarar verdiği değerlendirilmiştir. Böylelikle uygulanan politikaların yanlış ya da eksik olduğu sonucuna varılmıştır.

1904 yılında, Yemen bölgesinin en önemli aktörü olan İmam Yahya' nın başlattığı isyan ile Yemen'de farklı bir perspektif doğmuş ve bu perspektifin yayılması için önemli adımlar atılmıştır. İmam Yahya'nın örgütlenmesinin İngiliz destekleriyle gerçekleştiği sonucuna Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İngiliz Basın Arşivi'nde çıkan haberler sayesinde ulaşılmıştır. Özellikle Exeter and Plymouth Gazetesinin 10 Kasım 1904 tarihli ve Aberdeen Basını'nda yer alan 2 Ocak 1905 tarihli haberlerinde, İngilizlerin bu bölgeye hâkim olmak için çaba sarfettikleri net bir şekilde yazılmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Yönetimi'nin bölgeden çıkarılması için bir takım iç savaşlar oluşturulmuş ve bu iç savaşlarda Osmanlı askerlerinin büyük bir kısmı hüsrana uğratılmıştır. Aynı şekilde İmam Yahya ve örgütünün çok fazla sayıda kaybı olması, isyanın, insan hukukunda alçak bir rol almasına sebep olmuştur. Buraya gönderilen askerlerin yetersiz koşulları göz ardı edilmiş ve bölgeyi yönetmeye çalışan kesime karşı sürekli isyan edilmiştir. İngiltere'nin İmam Yahya isyanlarını desteklemesindeki tek amacı ise bölgede bulunan Osmanlı egemenliğinin son bulması ve bunun sonucunda İngilizlerin limanlardan daha sık faydalanabilmesi olmuştur.

Zeydî halkının azınlıkta olmasına rağmen, asi kuvvetlerine destek vermesi ve İmam'a bağlılığı ile Hicaz, San'a, Aden, Asir Köyü gibi birçok bölgeye hâkim olmuşlardır. Bu süreçte halkın Osmanlı Yönetimi'ne karşı tutumu değişmiş ve zaman içerisinde hareketlenmeleri desteklemiştir. Bunlara karşın Osmanlı Devleti bölge için daima yenilik planlamaları yapsa da (özellikle mescit ve okullar yapılmıştır), isyanlar sonucu yapıların yıkıldığı gözlemlenmiştir. Hudeyde ve Ta'iz' de ortaokullar ve San'a' da ise bir lise sağlam kalabilmiştir. Dean Antlaşması'na kadar geçen sürede ayaklanmalar geçici süreliğine durdurulmuştur. Bu anlaşmaya kadar olan süreçte İmam Yahya daima ikili oynamış, anlaşmaya yanaşmamıştır. Zaferin sadece silah zoruyla olacağı inancından vazgeçmeyerek, adamlarını dinî etkenler üzerinden hareketlendirmiş ve Türklerin öldürülmesinin mübah görüleceğini savunmuştur. Çünkü ona göre Türk halkı özellikle II. Abdülhamid Dönemi'nde modernleşme eğiliminde olmuştur. Bu durum onun deyiimiyle 'kâfir' insanlara özenildiği ve İslam dinine uygun hareketlerde bulunulmadığı olarak algılanmıştır. Modernleşmeyi, İslam karşıtı olarak gören İmam, halkına ve özellikle

kendi adamlarına bunu dayatmış ve sonuçta başarılı olmuştur. Lakin burada en dikkat çekici konunun kendisinin İngilizler ile iş birliğine girmesi olmuştur. Modernleşmeyi kâfirlere özenme ve Batılılaşma olarak gören İmamın, Batılı devlet olan İngiltere ile gizli anlaşmalar yapması çift taraflı siyaset gütmesi anlamına gelmiştir. Halkına karşı büyük bir saygısızlık olarak görülen bu tutumun nasıl olur da halk tarafından anlaşılamaz sorusunu ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun cevabı ise Osmanlı Yönetimi'nin gönderdiği valilerle yanıtlanmıştır.

Şükrü Paşa, Mahmud Nedim Bey, Ahmed Muhtar Paşa, Ahmed Eyüp Paşa, Mustafa Asım Paşa, Faik Paşa, Tefvik Paşa, Şakir Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Feyzi Paşa, Hasan Paşa, Osman Paşa, Divriliği Osman Paşa, Reşit Paşa, Hadi Paşa gibi Yemen'e gönderilen valilerin görevdeki tutumlarının erdemli olup olmadığı incelenmiştir. Valiler, Yemen tarihinde isyanı başlatan kişinin nereli olduğunu bulup daha sonrasında onu kendi alanına çekerek orada savaşmış ve bunun sebebini ise bölge halkının zarar görmemesi için yaptığını savunmuştur. Fakat İmam Yahya çok fazla adam edindiği için onun isyanını tamamen bastırmakta başarılı olamamışlardır. Başarısızlığın bazı sebepleri arasında birkaç valinin vergi kaçırdığı ve halktan talep ettiği parayı İstanbul'a göndermek yerine kendi çıkarları için harcadığı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla halk İmam Yahya'nın her ne kadar ikiyüzlü olduğunu anlamış olsa dahi Osmanlı valilerinin bölgede uyguladığı baskıcı tutumları halkı İmam Yahya'ya itmiştir. Şayet valiler verilen görevleri zorlu şartlar dahi olsa, erdemle yapabilselerdi halkında desteğini kazanacakları düşünülmüştür. Halk desteğinin isyanlarda önemli rol oynadığı bu çerçevede değerlendirilmiştir. Dolayısıyla isyanlar bu kadar büyümeyecek ve yabancı güçlerin bölgeye nüfuzu azalabileceği düşünülmüştür. İmam Yahya'nın güçlenmesindeki bir diğer etken ise Seyyid İdris'tir. Dean Antlaşmasına kadar İdris'in gücünden faydalanmış ve onunda etkisiyle gücünü arttırmıştır. Daha sonrasında istediği taleplerin büyük çoğunluğu kabul edildikten sonra İdris'i İngilizlere iterek aracı olarak kullanmıştır.

İngiliz Yazılı Basını'nda yer alan haberlerin birçoğu yukarıdaki analizleri destekler niteliktedir. Özellikle dönemin yabancı yazarlarının bölgedeki tutumları anı olarak ele

alması ile İngilizlerin bölgedeki halka iş imkânı sağladığı ve iç politika ile ilgili olduklarını belirtmişlerdir. Kenan Bey'in İmam Yahya hakkındaki söylemler de göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle Sheffield Daily Telgrafı'nda İngiliz savaş gemilerinin, isyan sürecinde Osmanlı askerini kışkırttığı yazılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda Tez'in ana hipotezi olan İmam Yahya'nın İngilizler ile gizli anlaşmalar yaptığı ortaya konulmuştur. Buna ek olarak yardımcı hipotez konusu olan valilerin tutumlarında da eksiklikler görülmüş ve bölgenin yönetiminin istenilen düzeyde sağlanamadığı ortaya çıkmıştır. Bundan sonraki süreçte, Yemen'de refah düzeyinin artması için, anlaşmalar dâhilinde iç krizlere son vermesi ve uluslararası ilişkilerini düzenlemesi gerektiği önerilmiştir.

5. KAYNAKÇA

- Açıklan S., Coşkun G. ve Laçiner S., (2010). Yemen Dosyası, Fakirlik ve Terör Kıskaçında Bir Ülke. *Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti. ANKARA* . Ss.169.
- Addleton, J. S., (1990). 1957-The Other Unification: Economic Prospects in a United Yemen. *Washington D.C.: The United States Agency for International Development*. Ss. 1.
- Akalın, D. ve Şimşek K. (2017). Yemen Valisi Ahmed Muhtar Paşa Dönemi ve Yemen’de Osmanlı İdaresi (1868-1909). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi, XVII (2017-Bahar)*. Ss. 5-42.
- Akalın, D. (2014). Kuzey Yemen’de Osmanlıların Yerli Kabilelerle Münasebetleri Kapsamında Hakem Kabilesi (1849-1904). *Belgi Yayınları, Sayı:7, kış 2014*. Ss. 881-906.
- Al-Abdin, A. Z. (1979). The Free Yemeni Movement (1940-48) and Its Idea on Reform. *Taylor & Francis, Ltd.* Ss. 36-48. Web adres: <http://www.jstor.org/stable/4282728> .
- Al-Maghafi, F. (2012). More Than Just a Boundary Dispute: The Regional Geopolitics of Saudi-Yemeni Relations. *University of London*. Ss. 22.
- American Numismatic Society 1962-1971. Annual report of the American Numismatic Society. *New York: Amercan Numismatic Society*. Ss. 10.
- Ayhan, V. (2011). Türkiye-Yemen İlişkilerinde ve Yemen’deki Türkiye Algısı, *Orsam Rapor no:22*.
- Badem, C. 2010. The Ottoman Crimean War (1853-1856). *Koninklijke Brill NV in Netherlands*. Ss. 99-174.

- Baldry J., Seoul. (2008). The British Military Administration of Al-Hudaydah, Yemen December 1918 to January 1921. *Universitäts- Und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt*. Ss. 280-284.
- Barlak, Y. (2019). II. Abdülhamid Dönemi'nde Yemen Zeydilerinin Osmanlı Hilafetine Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. Ss. 1504-1525.
- Baştürk, S. (2013) YEMEN'DE OSMANLI-ZEYDÎ MÜCADELELERİNİN SEBEP VE SONUÇLARI. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmalar Dergisi Cilt: IX, Sayı:1, Elazığ*. Ss:11-20
- Bern, J.T., Garson, J.G. , Müller, D. H., Longmans, G. (1893). The sacred city of the Ethiopians: being a record of travel and research in Abyssinia in 1893. London: Longmans, Green, and Co.. Ss.;152.
- Berdibek, M. (2016). Türkiye- Orta Doğu İlişkilerinde Karşılıklı Üst Düzey Ziyaretler: (1923-2014). *Akademik Orta Doğu, Cilt 10 , Sayı:2,* Ss: 74-91.
- Berry, L. B., Ofcansky, T. P. (1993). Ethiopia, a country study. 4. ed. Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress. Ss. 10-11.
- Bostan, H. (2013). Institutionalizing Justice in a Distant Province: Ootoman Judicial Reform İn Yemen (1872-1918). *İstanbul Şehir Üniversitesi, Ekim 2013*.
- Boyett, C. (2014). Parameters of Power: The Quandary of Yemen Between the World Wars. *Florida State University Libraries Electronic Theses, Treatises and Dissertations The Graduate School 2014. Doctoral Thesis*.
- Buçukcu, Ö. (2012). 'II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Hükümetleri ve Osmanlı Dış Politikası (1908-1913).' *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*.
- Carvajal, F. Imamic Yemen's Sacred National Charter (1948): Failed Interpretations of an Established Social Compact The Middle East PhD Students Conference

London Middle East Institute – SOAS. *Fernando University of Exeter (UK)*
frc201@exeter.ac.uk

Clark, V. (1988). *Yemen Dancing on the Heads of Snakes. YALE University Press, London. Ss. 55.*

Çınar, Y. (2017). Terörizmin Uluslararası Sistem ve Uluslararası Hukuk İlişkisinde Ortak Tanımlama sorunu. *Bilge Strateji, Cilt ,9 Sayı 17, Güz 2017, Ss:33-57.*

Cihangir, M. (2018). Arap Baharı'nın Yemen'e Ekonomik-Politik Etkileri: Optimist Çizgiden Pesimist Bir Doğrultuya Yönelişin Analizi. *Turkish Studies Economics, Finance and Politics Volume 13/22, Ss. 173-174.*

Coşar, D. ve Türkmen, E. (2019). Bir 'Kavram Alanı' Belirlemesi: Devrim, İntihal, İsyan. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.*

Çakaloğlu, C. (2009). Yemen İsyanı ve Tokat Redif Taburu (1905-1906). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 1, Manisa.. Ss:24-46*

Çakaloğlu, C. (2010). Yemen İsyanı ve Trabzon Redif Taburu (1905-1906). *Celal Bayar Üniversitesi, Tarih Dergisi. Ss. 100-124.*

Çetin, H. Erdemir L. (2015). Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi. *Mas matbaacılık San. Ve Tic. A.Ş.*

Çınarlı Ö. (2009). Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001). *Doktora Tezi, Ankara.*

Danış, K. (2017). Ah O Yemen'dir. Yemen Hatırası. Piyade Mirliva (Tuğgeneral Rüştü Paşa). *İz Yayımcılık, İstanbul.*

Danışmend, İ.H. (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. *Türkiye Yayınevi, İstanbul, cilt: 4.*

- Diamand, M. S. (1944). A Handbook of Muhammadan Art. *The Metropolitan Museum of Art*, Ss. 101
- Dobbins, J. Solomon R. H., Chase, M.S., Henry R. Larrabee S., Lempert R. J., Liepman A. M., Martini J. Ochmanek D., ve Shatz, H. J. (2015). Choices for America in a Turbulent World-Strategic Rethink. *RAND Corporation*. Ss.107
Web adres: <https://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt17mvhfj.16>
- Duysak, C. (2005). Osmanlı Belgelerine Göre Asir Bölgesinde Seyyid İdrisi İsyanı ve Sonuçları (1908-1918). *Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*.
- Dresch, P. (2000). A History of Yemen. *Cambridge University Press*.
- Dyer G. (1972). The Turkish Armistice of 1918:2: A Lost Opportunity: The Armistice Negotiations of Moudros. *Taylor & Francis, Ltd*. Ss. 313-348
- Eren, N. (1963). Turkey Today and Tomorrow An Experiment in Westernization. *The University of Michigan, New York*. Page:55-250.
- Farouhy, A. (1947). Introducing Yemen. *Orientalia Publisher*. Ss. 10-60.
- Gounod C. (1863). La reine de Saba: opéra en cinq actes / par Jules Barbier et Michel Carré ; musique de Charles Gounod. *Paris : Michel Lévy frères*, 5.
- Güzel, H. T. (2017). ‘Hasta Adam’ Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı. *VAKANÜVİS, Mart 2017, Yıl/Vol. 2, No:1* Ss: 78-119.
- Hanioğlu Ş. M. (2006). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Zihniyet, Siyaset ve Tarih. *Bağlam Yayınları, İstanbul*. Ss.98
- Hanioğlu, Ş. M. (2008). A Brief History of the Late Ottoman Empire. *PrincetonUniversity and Oxford*.

- Holbrook, D. (2012). Al-Qaeda's Response to the Arap Spring. *Terrorism REsearch Initiative*. Ss. 4-21. Web adres: <https://www.jstor.org/stable/26296891>
- Hostert, J. D. (2002). Report on the Status of United States Efforts in the Global War On Terrorism: Communication From the President of the United States Transmitting a Report, Consistent With the War Powers Resolution and Public Law 107-40, to Help Ensure That the Congress Is Kept Informed On the Status of United States Efforts in the Global War On Terrorism. Washington:U.C. G.P.O.,
- Hut, D. (2016). Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırma Dergisi, Orta Doğu Özel Sayı*. Ss. 106- 140.
- Hülagü, M. M. (1995). İngilizlerin Hicaz İsyanına Maddi Yardımları. *Erciyes Üniversitesi,Tarih bölümü*. Ss. 140-156.
- Karabulut, V. (2006). Meşihat Müsteşarı Hüseyin Kamil Efendi'nin Yemen Hatıraları (1912-1913). *İstanbul Üniversitesi*. Ss.180-181.
- Karaköse, H. (2019). Osmanlı Yönetimindeki Yemen'de İngiliz Siyaseti (Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuna Kadar). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, yıl:6 , Sayı: 34*. Ss. 323-339.
- Karaman, M. L. (2014). Belgelerin Işığında Milli Mücadele Dönemi'nde Yemen'de Kalan Son Osmnalılara Dair Bir Unutulmuşluk Hikayesi. *ADAM Akademisi, Cilt: 4/1* Ss35-46.
- Kaştan, Y. (2019). Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Alman Basınında Yansıması (Ekim-Kasım 1918). *IJOSES, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimler Dergisi, Cilt:6 Sayı:12, Aralık 2019*. Ss. 189-211.
- Kayra C. (2011). Ah O Yemen. 1904 İsyanı. *Tarihçi Kitabevi, İSTANBUL*. Ss. 17.

- Kenealy, E. V. (1935). The Book of God: A commentary on the Apocalypse Hardcover. Cornell University, The President White Library. LONDON; Trübner & Co. 60, PATERNOSTER ROW. Yazır, E. M. H., Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Nuh Yayınları. Ss. 377-379.
- Kılıçkaya, M.D. (2015). Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin doğuşu ve Suriye. *Grişim Matbaacılık Ankara*. Ss. 15.
- Kızılcık, A. (2011). XIX. Asir Alimlerinden Eş-Şerif Muhammed B. Abdullah'ın Sürgüde İken, Sultan II. Abdülhamit'e Yazmış Olduğu Methiye. *Şarkiyat Mecmuası*. Ss. 27-34.
- Lane Poole, S. (1901). A History of Egypt in the Middle Ages/ by Stanley Lane – Poole. Methuen & Co. 36 Essex Street W.C. London. Ss. 197.
- Matsumoto H. (1994). The History of Uzlah and Mikhlah in North Yemen. *Archaeopress*. Ss. 175-182. Web adres: <http://www.jstor.org/stable/41223416> .
- Mitchell, R. E. (2012). What the Scial Sciences Can Tell Policy-Makers in Yemen. *Middle East Institute*. Ss. 291-312. Web adres: <http://www.jstor.org/stable/23256686>
- Müller, M. M. (2015). A Spectre is Haunting Arabia, How the Germnas Brought Their Communism to Yemen. *Transcript Verlag*. Ss. 150-200.
- Nyrop, R. F., (1986). Foreign Area Studies American University. *Washington D.C.:American University*, Ss. 90-175.
- Nöldeke T. (1879). Geschichte Der Perser Und Araber Zur Zeit Der Sasaniden. *Aus Der Arabischen Chronik Des Tabari*. Ss. 176.
- Örs, O. (2013). Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S.51. Ss:679-716

- Özhazar İ., Elbinsoy İ. 2017. Modern Dönem İslam Ülkeleri (Cilt 3):Orta Doğu Körfez Ülkeleri ve Ek Ülkeler , *Tire BasınYayın Eğitim ve Org.* 197- 212.
- Peace Corps (U.S.), and United States. (1980.) Action The Peace Corps In Yemen. *Washington, D.C.*
- Polat, Ü. Gülsüm (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yemen İle İlişkiler (1911-1938). *Atatürk Araştırma Mezkezi Dergisi* , 33(2): 96:113-154.
- Reams, J. R. United States. Department of State (1981). Office of Public Communications. Editorial Division, and United States. Bureau of Public Affairs. Background Notes, South Yemen. *Washington, D.C.* Ss. 341-410.
- Representatives, Ninety-fifth Congress, 2nd Session, June 12, (1978). *Washington:U.S. Govt. Print. Off.* Page:155-165.
- Sağlam, Z. (2010). Kuran'ı Kerim ve Tevrat'a göre Habil ve Kabil Kıssası, *Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*, 40-50
- Salmoni, B. A., Loidolt, B. Ve Wells, M. (2010). Regime and Periphery in Northern Yemen. *RAND Corporation.* Ss. 159-189.
- Semin A. (2015). Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Mücadelesi. *BİLGESAM Analiz/Orta Doğu No:1201.* Ss. 2.
- Sert, S. (2009). Son Osmanlı Yemen Valisi Mahmut nedim Bey Hayatı ve Faaliyetleri (1857-1940). *Marmara Üniversitesi, Türkiyat Arştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi.*
- Sert, S. (2016). Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen, Osmanlı Devleti'nin Temsilcisi Vali Mahmut Nedim Bey'in Yemen'deki Faaliyetleri. *Gazi Üniversitesi, Akademik Bakış, Cilt:9, Sayı:18, Yaz,2016.* Ss: 121-140.
- Sırma İ.H. (2015). Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları. *Beyan Yayınları, İSTANBUL*, ss. 27.

- Stripling, G. W. F. (1942). The Ottoman Turks and the Arabs, 1511-1574. Urbana: *The University of Illinois Press*. Ss. 89.
- Taşlıgil, N. Ve Şahin, G. (2011). Orta Doğu Kavramı ve Türkiye’de Orta Doğu Coğrafyası ile İlgili Bir Literatür Çalışması. *Marmara Üniversitesi, Akademik Orta Doğu cilt:6 Sayı:1*. Ss.148.
- Terrill, W. A. ve Army War College (U.S.) (2011). Strategic Studies Intitute. The Conflicts in Yemen and U.S. National Security. *Carlisle, PA:Strategic Studies Institute, U.S. Army War College*. Ss. 7.
- Terrill, W. A. ve Army War College (U.S.) (2013). Strategic Studies Intitute. The Conflicts in Yemen and U.S. National Security. *Carlisle, PA:Strategic Studies Institute, U.S. Army War College*. Ss. 16.
- Timör A.N., (2015). Dünya Bölgeleri Orta Doğu, İstanbul Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi (e-kitap), İSTANBUL, 2015.
- Türkmen, Z. (1995). Mustafa Kemal (Atatürk)’in Yemen’e Tayini ve Bununla İlgili Belgeler. *Marmara Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü*. Ss:501-525.
- Uçarol, R. (1995). Siyasi Tarih (1789-1994). *Filiz Kitabevi, İstanbul, 4. Baskı*.
- United States, (1984). Central Intelligence Agency. Political Map of the World. *Washington, D. C.: Central Intelligence Agency*,
- United States. (1992). Central Intelligence Agency, and National Foreign Assesment Center(U.S.). The World Factbook. *Washington, D.C.* 377.
- United States, (1996). Department of State. *Office of Public Communication*. Background Notes, Yemen. *Washington, D.C.dept. of State, Bureau of Public Affairs, Offic of Public Communication*,
- United States Department of State (2002). Patterns of Global Terrorism 2001. *Department of State Publication10940. Office of Secretary of State. Office of*

the Coordinator for Counterterrorism. Ss. 60.
Internet adresi: 'http://www.state.gov./s/ct/rls/'

United States. Department of State (2003). Office of the Ambassador at Large for Counter-Terrorism, and United States. Patterns of Global Terrorism. *Washington, D.C.* 63-119.

United States. (1985). Department of State. Office of Public Communication. Editorial Division. Background Notes, (North) Yemen. *Washington, D.C.: U.S. Dept. of State, Bureau of Public Affairs.* Ss;3-5.

United States Army Infantry School. (1957). Book Dept, Editorial and Pictorial Office. *Fort Benning, GA.:U.S. Army Infanrty School,* Ss.:44

United States. (1992). International Communication Agency. International Information Administration Documentary Studies Section. Problems of Communism. *Washington, D.C.:* Ss.;23.

United States, Deparment of State. (1944). Office of the Legal Adviser. Traty Affairs Staff. *Washington: U.S. G.P.O.* Ss.3

United States, (1978). Committee on International Relations. Hearing Before Subcommittee on Europe and the Middle East of the Committee On Internationa Relations, House of United States, 1992. Office of Public Communication, and United States. Bureau of Public Affairs. US Department of State Dispatch. *Washington, D.C: Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs.* Ss. 24.

United States, (1944). Office of the Legal Adviser. Traty Affairs Staff. *Washington: U.S. G.P.O.* Ss.3

United States, (2015). House of Representatives, One Hundred Thirteenth Congress, Second Session: Full Committee Hearing On Fiscal Year 2015 National

Defense Authorization Budget Requests From the U.S. Pacific Command, U.S. Central Command, and U.S. Africa Command, Hearing Held March5, 2014. *Washington: U.S. Government Printing Office*. Ss.23.

United States, Noring, N. J. ve LaFantasie G.W. (1995). Foreign Relations, 1961-1963 Near East, 1961-1962. *Department of State Publication, Washington*

University of California (1985). Yemen Arab Republic (North Yemen). *Digitized by Google*. Ss. 1-7

Vallet, E. (2012). La Yemen vers la Republique. Iconographie historique du Yemen (1900-1970). *Centre français d'Archeologie et de sciences sociales de Sanaa* (CEFAS). Ss. 360-420.

Yaccob, A.R. (2012). Yemeni opposition to Ottoman rule: an overview. *Proceedings of the Seminar for Arabian Studies* 42. Ss: 411-420.

Yeşilyurt, Y. (2016). Yemen Karasularında Korsanlık ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler (1869-1914). *Bilig , Bahar, 2018*. Ss. 58-84.

Yeşilyurt Y. (2017). I. Dünya Savaşı'nda Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi ve Mark Sykes'in Yemen'den Gönderdiği Rapor. *Kastamonu Üniversitesi, İİBF, Türkiyat Araştırmalar Dergisi*. Ss: 356-385.

Yeşilyurt Y. (2018). Büyük Harpten Sonra Yemen Cephesinde Mütarekenin Gölgesinde Kalmış Bir Başarı: Laheç Zaferi (1915). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı:27 Yıl:14 – Bahar, 2018*. Ss:23-49.

Young, J.C. (1912). The Arab Rebellion In the Yemen. *The Muslim World*, 2(1), 21-25.

Wagner E. (1983) Zeitschrift der Detschen Morgenlandischen Gesellschaft. *Kommisionsverlag Franz Steiner GmbH Wiesbaden*. Ss. 110-120

Woyke, W., Varwick J. (2015). Handwörterbuch Internationale Politik. *Friedrich Pustet, Regensburg Printed in Germany*. 235-416.

Woods, K M. (2011). National Intelligence Council (U.S.) and Institute for Defense Analyses. Saddam's Generals: Perspectives of the Iran-Iraq War. *Alexandria, VA: Institute for Defense Analyses*. Ss.:62-109.

İngiliz Yazılı Basını

Aberdeen Press and Journal, 2 Ocak 1905;5

Belfast News, 3 Mayıs 1905;7

Belfast News-Letter, 13 Nisan 1909;5

Belfast News Letter, 6 Şubat 1911;8

Bristol Times and Mirror, 16 Ocak 1905;10

Daily Telegraph & Courier (London), 8 Şubat 1906;10

Daily Mirror, 28 Kasım 1910;4

Derby Daily Telegraph, 11 Mayıs 1904;2

Dundee Courier, 6 Temmuz 1906;5

East Anglian Daily Times, 28 Ağustos 1905;8

Englishman's Overland Mail, 16 Mayıs 1907;27

Englishmen's Overland Mail, 25 Temmuz 1907;6

Englishman's Overland Mail, 14 May 1908;6

Exeter and Plymouth Gazette, 10 Kasım 1904;6

Exeter and Plymouth Gazette, 14 Ocak 1905;6

Exeter and Plymouth Gazette, 11 Şubat 1905;6

Exeter and Plymouth Gazette, 14 Temmuz 1905;7

Evening Star, 28 Haziran 1905;2

Greenock Telegraph and Clyde Shipping Gazette, 22 Mart 1905;3

Heywood Advertiser, 16 Mart 1906;2

Illustrated London News, 11 Şubat 1911

Kilburn Times, 22 Nisan 1892;5)

Leicester Daily Post, 18 Kasım 1904;8

Leicester Daily Post, 18 Nisan 1905;8

Londonderry Sentinel, 5 Mayıs 1904;3

London Evening Standard, 2 Şubat 1905;5

Manchester Courier and Lancashire General Asvertiser, 8 Mayıs 1905;10

Manchester Courier and Lancashire General Advertiser, 19 Ocak 1911;7

Northern Whig, 12 Şubat 1906;7

Northern Daily Telegraph, 13 Mart 1906;4

Sheffield Daily Telegraph, 25 Ağustos 1909;7

Sheffield Independent, 5 Temmuz 1905; 4

The Scotsman, 23 Ocak 1911;8

Western Morning News, 2 Mart 1905;5

Western Times, 18 Ağustos 1905;16

Western Times, 29 Ocak 1906;4

Westminster Gazette, 30 Mayıs 1907;12

Wastminster Gazette, 18 Ocak 1911;11

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, H-20-11-1262,

Mektubi Kalemi Belgeleri (A.}MKT), yer; 54-43.

BOA, H-11-01-1275,

Mektubi Mühimme Kalemi (A}MKT.MHM), yer; 138-27 .

BOA, H-11-06-1298,

İrade Şûrâ'yı Devlet (İ.ŞD.), yer; 54-3048 .

BOA, R-26-02-1325,

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR), yer; 412-65.

BOA, H-19-05-1300,

Mâbeyn-I Hümayûn İradeleri (MB.İ.), yer; 117-94.

BOA, H7-05-1304

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT), yer; 1396-83.

BOA, H-29-10-1308

Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı (Y.MTV.) yer; 50-97.

BOA, H-21-12-1308

Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı (Y.MTV.), yer; 52-63.

BOA, H-30-12-1308

Yıldız Perakende, Askeri Maruzâtı (Y.PRK.ASK.) yer; 74-38.

BOA, R-11-01-1318

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), yer; 280-98 .

BOA, H-07-11-1318

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT.), yer; 2464-102.

BOA, M-03-02-1903

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti (HR.SFR.3) yer; 527- 2.

BOA, M-15-05-1905

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti (HR SFR.3) yer; 557-75.

BOA, R-02-03-1331

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.) yer; 471-54.

BOA, H-07-12-1232

Yıldız Perakende, Arzuhâl ve Journaller Kataloğu (Y.PRK.AZ.J.) yer; 51-53.

BOA, M-04-10-1906

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti (HR.SFR.3), yer; 562-12.

BOA, M-03-07-1906

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti (HR.SFR.3.) yer; 562-8.

BOA, H-25-03-1309

Yıldız Perakende, Elçilik-Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y.PRK.EŞA.), yer; 14-83.

BOA, H-23-02-1310

Mektubî Kalemî Perakende (DH.MKT. PRK), yer; 2002-75

BOA, H-23-0-1314

Yıldız Sadâret Hususi (Y.A.H.U.S.), yer; 360-37.

BOA, H-22-08-1310

Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemi (DH.MKT.), yer; 2060-132

BOA, H-05-1-1323

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH ŞFR.). yer; 377-43

BOA, R-18-12-1320

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH ŞFR.), yer; 340-72

BOA, R-26-09-1320

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH ŞFR.), yer; 336-88

BOA, H-16-11-1326

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH. MKT.), yer; 2679-99

BOA, H-19-09-1322

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH. MKT.), yer; 2606

BOA, H-06-04-1323

Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO), yer; 1243-93191

BOA, H-39-12-1323

Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO), yer; 51-56

BOA, H-13-09-1323

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH. MKT.), YER: 26-09-59

BOA, H-14-12-1326

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH. MKT.), yer; 2701-13

BOA, H-19-06-1327

Meclis-I Vükela (MV.), yer; 129-54

BOA, H-25-06-1328

İnternet Kaynakları

Aljazeera Turk, 30 Mayıs 2020 tarihinde,

<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-yemenin-donum-noktalari>
adresinden erişilmiştir.

Central Intelligence Agency, Geography of Yemen. (2011). 23 Mart 2020 tarihinde
<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ym.html#geography-category-section-anchor> adresinden
erişilmiştir.

Daily Sabah Gazetesi, 24 Mart 2020 tarihinde

<https://www.dailysabah.com/diplomacy/2018/05/11/turkey-concerned-by-yemens-territorial-integrity-after-uaes-socotra-move> adresinden erişilmiştir

Google Maps, the kilometers between Yemen and Mekke. 20 Mart 2020 tarihinde,
www.google.com/maps adresinden erişilmiştir.

Harita Genel Müdürlüğü, Yemen Fiziki Haritası, 24 Mart 2020 tarihinde,
<https://www.harita.gov.tr/urun-227-dunya-fiziki-haritasi.html> adresinden
erişilmiştir.

Milliyet Gazetesi, 12 Aralık 2020 tarihinde,

<https://www.milliyet.com.tr/galeri/ataturkun-nadir-bulunan-goruntuleri-56066>
adresinden erişilmiştir.

İslam Ansiklopedisi, 17 Kasım 2020 tarihinde

<https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulhamid-ii>, adresinden erişilmiştir.

Kekilli, E. 2019. Yemen’de Medhali Selefilik. *Kriter Dergisi*, yıl 3. Sayı 31. 31 Mayıs 2020 tarihinde,

<https://kriterdergi.com/dosya-iki-kusatma-arasinda-yemen/yemende-medhali-selefilik> adresinden erişilmiştir.

Kubbealtı Lugâtı, 13 Mayıs 2021 tarihinde,

<http://www.lugatim.com/s/ayaklanma#:~:text=i.%20yeni.,%2C%20isyan%2C%20k%C4%B1yam%2C%20huru%C3%A7> adresinden erişilmiştir.

Orta Doğu Araştırma Merkezi, 12 Kasım 2020 tarihinde,

https://orsam.org.tr/tr/arama/?hucre_1=yemen&hucre_2=yemen adresinden erişilmiştir.

Robert Burrowers ve Manfred W. Wenner, Yemen. *Encyclopædia Britannica*, 9 Mayıs 2020 tarihinde,

<https://www.britannica.com/place/Yemen> adresinden erişilmiştir.

Stephan W. Day. 15 Mayıs 2020 tarihinde

<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/yemenis-answers-ibrahim-al-hamdi-assassination-200326075713957.html> adresinden erişilmiştir.

T.C. Resmî Gazete, 13 Mayıs 2021 tarihinde,

https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20843_1.pdf adresinden erişilmiştir.

The United States department of Justice. Republic of Yemen. 16 Mart 2020 tarihinde

<https://www.justice.gov/eoir/country/yemen-content> adresinden erişilmiştir.

Trading Economics. Yemen GDP 1990-2019. 17 Mart 2020 tarihinde,

<https://tradingeconomics.com/yemen/gdp> adresinden erişilmiştir.

Türk Dil Kurumu, 19 Ocak 2021 tarihinde,

<https://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Yüksek Öğretim Kurumu, 25 Mart 2020 tarihinde

<https://yokdersleri.yok.gov.tr/#ders> adresinden erişilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	Yıldırım, Gizem
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lise	Kayseri Anadolu Ticaret Meslek Lisesi/Web Tasarımı	2013
Üniversite	Çankaya Üniversitesi /Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (%100 İngilizce)	2018
Yüksek Lisans	Aksaray Üniversitesi/ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (Tezli Yüksek Lisans)	2021

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
25.01.2021 - 25.02.2021	Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Akademisi	Araştırmacı (Stajyer)
27.12.2019 - 13.03.2020	ROYAL LOGISTIK /FRANKFURT(ALMANYA)	Lojistik Elemanı (Asistan)
18.09.2012 - 07.06.2013	ERA BİLİŞİM VE GÜVENLİK	(Web

Yabancı Dil	İNGİLİZCE / B2 ARAPÇA/ A2
-------------	------------------------------

Yayınlar	Entelektüel Kavramı Ekseninde Post-Modernizmin Siyasi Tarihe Etkisi Üzerine Bir İnceleme Erişim Adresi: https://o-staj.com/blog-oku/entelektuel-kavrami-ekseninde-post-modernizmin-siyasi-tarihe-etkisi-uzerine-bir-inceleme-38
----------	--

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası